मध्यमकालीन खर्च संरचना

(आ.व. २०७६/७७ - आ.व. २०७८/७९)

प्रदेश सरकार
प्रदेश नं. ५
आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय
बुटवल, नेपाल

प्रदेश सरकार
प्रदेश नं. ५
प्रदेश योजना आयोग
बुटवल, नेपाल

आषाढ, २०७६

मिति: २०७६/०३/०१

मन्तव्य

मुलुक संघीयतामा प्रवेश गरेपछि गठन भएको प्रदेश सरकारले आफ्नो स्थापना भएको करिब १६ महिनाको अवधिमा प्रदेशको भूमिकालाई स्थापित गर्ने र संघीयताको मर्मअनुरूप जनआकांक्षालाई पूरा गर्ने दिशामा योजनाबद्ध हिसाबले काम गरेको छ। "समृद्ध प्रदेश खुशी जनता" को सोच राखेको प्रदेश सरकारले प्रथम आवधिक योजना निर्माण गरेको छ । उक्त सोच र दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्न समेत योगदान पुग्ने गरी उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने लक्ष्य लिइएको छ। प्रदेशमा उपलब्ध सम्पदाको समुचित उपयोग तथा जनसांख्यिक लाभको कारण प्राप्त युवाशक्तिलाई कृषि, उद्योग र पर्यटन क्षेत्रकेन्द्रित रोजगारीमा परिचालन गरेर उक्त सोच हासिल गर्ने दृढता सरकारले लिएको छ। योजनाले संभाव्य लक्ष्यहरू एवम् मार्गदिशा निर्धारण गरेअनुरूप कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी बनाई ती लक्ष्यहरू हासिल गर्न व्यवस्थित कार्यक्रम, कार्ययोजना र खर्च संरचनाको जरूरत पर्दछ। यसै सन्दर्भमा प्रचलित अन्तरसरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ को प्रावधान अनुसार यो मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गरिएको छ ।

प्रदेश सरकारको लागि आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ आवधिक योजना कार्यान्वयनको पहिलो वर्ष हो। वार्षिक विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाहरुलाई आवधिक योजनासँग सामञ्जस्य कायम गर्न मध्यमकालीन खर्चको प्रक्षेपण गरिएको छ भने कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू प्राथमिकताका आधारमा तय गरिएका छन्। वास्तवमा त्रिवर्षीय ढाँचामा वर्षेनि चक्रीय किसिमले तयार पारिने मध्यमकालीन खर्च संरचनाको पहिलो वर्षको बजेट तथा कार्यक्रमहरू भनेकै वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम भएका हुनाले यी अन्तरसम्बन्धित विषयहरूलाई एउटै दस्तावेजको रूपमा तयार गरिएको छ।

यो प्रतिवेदन तयार पार्न सहयोग गर्ने प्रदेश सरकार अन्तर्गतका सम्बद्ध सम्पूर्ण कर्मचारीहरू, प्रदेश योजना आयोगका पदाधिकारीहरू र विज्ञहरू प्रा.डा. शिवराज अधिकारी तथा उत्तम पौडेललाई धन्यवाद दिन चाहन्छु।

शंकर पोखरेल
मुख्यमन्त्री

विषय-सूची

परिच्छेद १ परिचय..१-५

१.१ पृष्ठभूमि.. १

१.२ प्रथम आवधिक योजना अनुरूप दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिहरू... १

१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा ३

१.४ प्रतिवेदनको स्वरूप ४

१.५ प्रतिवेदनका सीमाहरू ५

परिच्छेद २ मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक कार्यक्रम...६-१३

२.१ पृष्ठभूमि.. ६

२.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाका उद्देश्यहरू.. ६

२.३ रणनीति... ७

२.४ प्रमुख नतिजा सूचक तथा लक्ष्य.. ७

२.५ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको बजेट विनियोजन र प्रक्षेपण.. ८

२.६ बजेट विनियोजनका प्राथमिकता निर्धारण..१०

२.७ बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँड १०

२.८ स्थानीय तहमा हुने वित्तीय हस्तान्तरणको अनुमान र प्रक्षेपण...१३

परिच्छेद ३ भूमि ब्यवस्था, कृषि, सहकारी तथा खाद्य सुरक्षा क्षेत्र...१४-२५

३.१ पृष्ठभूमि...१४

३.२ प्रमुख समस्या..१४

३.३ चुनौती र अवसर...१४

३.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयगत क्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति १५

३.५ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य..१८

३.६ विषय क्षेत्रगतखर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान २०

३.७ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण...२०

३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान २५

परिच्छेद ४ उद्योग, पर्यटन, वन, वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि **...२६-३८**

४.१ पृष्ठभूमि...२६

४.२ प्रमुख समस्या..२६

४.३ चुनौती र अवसर...२७

४.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति...२७

परिच्छेद ५ सामाजिक क्षेत्र..३९-५३
५.१ पृष्ठभूमि..३९
५.२ प्रमुख समस्या..३९
५.३ चुनौती र अवसर..३९
५.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति..४०
५.५ विषय क्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य..४६
५.६ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ४९
५.७ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण..४९
५.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ५३
परिच्छेद ६ पूर्वाधार क्षेत्र..५४-६६
६.१ पृष्ठभूमि..५४
६.२ प्रमुख समस्या..५४
६.३ चुनौती र अवसर..५५
६.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति....................................५५
६.८ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य..६०
६.९ विषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ६२
६.१० कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण..६२
६.११ जोखिम पक्ष तथा अनुमान..६६
परिच्छेद ७ आर्थिक व्यवस्था..६७-७१
७.१ पृष्ठभूमि..६७
७.२ प्रमुख समस्या..६७
७.३ चुनौती र अवसर..६७
७.४ आवधिक योजना अनुरूप दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीति..६८
७.५ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य..६९
७.६ विषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षिय अनुमान ७०
७.७ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण..७०
७.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ७१
परिच्छेद ८ शान्ति सुरक्षा, सूचना तथा संचार एवम् विपद् न्युनीकरण..७२-७९
८.१ पृष्ठभूमि..७२
८.२ प्रमुख समस्या..७२
८.३ चुनौती र अवसर..७२

८.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ७३

८.५ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ७५

८.६ विषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ७६

८.७ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ७६

८.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ७९

परिच्छेद ९ मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय ८०-८७

९.१ पृष्ठभूमि ८०

९.२ प्रमुख समस्या ८०

९.३ चुनौती तथा अवसर ८१

९.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ८१

९.५ आवधिक योजना अनुरूपका विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति ८२

९.६ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य ८४

९.७ विषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान ८५

९.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण ८५

९.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान ८७

परिच्छेद १० प्रदेशका संवैधानिक तथा अन्य निकायहरू ८८-९४

१०.१ प्रदेश सभा सचिवालय ८८

१०.२ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय ९०

१०.३ प्रदेश लोकसेवा आयोग ९४

परिच्छेद ११ आ.व. २०७६/७७ को वार्षिक बजेट तथा कार्यक्रम .... १ – १२६

परिच्छेद १२ .... १२७

अनुसूचीहरू

(अनुसूची १ देखि अनुसूची ७ सम्म समावेश गरिएको छ)

अनुसूची १ : मध्यमकालीन खर्च संरचना संस्थागत व्यवस्था .... अनुसूची पेज - १

अनुसूची २ : आ.व. २०७६/७७ को मन्त्रालयगत बजेटको विवरण .... अनुसूची पेज - २

अनुसूची ३ : बजेट शीर्षकगत खर्च प्रक्षेपण .... अनुसूची पेज - ३-११

अनुसूची ४ : आ.व. २०७६/७७ को लागि रणनीति संकेतको आधारमा बजेट बाँडफाँड .... अनुसूची पेज - १२

अनुसूची ५ : आ.व. २०७६/७७ को लैंगिक उत्तरदायी बजेट अनुसारको व्यय अनुमान .... अनुसूची पेज - १३

अनुसूची ६ : प्रत्येक मन्त्रालयले अवलम्बन गर्नुपर्ने वार्षिक कार्ययोजनाको खाँका .... अनुसूची पेज - १४

अनुसूची ७ : प्रति एकाइ लगत अनुमान .... अनुसूची पेज - १५-१९

परिच्छेद १
परिचय

१.१ पृष्ठभूमि

मुलुक संघीयतामा प्रवेश गरेपछि संघीयता कार्यान्वयनको महत्त्वपूर्ण निकायको रूपमा स्थापित प्रदेश सरकारले **समृद्ध प्रदेशः खुशी जनता**को दीर्घकालीन सोचका साथ विकास निर्माण, सेवा प्रवाह र सुशासनमा जोड दिएको छ। दीर्घकालीन सोचलाई चरितार्थ गर्नका लागि प्रदेश सरकारले प्रथम आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) तयार गरेको छ। आवधिक योजनाले निर्दिष्ट गरेबमोजिम वार्षिक विकासका कार्यक्रमहरू सञ्चालन गर्दै योजनाबद्ध विकास गर्ने लक्ष्य रहेको छ। आगामी आर्थिक वर्ष २०७६/७७ पञ्चवर्षीय आवधिक योजना कार्यान्वयनको पहिलो वर्ष हो। यस योजनाले निर्दिष्ट गरेबमोजिम वार्षिक कार्यक्रम तर्जुमा तथा त्यसको सफल कार्यान्वयनमार्फत् निर्दिष्ट लक्ष्यहरू हासिल गर्ने गरी प्रक्रिया अगाडि बढाइएको छ। आवधिक योजना तथा वार्षिक कार्यक्रमबीच तालमेल मिलाउने सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनको उपयुक्त माध्यम मध्यमकालीन खर्च संरचना हो।

आवधिक योजनाले तय गरेका विकास र समृद्धिका कार्यक्रमहरू समयमा नै सम्पन्न गर्नको लागि सार्वजनिक वित्त व्यवस्थापनको महत्वपूर्ण भूमिका हुन्छ। यसका लागि साधनको कुशल विनियोजन, नीति तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन दक्षता र वित्तीय अनुशासनका तीनै पक्ष अत्यावश्यक हुन्छन्। यी पक्षहरूलाई मजबुत बनाउने प्रमुख औजार नै मध्यमकालीन खर्च संरचना हो। नेपालको संविधान अनुरुप अन्तरसरकारी वित्त व्यबस्थापन ऐन, २०७४ ले नेपाल सरकार तथा प्रदेश र स्थानीय तहले अनिवार्य रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्नुपर्ने व्यवस्था गरेको छ। यसै अनुरुप प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना (आ.व. २०७६/७७-२०८०/८१) सँग सामञ्जस्य हुनेगरी आर्थिक वर्ष २०७६/७७-२०७८/७९ को मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गरिएको छ। यो प्रथम मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा आवधिक योजनामा उल्लेखित सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति, कार्यनीति एवम् प्राथमिकता, आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को नीति तथा कार्यक्रम र दिगो विकास लक्ष्यहरूलाई मुख्य आधार बनाइएको छ।

१.२ प्रथम आवधिक योजना अनुरूप दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीतिहरू

१.२.१ दीर्घकालीन सोच

समृद्ध प्रदेशः खुशी जनता

उच्च आर्थिक वृद्धिसहित समृद्ध अर्थतन्त्र, रोजगारीसहित जीवन निर्वाहका लागि पर्याप्त आम्दानी, आधारभूत भौतिक सुविधाको उपलब्धता, सुरक्षा र स्वच्छ वातावरण कायम रहने समृद्ध प्रदेशका खुशी जनता।

१.२.२ लक्ष्य

समाजवाद उन्मुख, सामाजिक न्यायमा आधारित, समावेशी, सन्तुलित र दिगो विकासको माध्यमबाट आर्थिक वृद्धिदरलाई उच्च पार्दै प्रदेशबासी जनताको जीवनमा गुणात्मक परिवर्तन ल्याउनु।

१.२.३ उद्देश्य

सामाजिक न्यायमा आधारित रही अवसरको सिर्जना, उत्पादन वृद्धि, रोजगारी प्रवर्द्धन र गरिवी निवारण गर्नु।

१.२.४ रणनीति

आवधिक योजनाका लक्ष्य, उद्देश्य र परिमाणात्मक लक्ष्यहरू हासिल गर्न ६ वटा रणनीति अवलम्बन गरिएको छ। प्रस्तावित आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको माध्यमद्वारा कसरी लक्षित उपलब्धिहरू हासिल गर्न सकिन्छ भन्ने दिशामा यी रणनीतिहरूलाई ६ वटा रणनीतिक स्तम्भको रूपमा वार्षिक कार्यक्रमसित जोडेर हेरिएको छ। रणनीतिहरू यसप्रकार छन्:

१. **कृषि, उद्योग र पर्यटन क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी आर्थिक वृद्धि दर बढाउने।**
कृषि, उद्योग र पर्यटनलाई आर्थिक समृद्धि र रोजगारीको आधारको रुपमा लिई आधुनिकीकरण र व्यावसायीकरण गर्दै सरल नियमन प्रक्रिया, सहयोगी भौतिक पूर्वाधारको उपलब्धता र कार्यकुशलता अभिवृद्धि गरी निजी क्षेत्रलाई प्रोत्साहित गर्दै उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी उच्च आर्थिक वृद्धिदर कायम गरिनेछ।(दिगो विकासका लक्ष्य १, २, ८, ९, १०, १२)

२. **आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा विस्तार गर्ने।**
व्यवस्थित शहरीकरण, यातायात पूर्वाधार, सिंचाइ, खानेपानी, उर्जा र आवास जस्ता आवश्यक भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा विस्तार गरिनेछ। भौतिक पूर्वाधारको विस्तारलाई उत्पादनसंग आवद्ध गरिनेछ। (दिगो विकासका लक्ष्य ६, ७, ९, ११)

३. **गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्य विस्तार गरी मानवीय पूँजी निर्माण गर्ने।**
शिक्षा र स्वास्थ्यको पहुँच विस्तार र गुणस्तर सुधारका साथै प्राविधिक शिक्षामा सहज पहुँच बढाई जीवनोपयोगी, उद्यमशील र व्यावसायिक सीप विकासगरी मानव पूँजी निर्माण गरिनेछ।(दिगो विकासका लक्ष्य ३, ४)

४. **सामाजिक समावेशिता र लैङ्गिक समता प्रवर्द्धन गर्ने।**
सामाजिक समावेशितामा जोड दिँदै भाषा कला धर्म र संस्कृतिको संरक्षण, अन्धविश्वास, कुरीति र हिंसाको अन्त्य गर्नुका साथै लैङ्गिक समता तथा महिला सशक्तीकरणमा जोड दिइनेछ।(दिगो विकासका लक्ष्य ५, १६)

५. **प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन र जलवायू परिवर्तन अनुकूलित विकास गर्ने।**
वातावरणको संरक्षण गर्दै उपलब्ध प्राकृतिक साधनहरूको समुचित उपयोगका साथै आर्थिक सामाजिक क्षेत्रका गतिविधिहरूलाई जलवायू परिवर्तन अनुकूलित र सम्भावित विपद प्रति सचेत रही संचालन गरिनेछ।(दिगो विकासका लक्ष्य १३,१५)

६. **विधिको शासन कायम गर्दै सुशासन प्रत्याभूति गर्ने।**
विधिको शासन, सदाचार, पारदर्शिता तथा जबाफदेहीताको मान्यतालाई सरकारी कामकाज र सेवा प्रवाहमा संस्थागत गरी जनअपेक्षा-अनुकूल सुशासन प्रणाली प्रत्याभूत गरिनेछ। (दिगो विकासका लक्ष्य १६, १७)

१.३ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा

१.३.१ संस्थागत व्यवस्था

प्रत्येक आर्थिक वर्षको बजेट तर्जुमा गर्नुअघि आगामी तीन आर्थिक वर्षको आम्दानी र खर्चको प्रक्षेपणसहितको मध्यमकालीन खर्च तयार गर्नुपर्ने र यस्तो खर्च संरचना बनाउँदा आवधिक योजनालाई मार्गदर्शनको रुपमा लिनुपर्ने कानूनी व्यवस्था रहेको छ। उक्त व्यवस्था बमोजिम यो खर्च संरचना तयार गर्न प्रदेश सरकार (माननीय मुख्यमन्त्री तथा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रीस्तर) को मिति २०७५/११/०५ को निर्णयानुसार मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा निर्देशक समिति, मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समिति र निकायगत मध्यमकालीन खर्च संरचना कार्यदलहरू गठन गरी यो प्रतिवेदन तयार गरिएको छ। ती समितिहरूको विस्तृत विवरण अनुसूची १ मा देखाइएको छ।

१.३.२ मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा प्रक्रिया

यो खर्च संरचना तयार गर्दा देहाय बमोजिमका बुँदाहरूलाई ध्यानमा राखी आगामी तीन वर्षको आम्दानी र खर्च प्रक्षेपण गरिएको छः

१. **त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कूल बजेटको आकार तयारीः** संविधानको अनुसूची र नेपाल सरकारबाट स्वीकृत कार्यविस्तृतीकरणका आधारमा प्रदेश सरकारको अधिकार क्षेत्रभित्र रहेका विषयहरू कार्यान्वयनमा लाग्ने खर्चको अनुमान गरियो। प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाको सोच, लक्ष्य, उद्देश्य, रणनीति र कार्यनीतिमा आधारित रही आयोजना र कार्यक्रमहरू पहिचान गर्नुका साथै खर्चको अनुमान गरी आगामी आर्थिक वर्षको कूल बजेटको आकार र सीमा निर्धारण गरियो। तलव भत्ताजस्ता अनिवार्य दायित्व र चालू तथा प्रशासनिक खर्चतर्फ आवश्यक बजेट अनुमान गरी बाँकी रकम पूँजीगत तथा कार्यक्रम खर्चतर्फ समावेश गरियो।

२. **बजेट सीमा र मार्गदर्शन पठाउनेः** आ.व. २०७६/७७ को लागि वित्तीय समानीकरण अनुदान र राजश्व बाँडफाँडबाट प्राप्त हुने अनुमानित खर्चको सीमा नेपाल सरकारबाट बजेट सीमा प्राप्त हुनु अघि नै बहुबर्षीय ठेक्का तथा क्रमागत आयोजनाका लागि पर्याप्त स्रोत अनुमान गरियो। यसमा श्रोत समितिले तयार गरेको बजेटको सीमाभित्र प्रदेश योजना आयोग र आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयबाट मन्त्रालयगत कार्यगत रुपमा चालू, पूँजीगत र वित्तीय व्यवस्था सहितको बजेट सीमा र मार्गदर्शन तयार गरियो। सोही सीमा र मार्गदर्शनलाई आधार मानी मन्त्रालयहरूको प्रथम मस्यौदा तयार गरियो। उक्त मस्यौदा उपर छलफल गरी तथा नेपाल सरकारबाट प्राप्त समानीकरण अनुदान र राजश्व बाँडफाँडसमेतलाई हिसाब गरी संशोधित बजेट सीमा पठाइयो। बजेट सीमाभित्रका आयोजना तथा कार्यक्रमहरू प्रादेशिक मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणालीमा प्रविष्टि गरी आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा पठाउने व्यवस्था गरिएको छ।

३. **त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कार्यक्रम तथा बजेट तयार गरी पेश गर्नेः** बजेट तयारी गर्ने सिलसिलामा मन्त्रालयहरूबाट बजेट तथा कार्यक्रमहरू तयार गरेर उक्त सूचना प्रणालीमा प्रविष्ट गरियो ।

४. **त्रिवर्षीय खर्च प्रक्षेपणसहित कार्यक्रम तथा बजेट उपर छलफलः** सम्बन्धित मन्त्रालयबाट तयार गरी पठाएको बजेट अनुमानलाई चालू खर्च, पूँजीगत खर्च एवम् वित्तीय व्यवस्थापन सहितका विवरणहरू

कार्यगत र निकायगत रुपमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा छलफल गरियो। यसमा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयको योजना महाशाखा तथा बजेट तथा कार्यक्रम महाशाखा, प्रदेश योजना आयोग र सम्बन्धित मन्त्रालय/निकायको सहभागिता थियो। निकायगत रुपमा बजेटको छलफल टुङ्गिएपछि आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयबाट बजेटको मस्यौदा तयार गरी आवश्यकता अनुसार सम्बन्धित मन्त्रालय समेतको परामर्शमा बजेटको अन्तिम मस्यौदा तयार गरियो ।

५. **प्रदेश सभामा मध्यमकालीन खर्च संरचना प्रस्तुत गर्नेः** मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक विकास कार्यक्रम प्रदेश योजना आयोगबाट स्वीकृत गरिएको छ। उक्त खर्च संरचना बजेट वक्तव्यका साथमा प्रदेश सभामा प्रस्तुत हुनेछ।

१.४ प्रतिवेदनको स्वरूप

यस मध्यमकालीन खर्च संरचनाले प्रदेश सरकारको आन्तरिक राजस्व र वित्तीय हस्तान्तरणमार्फत् प्राप्त हुने रकम लगायतका स्रोत साधनहरूको परिचालन गरी त्यसलाई योजनाको प्राथमिकताको क्षेत्रमा आगामी ३ वर्षका लागि बाँडफाँड गरेको छ। यसैको आधारमा प्राथमिकता अनुरुप मन्त्रालय र निकायका नीति तथा कार्यक्रमहरू कार्यान्वयन गर्न आवश्यक बजेट विनियोजन र स्थानीय सरकारलाई उपलब्ध गराउनु पर्ने अनुदान र राजस्व बाँडफाँड सहितको मध्यमकालीन खर्च अनुमान तयार गरिएको छ। यो संरचना तयार गर्दा आगामी तीन वर्षमा प्राप्त हुने प्रतिफलको पनि अनुमान गरिएको छ।

चक्रीय हिसाबले वर्षेनि तीन वर्षको लागि तयार गरिएको मध्यमकालीन खर्च संरचनाको पहिलो वर्षको बजेट अनुमान तथा वार्षिक कार्यक्रम आर्थिक वर्षको हिसाबले तय गरिने बजेट अनुमान तथा वार्षिक कार्यक्रम नै रहने र बाँकी दुई वर्षका बजेट तथा कार्यक्रम प्रथम वर्षका बजेट र कार्यक्रमसित तादात्म्य हुनेगरी प्रक्षेपण गरिएको छ। मध्यमकालीन खर्च संरचना र वार्षिक कार्यक्रम तथा बजेटबीचको अन्योन्यास्रित सम्बन्धको कारण यी दुवैलाई एउटै प्रतिवेदनको रूपमा तयार गरिएको छ।

चक्रीय पद्दति अनुसार आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को बजेट कार्यान्वयन भएपछि नयाँ मध्यमकालीन संरचना (आर्थिक वर्ष २०७७/७८ देखि २०७९/८०) तयार गरिनेछ। त्यसमा आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को समीक्षा हुनेछ भने आर्थिक वर्ष २०७९/८० थपिनेछ। यसरी चक्रीय हिसाबले त्रिबर्षीय सोचका साथ वार्षिक बजेट तयार गरिँदै लगिनेछ। यसलाई विकासको आवश्यकता, योजना कार्यान्वयनको अवस्था, राजश्व र अनुदानका आधारमा प्रत्येक वर्ष परिमार्जन गर्नुपर्दछ। बजेट तर्जुमा प्रक्रियालाई यथार्थपरक र वस्तुनिष्ठ बनाउने प्रमुख साधनको रुपमा मध्यमकालीन खर्च संरचनालाई लिने गरिन्छ। समृद्ध प्रदेश खुशी जनताको दीर्घकालीन सोच परिलक्षित भएको प्रथम आवधिक योजनाको सफलता सही आयोजना तथा कार्यक्रमको छनौट र त्यसको प्रभावकारी कार्यान्वयनमा निर्भर गर्दछ।

यो प्रतिवेदनमा १२ परिच्छेद तथा केही अनुसूचीहरू रहेका छन्। यो प्रथम परिच्छेदमा समग्र प्रतिवेदनको परिचय दिइएको छ। दोस्रो परिच्छेदमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक कार्यक्रमबारे चर्चा गरिएको छ भने तेस्रोदेखि दशौं परिच्छेदसम्म विषयक्षेत्र तथा निकायगत हिसाबले त्रिवर्षीय तथा वार्षिक कार्यक्रम, बजेट, नतिजा सूचक र जोखिम अनुमान लगायतका विषयवस्तुहरू समेटिएको छ। परिच्छेद ११ मा आ.व. २०७६/७७ को वार्षिक बजेटमा समविष्ट विकास कार्यक्रमहरूको मन्त्रालयगत र बजेट उपशीर्षकगत हिसाबले वर्गीकरण गरी प्रस्तुत गरिएको छ। बाह्रौ तथा अन्तिम परिच्छेदमा प्रदेश सरकारबाट स्थानीय तहलाई प्रदान गरिने सशर्त अनुदानतर्फका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको विवरण प्रस्तुत गरिएको छ।

१.५ प्रतिवेदनका सीमाहरू

योजनावद्ध विकासको लागि आवधिक योजना, त्यसमा आधारित मध्यमकालीन खर्च संरचना र सो मा आधारित वार्षिक बजेट तथा विकास कार्यक्रमसहितको यो दस्तावेज तयार गरिएको हो। तथापि यो प्रतिवेदनका केही सीमा रहेका छन्:

१. आवश्यक तथ्याङ्कको अभाव एवम् उपयुक्त प्रक्षेपण गर्ने आधार नहुँदा कतिपय तालिकाहरू भर्न सकिएको छैन। त्यस स्थितिमा पनि यो प्रतिवेदनले एउटा ढाँचा स्थापित गर्ने र आगामी दिनमा ती आवश्यक तथ्याङ्क तथा सूचक संकलन गर्ने दिशामा केन्द्रित हुन सहयोग पुग्ने अपेक्षा गरिएको छ। प्रदेशमा स्थापना गरिने तथ्याङ्क कार्यालयको सहयोगमा सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकायहरूले आवश्यक तथ्याङ्क संकलन र प्रक्षेपणका आधार तय गर्नेछन्।

२. आर्थिक वर्ष २०७६/७७ अघि सञ्चालन प्रारम्भ गरिएका थुप्रै स-साना क्रमागत आयोजनाहरूले ठूलो दायित्व सिर्जना गरेका छन् । यसले गर्दा आवधिक योजनाको रणनीति, कार्यनीति र प्राथमिकताअनुरूप बजेट विनियोजन गर्ने दिशामा केही सीमाहरू रहन गए । यस्ता पुराना दायित्वलाई मनन गर्दै आवधिक योजनाले मार्गनिर्देश गरेबमोजिमका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूमा प्राथमिकताका साथ बजेट विनियोजन गर्नुपर्ने स्थिति रहेको छ ।

३. प्रदेशको बजेटको ठूलो हिस्सा नेपाल सरकारबाट उपलब्ध हुने राजस्व बाँडफाँट र विभिन्न किसिमका अनुदानमा निर्भर रहने भएतापनि त्यस्तो स्रोतको प्रक्षेपण भई विवरण प्राप्त नभएकाले यस मध्यमकालीन खर्च संरचनाका पछिल्ला दुई वर्षको स्रोत अनुमानमा समस्या रहेको छ। यसका लागि आगामी वर्षहरूमा नेपाल सरकारबाट समयमै यस्तो विवरण प्राप्त गर्न समन्वय गर्नुपर्नेछ।

४. सशर्त अनुदान अन्तर्गतका कार्यक्रमहरू जेठ १५ मा हुने नेपाल सरकारको बजेट वक्तव्यको केही समयपछि मात्र प्राप्त हुने र प्रदेशको बजेट तथा मध्यमकालीन खर्च संरचना असार १ मा ल्याइसक्नुपर्ने हुँदा यस्तो संरचना तयारीमा उक्त अनुदानलाई समावेश गर्न पर्याप्त समय नहुने समस्या छ।

५. संवैधानिक व्यवस्था अनुरूपको राष्ट्रिय प्राकृतिक स्रोत तथा वित्त आयोगले स्रोत बाँडफाँडका विषयहरू टुंग्याइ नसकेको र संघीयताको अभ्यास परिपक्व भइ नसकेको परिवेशमा कतिपय अन्तरसरकारी विभाज्य कोषमार्फत् बाँडिनुपर्ने स्रोतहरूको प्राप्तिको सुनिश्चितता समेत नभएकोले स्रोतहरू यकिनका साथ प्रक्षेपण गर्न कठिनाइ रह्यो। आगामी मध्यमकालीन खर्च संरचना तयार गर्दा बढी वस्तुपरक हिसाबले स्रोत अनुमान गर्न सकिनेछ।

६. आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को बजेट ल्याउनुअघि गरिएका बजेट तयारीसम्बन्धी छलफलहरू तथा त्यस्ता छलफलपश्चात् आएका कार्यक्रमहरूको समीक्षा गर्दा वार्षिक कार्यक्रमहरूले आवधिक योजनाको मर्मलाई सम्बोधन गर्न आगामी दिनमा थप प्रयास गर्नुपर्ने स्थिति छ।

मन्त्रालयहरूबाट प्रदेश मन्त्रालयगत बजेट सूचना प्रणाली (PLMBIS) मा तीन वर्षको खर्च संरचना प्रविष्ट गर्ने क्रममा कार्यान्वयन योजना सहित नयाँ कार्यक्रम तथा आयोजना र नयाँ स्थापना गर्नुपर्ने संस्थागत संरचनाहरूको अनुमान हुन सकेको छैन। साथै अध्ययन तथा डिपिआर तयार भईसकेका वा आगामी वर्ष अध्ययन तथा डिपिआर हुने आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयनका लागि यस खर्च संरचनाको दोश्रो र तेश्रो वर्षका लागि आवश्यक खर्चको पर्याप्त अनुमान हुन सकेको छैन। आगामी वर्षहरूमा समयमै ध्यान पुऱ्याएर यी कमजोरीलाई सम्बोधन गरिनेछ।

परिच्छेद २

मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक कार्यक्रम

२.१ पृष्ठभूमि

आर्थिक वर्ष २०७६/७७ का विकास कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई आवधिक योजना (२०७६/७७-२०८०/८१) सँग सामञ्जस्यता कायम गर्न यस मध्यमकालीन खर्च संरचना र सो को आधारमा वार्षिक कार्यक्रमहरू तयार गरिएका छन्। यसका अतिरिक्त प्रदेश सभाबाट पारित आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को नीति तथा कार्यक्रमलाई मार्गदर्शक रुपमा लिई कार्यक्रमहरू छनोट गरिएका छन्। प्रदेशको उच्च आर्थिक वृद्धिदरलाई निर्धारण गर्ने लक्षित कार्यक्रमहरूलाई समयमा नै सम्पन्न हुनेगरी मुख्य प्राथमिकतामा राखिएको छ। साथै आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को स्रोतको आँकलन तथा विकास कार्यक्रमको बाँडफाँडका आधारमा साविकमा प्रदेश सरकारबाट कार्यान्वियन भइरहेका तथा संघबाट सशर्ततर्फ हस्तान्तरित कार्यक्रमहरूलाई यस प्रतिवेदनमा समेटिएको छ।

प्रदेश सरकारले पहिलो पूर्ण बजेट आर्थिक वर्ष २०७५/७६ मा ल्यायो। उक्त बजेटमा समावेश गरिएका कतिपय कार्यक्रम तथा आयोजनाहरू पर्याप्त कर्मचारी र संस्थागत संरचनाको अभावमा पूर्ण रुपमा कार्यान्वियनमा जान सकेनन्। उक्त आर्थिक वर्षमा शुरु गरेका कतिपय योजना तथा कार्यक्रमहरू दीर्घकालीन प्रवृति र महत्वका पनि रहेका छन्। त्यस्ता कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई निरन्तरता दिइएको छ। वार्षिक कार्यक्रम तथा मध्यमकालीन खर्च संरचनामा परेका आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई रणनीतिक स्तम्भ, दिगो विकासका लक्ष्य, र लैंगिक संकेतका आधारमा वर्गीकरण गरी सो अनुसारको बजेट विनियोजनलाई विश्लेषण गरिएको छ।

यस खर्च संरचनाको पहिलो वर्ष वा आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को हकमा विनियोजित बजेट कायम हुनेगरी र त्यसपछिका बाँकी दुई आर्थिक वर्षको हकमा आयोजना कार्यान्वियनको स्थिति, उपलब्ध साधन, श्रोत र खर्च गर्ने क्षमतालाई आधार मानी रकम अनुमान गरिएको छ। यसैगरी मन्त्रालय तथा निकायहरूले संचालन गर्ने आयोजना र कार्यक्रमका विभिन्न क्रियाकलापहरूको प्रति एकाई खर्च अनुमान गर्नुका साथै विभिन्न क्षेत्रमा आगामी तीन वर्षभित्र गरिने लगानीबाट प्राप्त हुने लक्षित प्रतिफल तथा नतिजा सूचकहरू पनि यस दस्ताबेजमा समावेश गरिएको छ। यस प्रतिवेदनमा समाविष्ट प्रदेश सरकारले संचालन गर्ने आयोजना तथा कार्यक्रमहरूले ल्याउने प्रतिफलहरूलाई तीन तहका सरकार एवम् निजी, सहकारी र सामुदायिक क्षेत्रका लगानी र गतिविधिहरूले ल्याउने अनुमानित प्रतिफलहरूसमेत संश्लेषण गरी प्रदेश तहका नतिजा सूचकहरू तयार गरिएको छ।

२.२ मध्यमकालीन खर्च संरचनाका उद्देश्यहरू

प्रथम आवधिक योजनाले मार्गदर्शन गरेबमोजिमका सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र परिमाणात्मक लक्ष्यहरू हासिल गर्नको लागि यस मध्यमकालीन खर्च संरचनाका निम्न बमोजिम उद्देश्यहरू राखिएको छः

क) कृषि, उद्योग, पर्यटन क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बढाइ उच्च आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्नु।

ख) सीपका अवसर उपलब्ध गराई रोजगारी सिर्जना र लक्षित कार्यक्रम मार्फत गरिबी निवारण गर्नु।

ग) रणनीतिक योजनाका आधारमा भौतिक पुर्वाधार विकास गर्नु।

घ) सबैलाई खानेपानी र बिजुली सुविधा उपलब्ध गराउनु।

ङ) शिक्षा र स्वास्थ्यको गुणस्तर सुधार गर्नु।

च) लैंगिक समानता र सामाजिक समावेशिता प्रवर्द्धन गर्दै सामाजिक न्याय कायम गर्नु।

२.३ रणनीति

मध्यमकालीन खर्च संरचनाका उद्देश्यहरू हासिल गर्न परिच्छेद १ मा प्रस्तुत गरिएझैं आवधिक योजनामा उल्लेख गरिएका छवटा रणनीतिहरू अवलम्बन गरिनेछन् ।

२.४ प्रमुख नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

प्रदेश सरकारले लिएको **समृद्ध प्रदेशः खुशी जनताको** सोच हासिल गर्नमा केन्द्रित रहँदै आगामी तीन वर्षको लागि मध्यमकालीन खर्च संरचनाका केही प्रमुख लक्ष्य तथा नतिजा सूचकहरू निर्धारण गरिएको छ। जसअनुसार समष्टिगत लक्ष्यहरूको विद्यमान स्थिति तथा आगामी ३ वर्षको अपेक्षित उपलब्धि निम्न तालिकामा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.१ : प्रमुख नतिजा सूचक तथा लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	२०७५/७६	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
१	वार्षिक आर्थिक वृद्धि दर (आधारभूत मुल्यमा)	प्रतिशत	७.३७	८.०	९.०	९.५
	कृषि	प्रतिशत	६.२८	५.६	५.९	६.३
	गैर कृषि	प्रतिशत	७.८२	९.७	१०.३	१०.९
	उद्योग	प्रतिशत	१०.८६	१३	१४	१४.७
	सेवा	प्रतिशत	७.७३	८.७	९.१	९.७
२	राष्ट्रिय कूल गार्हस्थ्य उत्पादनमा प्रदेशको योगदान (आधारभूत मुल्यमा)	प्रतिशत	१४.३	-	-	-
३	ग्राहस्थ्य प्रतिव्यक्ति आम्दानी	रू. हजारमा	८३.४१४	९५.१३३	१०२.८६२	१११.७७
४	बेरोजगारी दर	प्रतिशत	११.२	१०.०	९.०	८.०
५	निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्या	प्रतिशत	१८.२	१६.८	१५.२	१३.६
६	बहुआयामिक गरिबीको दर	सूचकांक	२९.९	२७.०	२४.०	२०.०
७	कूल निक्षेपमा प्रदेशको अंश	प्रतिशत	८.१३			
८	कूल कर्जामा प्रदेशको अंश	प्रतिशत	११.६८			
९	बैंक तथा वित्तीय संस्थाको शाखा सङ्ख्या	सङ्ख्या	८२४	८५०	९००	९३०

तालिका २.२ : प्रदेशको समृद्धिका प्रमुख विषयक्षेत्रगत सूचक तथा लक्ष्य

क्र. सं.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	२०७५/७६	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
कृषि, उद्योग, पर्यटन र वन						
१	खाद्यान्न बाली उत्पादन	हजार मेट्रिक टन	२०४१	२१५९	२२६८	२३७२
२	तरकारी उत्पादन	हजार मेट्रिक टन	५५४	५८८	६१५	६३६
३	फलफूल उत्पादन	हजार मेट्रिक टन	१३४	१४०	१४६	१५२
४	कृषि रोजगारी (थप)	संख्या		४०००	७०००	८५००
५	उद्योगहरूबाट रोजगारीको सिर्जना	हजारमा				
६	काठको उत्पादन	हजार मेट्रिक टन				
७	पर्यटक आगमन	हजारमा	१५३२	२५००	२५००	२७००
८	पर्यटन क्षेत्रमा रोजगारी	हजारमा				

क्र. सं.	सूचक/लक्ष्य	एकाई	२०७५/७६	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
सामाजिक तथा मानव विकास						
९	मानब विकास सूचकांक	सूचकांक	०.५१			
१०	लैंगिक सशक्तीकरण सूचकांक	सूचकांक				
११	बाल मृत्युदर	प्रतिहजार	४२.४	४०	३८	३५
१२	मातृमृत्यु दर	प्रति लाख जीवित जन्म	२१५			
१३	जन्मदाको अपेक्षित आयु	वर्ष	६९.३			७१
१४	विद्यालय सङ्ख्या	सङ्ख्या	५६९८	५७००	५७५०	५७५०
१५	खुद भर्ना दर					
	क) आधारभूत तह (कक्षा १-५)	प्रतिशत	९७.३	९८	९९	१००
	ख) आधारभूत तह (कक्षा १-८)	प्रतिशत	९०.५	९२.३	९३.४	९४.६
	ग) माध्यमिक तह (९-१२)	प्रतिशत	४०.५	४३.५	४६.६	४९.२
१६	साक्षरतादर (५ वर्षभन्दा माथि)	प्रतिशत	६६.४	६८	७०	७२
१७	खानेपानी सुविधा पुगेका घरपरिवार	प्रतिशत	८९.८३	९३.३	९७.०	१००
भौतिक पूर्वाधार						
१८	सिंचित क्षेत्र	प्रतिशत	५१	५४.२	५८.२	६२.३
१९	सडकको लम्बाई	कि.मि.	११,४३१	११,६९०	११,८००	१२,०००
२०	विद्युत उत्पादन	मेगावाट	२१.५	३२	६२	११०
२१	विद्युत पहुँचमा रहेको जनसंख्या	हजारमा	७५	८९.५	९४.२	९९
२२	स्थानीय सडक सञ्जाल	कि.मी.	८७००	१००००	११०००	११५००
२३	पक्की सडकको अंश	प्रतिशत	१७ (१९३८ कि.मि.)	१९	२१	२३
२४	इन्टरनेट पहुँच भएका घरपरिवार	प्रतिशत	५१.१(२०७५)	५९	६७	७४

२.५ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको बजेट विनियोजन र प्रक्षेपण

प्रदेश सरकारको स्रोत आंकलन तथा बजेट अनुमान एवम् प्रक्षेपण गर्दा देहायका आधारहरू लिइएको छ।

१. अन्तर सरकारी वित्त व्यवस्थापन ऐन, २०७४ अनुसार संघीय सरकारले संकलन गर्ने अधिकार क्षेत्रमा रहेको मूल्य अभिवृद्धि कर र अन्तःशुल्क रकम संघीय विभाज्य कोषमा रहने र यस्तो रकमको १५ प्रतिशत प्रदेश तहमा उपलब्ध हुने व्यवस्था बमोजिमको रकम तथा पछिल्ला दुई वर्षका लागि नेपाल सरकारको मध्यमकालीन खर्च संरचना अनुरुप अनुमान गरिएको छ।

२. पर्वतारोहण, विद्युत, वन, खानी तथा खनिज, पानी तथा अन्य प्राकृतिक स्रोतबाट संकलन भएको रोयल्टीको २५ प्रतिशत सम्बन्धित प्रदेशले प्राप्त गर्ने भएकाले सोलाई समेत आम्दानी अनुमान गर्दा गणना गरिएको छ।

३. प्रदेशले परिचालन गर्ने राजस्व अनुमान गर्दा कृषि आयमा लाग्ने कर, घर-जग्गा रजिष्ट्रेशन शुल्क, सवारी साधन दस्तुरको विगत दुई आर्थिक वर्षमा संकलन भएको रकम, आगामी आर्थिक वर्षमा हुने आर्थिक गतिविधि, स्थानीय तहसँगको साझा राजस्वसम्बन्धी अधिकार समेतका आधारमा प्रक्षेपण गरिएको छ।

४. प्रदेश सरकारले लिनसक्ने आन्तरिक ऋण पछिल्ला दुई आर्थिक वर्षका लागि प्रदेशको आन्तरिक राजस्वको १० प्रतिशत ननाघ्ने गरी प्रक्षेपण गरिएको छ।

५. प्रथम आवधिक योजनाले प्रदेश लगानी कोषमार्फत् आकर्षक प्रतिफल दिने पूर्वाधारमा लगानी गर्नेगरी कर्मचारी, व्यवसायी तथा जनस्तरको पूँजी संकलन अभियान शुरू गरी पूर्वाधारमा ठूलो परिमाणमा लगानी गर्न प्रस्ताव गरेको छ। यसै सन्दर्भमा आ.व. २०७६/७७ को नीति तथा कार्यक्रमले नेपाल सरकारसँग समन्वय एवम् कानूनी व्यवस्था गरी लगानी जुटाउन पहल गर्ने नीति लिएको छ। प्रदेशको विकासको लागि उल्लेख्य लगानी जुटाउने यो संभावनालाई पनि खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा ध्यान दिइएको छ।

२.५.१ आर्थिक वृद्धिको लक्ष्य

प्रथम आवधिक योजनाले औसतमा ९.५ प्रतिशतको आर्थिक वृद्धिदर हासिल गर्ने लक्ष्य लिएको छ। यस खर्च संरचनाले आर्थिक वर्ष २०७६/७७, २०७७/७८ र २०७८/७९ को आर्थिक वृद्धिदरको लक्ष्य क्रमशः ८ प्रतिशत, ९ प्रतिशत र ९.५ प्रतिशत हुने लक्ष्य राखेको छ । यसका लागि आवश्यक प्रदेश सरकारको बजेट तालिका २.३ मा प्रस्ताव गरिए अनुरुप हुनेछ ।

तालिका २.३ : त्रिवर्षीय बजेट विनियोजन तथा प्रक्षेपण (स्थिर मूल्यमा)

(रू. लाखमा)

क्र. सं.	विवरण	२०७५ /७६ को संशोधित अनुमान	बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण			
			२०७६/७७ को अनुमान	२०७७/७८ को प्रक्षेपण	२०७८/७९ को प्रक्षेपण	तीन वर्षको कूल
१.	**श्रोत विवरण**	२७२६०६.२८	३१४१६८.००	४१०५४७.००	४३९२६८.००	११६३९८३.००
	प्रदेश संचित कोषमा दाखिला हुने राजश्व	१०१२०६.२३	१४८०६३.००	१८५२७९.९७	२०५९१२.५६	५३९२५५.५३
	अनुदानहरू	१७१४००.०५	१६६१०५.००	२१२५६८.९८	२१४६४०.५४	५८३३१४.५२
	आन्तरिक ऋण	-	-	२२६९८.०५	१८७१४.९०	४१४१२.९५
	बजेट बचत (-) न्यून (+)	- ४१७०३.२३	-५००००.००			
२.	**बजेट अनुमान**					
	चालू खर्च	९४६३७.५०	१७८४०३.२१	१८२८४२.००	१९३६८८.४७	५५४९३४.००
	पूँजीगत खर्च	१३६२६५.५०	१८५७६४.७९	२२७७०४.००	२४५५७९.५१	६५९०४९.००
	कूल खर्च	२३०९०३.००	३६४१६८.००	४१०५४७.००	४३९२६८.००	१२१३९८३.००
	बजेट बचत (-) न्यून (+)	-४१७०३.२३	-	-	-	-

तालिका २.४: बजेटको त्रिवर्षीय विनियोजन र प्रक्षेपणको कूल गार्हस्थ उत्पादनसँगको अनुपात (प्रतिशतमा)

क्र.सं.	विवरण	२०७५ /७६ को संशोधित अनुमान	बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण			
			२०७६/७७ को अनुमान	२०७७/७८ को प्रक्षेपण	२०७८/७९ को प्रक्षेपण	तीन वर्षको कूल
१.	श्रोत विवरण	६.५२	६.९८	८.३४	४.५८	५.०१
	प्रदेश संचित कोषमा दाखिला हुने राजश्व	२.४२	३.२८	३.७६	२.१४	२.३२
	अनुदानहरू	४.१०	३.६८	४.११	२.२४	२.२५
	आन्तरिक ऋण	०.००	०.००	०.४६	०.१९	०.२८
२.	बजेट अनुमान					
	चालू खर्च	५.२६	३.९५	३.७१	२.०२	२.३९
	पूँजीगत खर्च	३.२६	४.११	४.६२	२.५६	२.८४
	कूल खर्च	५.५२	८.०६	८.३४	४.५८	५.२३

तालिका २.५: आ.व. २०७६/७७ को अनुमानित बजेटको चालु र पूँजीगत विनियोजनको साधारण र विकासतर्फको बांडफांड

(रकम रू. लाखमा)

	साधारण	विकास	जम्मा	प्रतिशत
चालु	८५१२७.०२	९३२७६.१९	१७८४०३.२१	४८.९८९३
पुँजीगत	१२४१८.०१	१७३३४६.७८	१८५७६४.७९	५१.०१०७
जम्मा	९७५४५.०३	२६६६२२.९७	३६४१६८	१००
प्रतिशत	२६.७९	७३.२१	१००	

२.६ बजेट विनियोजनका प्राथमिकता निर्धारण

सीमित स्रोतको माध्यमद्वारा माग भई आएका धेरै कार्यक्रमहरू गर्नुपर्ने हुँदा कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूको उचित प्राथमिकीकरण गर्नु योजनाबद्ध विकासको अनिवार्य आधार हो। प्रथम आवधिक योजनाबमोजिम ५ वर्षको लागि बढीमा १० वटा प्रदेश गौरवका आयोजना छनोट गरी कार्यान्वयन गरिनेछ। छुट्टै कार्यविधि बनाएर पर्याप्त अध्ययन गरेर मात्रै गौरवका आयोजनाहरू छनोट गरिनेछन्। आ.व. २०७६/७७ मा प्रदेश योजना आयोग मातहत प्रदेश परियोजना बैंक बनाउने र उक्त बैंकमार्फत् अन्य धेरै आयोजना तथा कार्यक्रमहरू छनोट र प्राथमिकीकरण गर्ने कार्यक्रम छ। मध्यमकालीन खर्च संरचनाको तयारी पहिलोपटक भएको हुनाले यस प्रथम संरचनामा समाविष्ट सम्पूर्ण कार्यक्रमहरूलाई एउटै प्राथमिकता निर्धारण गरिएको भएतापनि आगामी वर्षहरूदेखि स्पष्ट आधारहरू तयार गरी कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई प्राथमिकीकरण गर्दै बजेट निर्धारण गर्नुपर्नेछ।

२.७ बजेट विनियोजन र प्रक्षेपणको बाँडफाँड

आगामी तीन वर्षको बजेट अनुमान प्रक्षेपणको विभिन्न आधारमा गरिएको तुलनात्मक विवरण देहाय बमोजिम उल्लेख गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को लागि वार्षिक कार्यक्रम र बजेट अनुमान हुने गरी प्रस्ताव गरिएको छ।

(क) रणनीतिक स्तम्भको आधारमा बाँडफाँड

तालिका २.६: रणनीतिक स्तम्भको आधारमा बाँडफाँड

(रू. लाखमा)

क्र. सं.	विवरण		
१	कृषि, उद्योग र पर्यटन क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी आर्थिक वृद्धि	७९०७२.७७	२१.७१
२	भौतिक पूर्वाधार निर्माण तथा विस्तार	१७७०५०.४७	४८.६२
३	गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्य विस्तार गरी मानवीय पूँजी निर्माण	४१९९४.२४	११.५३
४	सामाजिक समावेशिता र लैङ्गिक समता प्रवर्द्धन	३४८८०.४१	९.५८
५	प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन र जलवायू परिवर्तन अनुकूलित विकास	१६११७.४४	४.४३
६	विधिको शासन कायम गर्दै सुशासन प्रत्याभूति	१५०५०.६७	४.१३
	कूल जम्मा	३६४१६८	१००

(ख) लैंगिक संकेतको आधारमा बाँडफाँड

तालिका २.७: लैंगिक संकेतको आधारमा बाँडफाँड

(रू. लाखमा)

संकेत नं.	लैंगिक संकेत	आ.व.२०७६/७७ को व्यय अनुमान		आ.व.२०७७/७८ को खर्च प्रक्षेपण		आ.व.२०७८/७९ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	प्रत्यक्ष लाभ	५२००६.९०	१४.२८	-	-	-	-
२	अप्रत्यक्ष लाभ	१२८५८०.५७	३५.३१	-	-	-	-
३	तटस्थ	१८३५८०.५३	५०.४१	-	-	-	-
४	सांकेतीकरण नगरिएको	-	-	-	-	-	-
	जम्मा	३६४१६८	१००	-	-	-	-

(ग) दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा बजेट बाँडफाँड

तालिका २.८: दिगो विकास लक्ष्यको आधारमा बाँडफाँड

(रू. लाखमा)

संकेत नं.	जलवायु परिवर्तन संकेत	आ.व.२०७६/७७ को व्यय अनुमान		आ.व.२०७७/७८ को खर्च प्रक्षेपण		आ.व.२०७८/७९ को खर्च प्रक्षेपण	
		रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत	रकम	प्रतिशत
१	गरिबीको अन्त्य	६८९९.५०	१.९०	-	-	-	-
२	शून्य भोकमरी	३६७०३.२१	१०.०८	-	-	-	-
३	स्वस्थ जीबन	२२६२१.५९	६.२१	-	-	-	-
४	गुणस्तरीय शिक्षा	५७०३.५८	१.५७	-	-	-	-
५	लैंगिक समानता	१३५६.५०	०.३७	-	-	-	-
६	दिगो सफा पानी तथा सरसफाई सेवा	१५३३४	४.२१	-	-	-	-
७	आधुनिक उर्जामा पहुँच	३३००	०.९१	-	-	-	-
८	समावेशी आर्थिक वृद्धि तथा मर्यादित काम	२१०४	०.५८	-	-	-	-
९	उद्योग, नबीन खोजर पूर्वाधार	५८३८२.१०	१६.०३	-	-	-	-
१०	असमानता न्यूनीकरण	७१०	०.१९	-	-	-	-
११	दिगो शहर र बस्तीहरू	१०६०७.३५	२.९१	-	-	-	-
१२	दिगो उपभोग तथा उत्पादन	७६०१.५०	२.०९	-	-	-	-
१३	जलवायू परिवर्तन अनुकूलन	२२०४.६८	०.६१	-	-	-	-
१५	भूसतह श्रोतको उपयोग	५५८०	१.५३	-	-	-	-
१६	शान्तिपूर्ण न्यायपूर्ण र सशक्त समाज	७२९६.४०	२.००	-	-	-	-
१७	दिगो विकासका लागि साझेदारी	२१५९५.५०	५.९३	-	-	-	-
सांकेतीकरण नगरिएको		१५६१६८.०९	४२.८८	-	-	-	-
	जम्मा	३६४१६८	१००	-	-	-	-

२.७.१ प्रमुख विषय क्षेत्रगत आधारमा बाँडफाँड

प्रमुख विषयक्षेत्रगत आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तलको तालिका नं २.९ मा प्रस्तुत गरिएको छ। आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को लागि वार्षिक कार्यक्रम र बजेट अनुरूपको अनुमान गरिएको छ भने बाँकी दुई आर्थिक वर्षको लागि अनुमानित विवरण पेश गरिएको छ।

विषय क्षेत्रगत आधारमा तीन आर्थिक वर्षको बजेट, खर्च तथा स्रोतको अनुमान र प्रक्षेपणसम्बन्धी विस्तृत जानकारी अनुसूची २ र ३ मा प्रस्तुत गरिएको छ। उक्त अनुसूचीहरूमा बजेट र स्रोतका अतिरिक्त प्रस्तावित कार्यक्रमहरूलाई रणनीतिक स्तम्भ, दिगो विकास लक्ष्य सूचकाङ्क, लैङ्गिक संकेतको हिसाबले पहिचान गरिएको छ।

यस परिच्छेदका तालिकाहरूमा संक्षिप्त रूपमा पेश गरिएका विवरणहरूको विस्तृत विषयक्षेत्रगत विवरणलाई बजेट उपशीर्षक अनुसार तालिका बनाएर आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको विवरण, आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को बजेट विनियोजन र त्यसपछिका दुई वर्षको प्रक्षेपण, प्रमुख क्रियाकलापहरू तथा अपेक्षित प्रतिफलहरू परिच्छेद ३ देखि परिच्छेद १० सम्म प्रस्तुत गरिएको छ। यसैगरी कार्यक्रम तथा आयोजनागत बजेट, प्राथमिकीकरण र संकेत अनुसूची ४ र ५ मा समावेश गरिएको छ। अनुसूची ६ मा प्रत्येक मन्त्रालयले गर्नुपर्ने वार्षिक कार्ययोजनाको खाँका प्रस्तुत गरिएको छ भने मन्त्रालयले आफ्ना आयोजना तथा कार्यक्रम भित्रका क्रियाकलापहरूको लागत अनुमान गर्दा अपनाइने प्रति एकाइ लागत अनुमानको विधि अनुसूची ७ मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.९: मन्त्रालयगत तथा क्षेत्रगत आधारमा आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को खर्च अनुमान

(रू. लाखमा)

क्र.सं.	मन्त्रालय तथा निकाय	बजेट				
		चालु	पूँजीगत	वित्तीय	जम्मा (रकम)	जम्मा प्रतिशत
१	प्रदेश सभा	२८५६.८५	४६०.८९		३३१७.७४	०.९१
२	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१५२.६७	७२.६०		२२५.२७	०.०६
३	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	१८४८.२४	४८३.४५		२३३१.६९	०.६४
४	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	११८९.३७	४०६.६५		१५९६.०२	०.४४
५	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१३५२०.३१	१५३६०.८०		२८८८१.११	७.९३
६	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	३७९८०.२९	२७८५.६०		४०७६५.८९	११.१९
७	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	३४२२.४६	४६५८.२०		८०८०.६६	२.२२
८	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	९७१५.०४	१४८७०४.०५		१५८४१९.०९	४३.५०
९	सामाजिक विकास मन्त्रालय	३५८०९.९८	८११२.२८		४३९२२.२६	१२.०६
१०	अर्थ - विविध	२८०१०	४७२०.२७		३२७३०.२७	८.९९
११	स्थानीय तह	४३८९८			४३८९८	१२.०६
	कुल जम्मा	१७८४०३.२१	१८५७६४.७९		३६४१६८	१००

२.८ स्थानीय तहमा हुने वित्तीय हस्तान्तरणको अनुमान र प्रक्षेपण

स्थानीय तहमा हस्तान्तरण हुने तीन आर्थिक वर्षको बजेट अनुमान तथा प्रक्षेपण तालिका २.१० मा प्रस्तुत गरिएको छ।

तालिका २.१०: स्थानीय तहमा हुने वित्तीय हस्तान्तरणको तीन आर्थिक वर्षको अनुमान तथा प्रक्षेपण (समपूरक र विशेष अनुदान सहित)

(रू. लाखमा)

आ.व. को अनुमान तथा प्रक्षेपण	कुल हस्तान्तरण	राजस्व बाँडफाँड	वित्तीय समानीकरण अनुदान	सशर्त अनुदान	विशेष अनुदान	समपूरक अनुदान
आ.व. २०७५/७६ को संशोधित अनुमान	-	-	५०००	१००००	-	-
आ.व. २०७६/७७ को अनुमान	४३८९८	–	५०००	१३८९८	१००००	१५०००
आ.व. २०७७/७८ को प्रक्षेपण	४४८२०	–	५१०५	१४१९०	१०२१०	१५३१५
आ.व. २०७८/७९ को प्रक्षेपण	४७२९४	–	५३८७	१४९७३	१०७७४	१६१६०

परिच्छेद ३

भूमि व्यवस्था, कृषि, सहकारी तथा खाद्य सुरक्षा क्षेत्र

३.१ पृष्ठभूमि

प्रदेशमा उपलब्ध भूमिको वैज्ञानिक ढंगले समुचित प्रयोग गरी कृषि र उद्योगको विकास गर्नुपर्ने आवश्यकता छ। एकातर्फ जग्गाको खण्डीकरण रोक्नुपर्नेछ भने अर्कोतर्फ जग्गा बाँझो राख्ने प्रवृत्तिलाई नियन्त्रण गर्नुपर्नेछ। यस प्रदेशमा तराई र भित्री मधेश सहित एक तिहाइ खेतीयोग्य भूमि रहेको छ। प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाको अन्त्यसम्ममा यस प्रदेशलाई कृषि उत्पादनका क्षेत्रमा आत्मनिर्भर बनाई निर्यातमूलक अवस्थामा पुऱ्याउने सोच अनुरूप यस क्षेत्रलाई पनि समृद्धिको आधारको रूपमा लिएको छ। यसको लागि कृषिमा आधुनिकीकरण, व्यवसायीकरण र यान्त्रीकरणको माध्यमबाट कृषि क्षेत्रको उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने लक्ष्य छ। त्यस्तै दिगो विकास लक्ष्यअन्तर्गत भोकमरीको अन्त्य लगायतका लक्ष्य प्राप्त गर्न विशेष पहल गर्नुपर्ने देखिन्छ। खाद्य पोषणका लागि खाद्यान्नका अतिरिक्त दूध, माछा, मासु र अण्डाको महत्वपूर्ण भूमिका रहेको कारण प्रदेशमा पशुपन्छी तथा माछापालनका माध्यमबाट रोजगार सिर्जना भई आर्थिक उन्नतितर्फ अग्रसर हुनको लागि सहयोग पुग्ने देखिन्छ। नेपालको संविधानले सहकारीलाई अर्थतन्त्रको तेस्रो खम्बाको रूपमा लिएको छ। यसै अनुसार यस प्रदेशमा रहेका सहकारीलाई उत्पादन कार्यमा सहभागी गराएर गरिबी निवारणमा सहयोग पुऱ्याउन यो प्रदेश प्रतिवद्ध छ।

३.२ प्रमुख समस्या

सार्वजनिक जग्गाहरूको व्यवस्थित अभिलेखाङ्कन र यसको वैज्ञानिक प्रयोग हुन नसक्नु, खेतीयोग्य जमिनको खण्डीकरण हुनु, श्रम र सिप हुनेका लागि कृषिभूमिमा पहुँच नपुग्नु, खेतीयोग्य भूमिमा पर्याप्त सिचाइ उपलब्ध हुन नसक्नु, कृषि, पशुपंछी तथा माछापालन क्षेत्रमा आधुनिकीकरण र व्यावसायीकरण हुन नसक्नु, उत्पादित खाद्यान्नहरूको सन्तुलित वितरणका साथै प्रयोगमा कमी हुनु र सहकारीहरूको सङ्ख्यात्मक रूपमा बाक्लो उपस्थिति भए तापनि उत्पादनमूलक कार्यहरूमा भएको लगानीमा कमी हुनुजस्ता समस्याहरू यस क्षेत्रमा रहेका छन्।

३.३ चुनौती र अवसर

भूमि व्यवस्थापन तथा भूमि प्रशासन सेवालाई वैज्ञानिकीकरण तथा सरलीकरण गर्नु, गुठी जग्गाको अभिलेखाङ्कन गरी अतिक्रमण रोक्नु, परम्परागत खेती प्रणालीलाई आधुनिकीकरण र व्यावसायीकरण गराई युवा जनशक्तिलाई कृषि तथा पशु व्यवसायतर्फ आकर्षित गराउनु , खाद्यान्नको उचित वितरण गर्नु र यसको प्रयोगमा जनचेतनामूलक कार्य संचालन गर्नुका साथै सहकारीहरूको लगानीलाई व्यापकरूपमा उत्पादनमूलक क्षेत्रमा लगाउनुपर्ने चुनौतीहरू रहेका छन्।

नेपालको संविधानले भूमि व्यवस्थापन र जग्गाको अभिलेखलाई प्रदेशको अधिकार सूचीमा राखेका साथै प्रत्येक नागरिकलाई खाद्यसम्वन्धी हक प्रदान गर्नु, कृषिलाई आधुनिकीकरण र व्यावसायीकरण गर्ने नीति तय गर्नु, दिगो विकास लक्ष्य हासिल गर्नको लागि विकास साझेदारहरूले पनि यी क्षेत्रमा लगानी गर्ने चासो देखाउनु, संविधानतः खाद्यसम्वन्धी हक स्थापित हुनुका साथै सहकारीलाई अर्थतन्त्रको तेश्रो खम्वाको रूपमा लिनु जस्ता अवसरहरू यस क्षेत्रमा रहेका छन्।

३.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

३.४.१ भूमि तथा गुठी व्यवस्थापन

दीर्घकालीन सोच

भूमिको वैज्ञानिक र न्यायोचित वितरण तथा व्यवस्थापन मार्फत उत्पादन वृद्धि एवम् जीवनस्तरमा सुधार साथै गुठी जग्गाको संरक्षण र ऐतिहासिक सम्पदाहरूको सम्वर्द्धन सहित भावी पुस्तालाई हस्तान्तरण।

लक्ष्य

भूमिको उचित व्यवस्थापन गरी अधिकतम र सही उपयोग गर्नु साथै गुठी जग्गाहरूको उचित व्यवस्थापन तथा र सम्पदाहरूको दिगो व्यवस्थापन गर्नु।

उद्देश्य

१ भूमिको वैज्ञानिक ढंगले अधिकतम उपयोग गर्नु।
२ भूमिको नक्शांकन तथा अभिलेख व्यवस्थित ढंगले राख्नु।
३ कृषियोग्य भूमि बाँझो राख्ने प्रवृति र खण्डीकरणलाई निरूत्साहित गर्नु।
४ गुठी जग्गाहरूको अतिक्रमण रोकी गुठीको आय वृद्धि गर्नु।
५ गुठीसँग सम्बन्धित ऐतिहासिक मन्दिर तथा सम्पदाहरूको संरक्षण, संवर्द्धन र विकास गर्नु।

रणनीति

१ भूमिको व्यवस्थित उपयोगको लागि वैज्ञानिक भू-व्यवस्थापन ऐन, नीति तथा संस्थागत व्यवस्था गर्ने।
२ भूमि बाँझो राख्ने प्रवृति र खण्डीकरणलाई न्यूनीकरण गर्ने।
३ अव्यवस्थित बस्तीहरूलाई व्यवस्थापन गरी सार्वजनिक जग्गामा अतिक्रमण रोक्ने।
४ भूमिमा महिलाको पँहुच बढाउने।
५ गुठी जग्गाको व्यवस्थापनका लागि प्रभावकारी संरचनाको व्यवस्था गर्ने।
६ गुठी जग्गाको सदुपयोग गरी उत्पादन बढाउने।

३.४.२ कृषि विकास

दीर्घकालीन सोच

कृषि क्षेत्रको आधुनिकीकरण, व्यावसायिकरण र औद्योगिकीकरणबाट प्रदेशको समृद्धिमा योगदान।

लक्ष्य

कृषि क्षेत्रलाई प्रतिस्पर्धी, व्यावसायिक र सम्मानजनक पेशाको रूपमा रुपान्तरण गर्ने।

उद्देश्य

१. निर्वाहमुखी कृषि प्रणालीलाई व्यावसायिक प्रणालीमा रुपान्तरण गर्नु |
२. बाली वस्तुको मूल्य श्रृंखलामा आधारित कृषि उद्योगहरूको विकास गर्नु।
३. कृषि क्षेत्रलाई सम्मानजनक र विशिष्टिकृत व्यवसायको रूपमा विकास गर्नु ।
४. कृषि उपजहरूको उत्पादन लागत घटाई कृषि बजार प्रवर्द्धन गर्नु।
५. परम्परागत कृषि ज्ञान तथा कृषि जैविक विविधताको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्नु।

रणनीति

१. कृषि उपजको उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि गरी खाद्य सुरक्षा र प्रतिस्पर्धात्मक क्षमता विकास गर्ने।
२. कृषि क्षेत्रलाई लैङ्गिक मैत्री र समावेशीकरणका साथै आधुनिकीकरण, व्यावसायिकरण र औद्योगिकीकरण गरी रोजगारी र आय वृद्धि गर्ने।
३. भूमिको खण्डीकरण रोकी कृषिभूमिको संरक्षण गर्ने।
४. सहुलियत कृषि ऋण र कृषि शिक्षाको पहुँचमा अभिवृद्धि गर्ने।
५. कृषि प्रविधि प्रसार प्रणालीलाई सबल र प्रभावकारी बनाउन कृषि अनुसन्धान र कृषि शिक्षासँगको समन्वय र साझेदारीका कार्यक्रमहरू सचालन गर्ने।
६. कृषि क्षेत्रबाट हुने युवा पलायन रोकी कृषिलाई आकर्षित र सम्मानित पेशाको रूपमा विकास गर्ने।
७. रासायनिक मल तथा विषादीको उचित प्रयोग गर्दै प्राङ्गारिक कृषि उत्पादनलाई प्रोत्साहन गर्ने।
८. किसानलाई कृषि उपजको उचित मूल्य प्रदान गर्न कृषि बजार प्रवर्द्धन गर्ने।
९. परम्परागत कृषि ज्ञान, सीप, प्रविधिका साथै रैथाने बाली तथा जैविक विविधतालाई संरक्षण र प्रर्वद्वन गर्ने।
१०. व्यावसायिक पुष्प खेतीको प्रवर्द्धन गर्ने।

३.४.३ पशुपन्छी तथा मत्स्य विकास

दीर्घकालीन सोच

आधुनिक र व्यावसायिक पशुपन्क्षीपालनबाट प्रदेशको आर्थिक समृद्धि तथा माछामा आत्मनिर्भर एवम् पोषण सुरक्षामा सुधार।

लक्ष्य

स्वच्छ र गुणस्तरीय पशु तथा पन्क्षीजन्य उत्पादन वृद्धि गरी आत्मनिर्भर हुँदै निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने साथै मत्स्य उत्पादन, उत्पादकत्व एवम् उपभोग वृद्धि गर्ने।

उद्देश्य

१. पशुपन्क्षीपालनलाई व्यावसायिक र आधुनिकीकरण गर्नु।
२. गुणस्तरीय पशुपन्छीजन्य पदार्थको उपभोगबाट पोषणयुक्त खानाको स्तर बढाउदै कुपोषण हटाउनु।
३. पशुपन्क्षीजन्य पदार्थको उपभोगमा आत्मनिर्भर बन्दै निर्यात बढाउनु।
४. आधुनिक र व्यावसायिक माछापालन विस्तार गरी उत्पादकत्व वृद्धि गर्नु।
५. मत्स्य उत्पादनमा आत्मनिर्भर भई खाद्य पोषण उपलब्धता बढाउनु।
६. जलीय जैविक विविधता, वातावरण तथा जलचरहरूको संरक्षण, प्रवर्द्धन र व्यवस्थापन गरी सन्तुलित उपयोग गर्नु।

रणनीति

१. पशुपन्क्षीपालनलाई व्यावसायिक, प्रविधियुक्त र प्रतिस्पर्धी बनाई उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन उत्प्रेरित गर्ने।
२. पशुपन्क्षी व्यवसायको बजार प्रवर्द्धन गर्ने।
३. पशुपन्क्षी व्यवसायको बजार प्रवर्द्धन गर्ने।
४. युवाहरूलाई आकर्षित गर्न पशुपन्क्षी व्यवसायका लागि विशेष सहुलियत प्रदान गर्ने।

५. पशुपालन व्यवसायमा रहेका जोखिमहरूलाई न्यूनीकरण गर्दै स्थानीय नश्ललाई संरक्षण गर्ने।
६. माछा उत्पादन पकेट क्षेत्र पहिचान, विस्तार र प्रवर्द्धन गर्ने।
७. यान्त्रिकीकरण, आधुनिकीकरण, प्रतिस्पर्धी र प्रविधियुक्त व्यवसायका रूपमा मत्स्य पालनलाई विस्तार गर्ने।
८. माछा उत्पादनलाई व्यावसायिक बनाउनको लागि अनुदान र सहुलियतपूर्ण ऋणको व्यवस्था गर्ने।
९. जलीय जैविक विविधता संरक्षण गर्दै जलचरहरूको सन्तुलित उपयोग गर्ने।
१०. माछाको उपभोग बढाई खाद्य पोषण सुरक्षित गर्ने।
११. माछा बजार प्रवर्द्धनमा सहयोग पुऱ्याउने।

३.४.४ खाद्य तथा पोषण सुरक्षा

दीर्घकालीन सोच

महिला, बालबालिका तथा किशोरकिशोरीहरू लगायत सबैको खाद्यसुरक्षा तथा पोषणको अवस्थामा सुधार।

लक्ष्य

खाद्यवस्तुहरूमा दिगो पहुँच र उपभोग वृद्धिमार्फत खाद्य तथा पोषण सुरक्षा हासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. प्रदेशबासी सबैलाई खाद्य तथा पोषण सुरक्षा प्रदान गर्नु।

रणनीति

१. कृषिक्षेत्रमा लगानी अभिवृद्धिबाट उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि गर्ने।
२. उत्पादित वस्तुहरूको उचित भन्डारण, उत्पादन पश्चात हुने क्षति कम गर्नुको साथै वितरण प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्ने।
३. स्थानीय तहमा उपलव्ध हुने तथा उत्पादन गर्न सकिने खाद्यपदार्थको उत्पादन प्रवर्द्धन र प्रयोगलाई विशेष जोड दिने।
४. खाद्य तथा पोषण सुरक्षा सम्वन्धित कार्यक्रमलाई व्यापक बनाउनको लागि विभिन्न सरोकारवालासँग समन्वय र सहकार्य गर्ने।
५. महिला तथा सीमान्तकृतहरूलाई खाद्य सुरक्षा र पोषणसँग सम्बन्धित लक्षित कार्यक्रम संचालन गर्ने।

३.४.५ सहकारी तथा गरिबी निवारण

दीर्घकालीन सोच

समाजवादउन्मुख समृद्ध अर्थतन्त्र निर्माणद्वारा निरपेक्ष गरिबी शून्य भएको समृद्ध प्रदेश।

लक्ष्य

सहकारीको व्यावसायिकता अभिवृद्धि गरी सदस्यहरूको आर्थिक तथा सामाजिक उन्नति गर्ने तथा बहुपक्षीय ढंगबाट प्रदेशको आयमूलक, मानवीय तथा बहुआयामिक गरिबी न्यूनिकरण गर्ने।

उद्देश्य

१. सहकारी संघ-संस्थाको गुणात्मक विकास, कुशल व्यवस्थापन एवम् क्षमता अभिवृद्धिका लागि सहयोग पुऱ्याउनु।
२. व्यावसायिकरूपमा उत्पादनशील क्षेत्रतर्फ लाग्न सहकारीहरूलाई प्रोत्साहित गर्नु।
३. सहकारी चेतनाको अभिवृद्धिमार्फत सहकारी प्रणालीमा आवद्ध हुन नागरिकहरूलाई उत्प्रेरित गर्नु।
४. निरपेक्ष गरिबीको रेखामुनि रहेको जनसंख्याको रोजगारी, आयआर्जन सहित जीवनस्तर वृद्धि गर्नु।

रणनीति

१. आवश्यकताका आधारमा सहकारी संस्थाहरूको विषयगत क्षमता विकास गर्ने।
२. सहकारीलाई उत्पादनशील कार्यमा प्रभावकारी ढंगले परिचालन गर्ने।
३. सहकारीमार्फत सहकार्य गर्ने प्रवृत्ति विस्तार गरी समन्यायिक र समावेशी अर्थतन्त्रको विकास गर्ने।
४. सघन गरिबी भएका क्षेत्रहरू पहिचान गरी गरिबी निवारणका लागि लक्षित कार्यक्रम संचालन गर्ने।
५ गरिबी निवारणका लागि रोजगारी र आय आर्जनका कार्यक्रम संचालनका साथै ती कार्यक्रममार्फत लैङ्गिक विभेद समेत न्यूनीकरण गर्ने।
६ गरिबीलाई बहुआयामिक उपायबाट सम्बोधन गर्ने।

३.५ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

नतिजा सूचक	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
कृषि					
स्मार्ट कृषि गाउँ	संख्या	५२	७६	९०	१०९
हाईटेक फलफूल नर्सरी	संख्या	४	६	८	१०
हाईटेक तरकारी फार्म स्थापना	संख्या	२	१०	२०	३०
पुष्पखेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	१५	१८	२२	२५
बगर खेती	हेक्टर	२५	७०	१००	१२०
कृषि तथा पशुजन्य वस्तुहरूको प्रशोधन उद्योग	संख्या	४	१०	२०	२५
कस्टम हायरिंग सेन्टर स्थापना	संख्या	५०	९८	११०	१२०
खाद्यान्न गोदाम	संख्या	०	३	५	७
शीत भण्डार	संख्या	१०	३५	४५	६५
कृषियन्त्र निर्माण उद्योग	संख्या	०	१	२	२
कृषिकर्मी रोजगारी	संख्या	०	५००	१०००	१२००
क्षमता अभिवृद्धि (कृषक र प्राविधिक)	संख्या/वर्ष	५००	८००	१०००	१२००
पोषण सुधार	समूह		४०	४०	४०
करारखेती	हेक्टर	३५९	८५०	१०००	१२००
टिस्यूकल्चरल प्लान्ट स्थापना			१	१	२
कृषि विद्यार्थीका लागि उद्यमशीलता विकास	संख्या	२	५०	७०	१००
श्रोतकेन्द्र स्थापना	संख्या	२	५	५	५
पकेट क्षेत्र विशेष प्राङ्गारिक कृषि	गाउँ	०	२	५	१०
अभियानमुखी मिसन कार्यक्रम	पकेट क्षेत्र	०	२०	३९	५०
फलफूल विरुवा रोपण अभियान	विरुवा सख्या	०	२०००००	३०००००	४०००००
श्रोत व्यक्ति परिचालन	सख्या	०	१००	१५०	२००
हरित स्वयम्सेवक	सख्या	०	१०००	१५००	२०००
बीउ भण्डारण गृह स्थापना	सख्या	0	८	१३	१५
सघन बाली विकास कार्यक्रम	क्षेत्रफल हे.	०	१००	२००	३००
कृषकसँग कृषि विद्यार्थी कार्यक्रम	सख्या	०	५०	१२०	१५०
आयमूलक कृषि वन प्रवर्द्धन कार्यक्रम	समूह	०	२०	४०	५०
पशुपन्छी					
सामुदायिक पशु प्रजनन केन्द्र	संख्या	०	०	२०	४०
तरल नाइट्रोजन प्लान्ट स्थापना	संख्या	०	१	-	-
उन्नत नश्लका बाखा, गाई, भैंसी, बंगुर,	संख्या	०	३	५	७

नतिजा सूचक	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
श्रोतकेन्द्र स्थापना					
सहकारी/समूह तथा उद्यमीबाट संचालित पशुपन्छी फार्म	संख्या	३०	५०	७५	९०
रैथाने पशुपन्छीपालन व्यवसाय फार्म	संख्या	५	१५	२२	२५
एकीकृत पशुपन्छी-कृषि प्रांगारिक उत्पादन नमूना फार्म	संख्या	०	२५	५१	७३
पशु आहाराको लागि घाँसेबालीहरूको वीउ उत्पादन	हेक्टर	०	५०	१००	१५०
भेटेरिनरी प्रयोगशाला स्थापना	संख्या	०	३५	७०	१०९
मासु तथा डेरी पसल स्थापना तथा सुधार	संख्या	१५६	२७६	३२०	३५०
चिलिंग सुविधा सहितको मिटमार्ट स्थापना	संख्या	३	३	१०	१२
आधुनिक पशुपन्छी वधस्थल निर्माण तथा सुधार	संख्या	०	१२	२०	३०
दुग्ध प्रशोधन तथा विविधीकरण उद्योगका लागि सहयोग	संख्या	०	२	५	१०
छुर्पी तथा चीज उद्योग स्थापना	संख्या	०	२	३	५
स्थानीय तहको सहकार्यमा एकीकृत फार्म स्थापना	संख्या	०	१२	१२	१२
भेटेरीनरी एम्बुलेन्स खरिद	संख्या	०	२	३	३
पशुपन्छी पर्यटन प्रवर्द्धन	संख्या	४	८	१०	१२
कृषि तथा पशुपन्छी हाटबजार	संख्या	३०	४५	६०	९०
माछापालन					
मत्स्य वीज उत्पादन	संख्या(लाखमा)	५३१८	६३८२	७८७१	८५१०
पोखरीमा मत्स्यपालन जलाशय क्षेत्र विस्तार	हेक्टर	२८००	३१००	४८५१	५५४४
घोल, ताल तथा प्राकृतिक जलाशय माछापालन	हेक्टर		२०	४०	६०
ब्यावसायिक मत्स्यपालन फार्म क्षेत्रफल	हेक्टर		१००	२००	३००
मत्स्य दाना उद्योग स्थापना	संख्या	२	३	४	५
मत्स्य वीज नर्सरीबाट भुरा उत्पादन	हेक्टर	१८२	२००	२०९	२१८
मत्स्य महोत्सव	संख्या	०	३	६	९
प्लास्टिक पोखरी निर्माण	संख्या	०	१२	२०	३०
चीसोपानीमा मत्स्यपालन	फर्म	०	२	५	६
जिउँदो माछास्टल निर्माण	संख्या	०	१२	२०	३०
मत्स्य वीज ह्याचरीबाट ह्याचिङ/ फ्राई उत्पादन	संख्या (लाखमा)	१९४०	२३२८	२८७२	३१०५
सहकारी					
नविनतम सोचमा आधारित उत्पादन तथा रोजगारी प्रवर्द्धन कार्यक्रम	संख्या	१९	३४	५०	६०
सहकारी बजार	संख्या	९	१२	२२	२५
एकीकृत बसोबास कार्यक्रम	संख्या	०	१	१	१
गुठीका लागि संरचनागत सहयोग	संख्या	०	१०	१२	१२
सार्वजनिक जग्गामा फलफूल तथा पुष्पबाटिका निर्माण	संख्या	०	५	१०	१५
चक्लाबन्दी सहितको नमूना फार्म स्थापना	संख्या	०	१०	२०	३०

३.६ विषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान (अनुसूची २ र ३ को आधारमा तयार गरिएको)

(रू. लाखमा)

आ.व.	बजेट अनुमान				स्रोत							
	कूल	चालू	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कूल	प्रदेश सरकार	नेपाल सरकार समानीकरण - अनुदान	नेपाल सरकार - समपूरक	नेपाल सरकार - विशेष अनुदान	नेपाल सरकार सशर्त -	वैदेशिक/ विकास साझेदारको सहयोग	आन्तरिक ऋण
२०७६/७७	४०७६५.८९	३७९८०.२९	२७८५.६०	-	-	-	७४२०.८४	-	-	७४९१	-	-
२०७७/७८	४१६२१.९७	३८७७७.८८	२८४४.१०	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२०७८/७९	४३९१२.०१	४०९११.४३	३०००.५८	-	-	-	-	-	-	-	-	-

३.७ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	सुरू हुने र सम्पन्न हुने मिति	कूल लागत (रू. लाखमा)	प्रमुख प्रतिफलहरू *	गत आ.व को प्रगति	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	वार्षिक बजेट (रू. लाखमा)
३१२०००१२	कृषि उत्पादन,खाद्य तथा पोषण सुरक्षा कार्यक्रम	४.१.१-१ ४.१.१-२ ४.१.१-५ ४.१.१-७	२०७६/७७ - २०७८/७९	५०००	१. प्रदेश भित्र ६ वटा हाईटेक फलफुल नर्सरी सुदृढ भएका हुने साथै १० वटा हाइटेक तरकारी फर्म स्थापना भई संचालन भएका हुन। २. ७० हेक्टर क्षेत्रफलमा बगरखेति कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुने। ३. कृषकहरूले आफ्नो लागतको आधारमा प्रतिफल प्राप्त गरेका हुने। ४. २ वटा पकेट क्षेत्र विशेष	१. कृषि अनुदान कोष कार्यक्रम अन्तर्गत १८४ जना अनुदानग्राहीसँग सम्झौता भई कार्यक्रम कार्यान्वयनका क्रममा रहेको। २. कृषि विकास कार्यक्रम स्थानीय तह र अन्य निकायको लागत सहभागिता अन्तर्गत ७८ वटा स्थानीय तहसँग सम्झौता भई कार्यक्रम	१. फलफुल नर्सरी सुदृढिकरण कार्यक्रम २. बाली बस्तु विकास, विस्तार तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम ३. बगरखेती प्रवर्द्धन कार्यक्रम ४. रेशम प्रवर्द्धन कार्यक्रम ५. सघनबाली विकास कार्यक्रम ६. स्थानीय तथा उन्नत जातका आलु प्रवर्द्धन कार्यक्रम ७. प्रतिफलमा आधरीत प्रोत्साहन अनुदान ८. पकेट क्षेत्र विशेष प्राङ्गरिक कृषि कार्यक्रम ९. जैविक विषादी र प्राङ्गारिक मल	३९२४.४०

					प्राङ्गारिक गाँउ स्थापना भएको हुने। ५. सम्मस्यामा आधारित अध्ययन भएका हुने। ६. उत्पदित तरकारीहरूको द्रुत विषादी परीक्षण गरिएको हुने।	कार्यान्वयनको क्रममा रहेको।	उत्पादन तथा उपयोग प्रवर्द्धन कार्यक्रम १०. आयमुलक कृषि वन प्रवर्द्धन कार्यक्रम ११. चकलाबन्दी सहितको नमुना फार्म स्थापना	
३१२०००१३	स्मार्ट कृषि गाँउ कार्यक्रम	४.१.१-१ ४.१.१-२ ४.१.१-४ ४.१.१-५ ४.१.१-७ ४.१.१-८	२०७६/७७ – २०७८/७९	५२००	१. प्रदेश भित्र आधुनिकिकरण सहितका ७६ स्मार्ट कृषि गाउहरू सञ्चालन भएका हुनेछन्। २. कृषि उत्पादन वृद्धि भएको हुने। ३. सरोकारवाला निकायहरूसँग सम्बन्ध स्थापित भएको हुने।	१. ५२ ओटा स्मार्ट कृषि गाउँ कार्यान्वयनको लागि कार्ययोजना तयार भई कृषि ज्ञान केन्द्ररूमा स्वीकृतीका लागि पेश गरी कार्यक्रम सुचारू भएको	१. स्मार्ट कृषि गाँउ कार्यक्रम (पुरानो) २. स्मार्ट कृषि गाँउ कार्यक्रम (नयाँ) ३. उत्कृष्ट स्मार्ट कृषि गाँउ पुरस्कार ४. वृत्तचित्र निर्माण ५. समस्यामा आधारित अध्ययन/ अनुन्धान/परिक्षण/प्रदर्शन ६. कृषि अध्ययनरत विद्यार्थी परिचालन/ अनुसन्धान तथा विषय विशेषज्ञ सेवा	३५००
३१२०००१४	मत्स्य विकास तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	४.१.३ का सबै	२०७६/७७ – २०७८/७९	७५०	१. थप २० हे क्षेत्रफल प्राकृतिक जलाशयमा मत्स्य पालन विस्तार हुने। २. प्रदेश भित्र १ वटा बरफ उत्पादन उद्योग स्थापना भएको हुने। ३. २ वटा चीसो पानीमा हुने मत्स्य पालन फार्म स्थापना भएको हुने। ४. ५ वटा पेलेट दाना उद्योग स्थापना भएको हुने। ५. ३ वटा मत्स्य महोत्सवमा सहयोग हुने।	१. २ वटा पेलेट दाना उद्योग स्थापना भएको।	१. ह्याचलिङ्ग,उत्पादन तथा वितरण। २. फ्राइ तथा फिङ्गरलिङ् उत्पादन तथा वितरण। ३. शुद्ध नश्लको माउँ व्यवस्थापन ४. सघन मत्स्यपालन प्रविधि क्षेत्रविस्तार ५. बरफ उत्पादन उद्योग (Ice Plant) स्थापना सहयोग ६. माछा प्रशोधन एवं मूल्य श्रृंखलाका मत्स्य वस्तु उत्पादन उद्योग स्थापना सहयोग ७. मत्स्य पालनका लागि प्रयोग हुने औजार/ उपकरणमा सहयोग ८. पेलेट दाना उद्योग स्थापना र सुधारमा सहयोग ९. चिसो पानीमा मत्स्य पालन	६६६.५

							१०. मत्स्य प्रजनन फार्म सुद्रिढीकरण ११. मत्स्य महोत्सवमा सहयोग कार्यक्रम	
३१२०००१५	भूमि तथा गुठी व्यवस्थापन कार्यक्रम	५.९-२ ४.१-४ का सबै	२०७६/७७ – २०७८/७९	१३७०	१. प्रदेश गुठी व्यवस्थापन समिति स्थापना भएको हुने। २. भूमि आयोग स्थापनाको लागि पहल भएको हुने। ३. भूमि बैंक स्थापनाको लागि अध्ययन। ४. करिब ८५० हे. मा करार खेती भएको हुने। ५. सार्वजनिक जग्गाका ५ स्थानमा फलफुल तथा पुष्प बाटिका निर्माण भएको हुने। ६. चिडिमार समुदायको लागि एकीकृत वस्ती स्थापना भएको हुने। ७. कम्तीमा १० वटा गुठीको संरचनात्मक सुधार भएको हुने।	१. भूमिहीन किसानका लागि करार खेतिमा अनुदान कार्यक्रमअन्तर्गत १५५ प्रस्ताव संकलन भएमध्ये ३० वटा प्रस्तावकसँग सम्झौता भई कार्य अगाडि बढिरहेको। २. करिब ३५९ विघाको लागि सम्झौता भई लगभग २ करोड बराबरको अनुमान लागत एकिन गरिएको।	१. प्रदेश गुठी व्यवस्थापन समिति गठन,सञ्चालन तथा प्रशासनिक खर्च २. स्थानीय तहसँगको सहकार्यमा करार खेती कार्यक्रम ३. भूमिहिन किसानका लागि करार खेती (क्रमागत) ४. स्थानीय तहको साझेदारीमा सार्वजनीक जग्गामा फलफूल तथा पुष्प बाटिका निर्माण ५. एकीकृत बसोबास कार्यक्रम (चिडिमार) ६. गुठीको लागि संरचनात्मक सहयोग कार्यक्रम ७. भूमि आयोग स्थापनाको लागि पहल। ८. भूमि बैंक स्थापना अध्ययन।	१२६९.५
३१२०००१६	सहकारी तथा गरिबी निवारण कार्यक्रम	४.१.५-१ का सबै ८.२-१ ८.२-२	२०७६/७७ – २०७८/७९	३११५	१. सहकारी विकास कोषको स्थापना भई प्रभावकारी संचालन भएको हुने। २. निरपेक्ष गरिबीका रेखामूनि रहेका जनताहरूको जीवनस्तरमा सुधार भएको हुने।	१. ९ वटा सहकारी बजार स्थापना गर्ने प्रकृया अगाडि बढेको। २. उत्पादन प्रवर्द्धनमा आधारित किसान सहयोग अन्तर्गत १२ जिल्लाका २५ जना दूध उत्पादन कृषक सहकारीलाई २.५ करोड प्रोत्साहनमा अनुदान प्रदान गरिएको। ३. १२ जिल्लाका १२ वटा	१. सहकारी विकास निर्देशनालयको स्थापना,सञ्चालन २. सहकारी विकास कोष स्थापना, सञ्चालन ३. सहकारी बजार स्थापना/ संचालनमा सहयोग ४. सहकारीबाट नविनतम सोच सहितका उत्पादन तथा रोजगारी प्रवर्द्धन कार्यक्रम ५. गरिवीको रेखामुनि रहेका जनताको	२७९९.५

						दुग्ध सहकारीहरूलाई पिक अप गाडी हस्तान्तरण गरिएको ४. गरिबीको रेखामुनि रहेका जनताको तथ्यांक संकलन भएको।	लागि तालिम तथा वस्तुगत सहयोग ६. गरिबी निवारणको लागि लक्षित वर्ग विशेष आयआर्जन कार्यक्रम	
३१२०००१७	अभियानमुखी (मिसन) कृषि तथा पशुपंछी कार्यक्रम	४.१.१ का सबै ४.१.२-१ ४.१.२-३	२०७६/७७ - २०७८/७९	२८३०	१. १२ जिल्लाका २० वटा पकेट क्षेत्रमा मिसन कार्यक्रम सञ्चालन भएको हुने। २. प्रदेश भरि २००००० फलफुल विरूवा रोपण भएको हुने।		१. लसुन, प्याज, मिसन कार्यक्रम २. कागति सुन्तला कार्यक्रम ३. बाख्रा मिसन कार्यक्रम ४. बंगुर मिसन कार्यक्रम	२४६७
३१२०००१८	कृषि तथा पशुपंछी श्रोत तथा प्रविधि सेवा टेवा विस्तार कार्यक्रम	४.१.१-१ ४.१.१-२ ४.१.२-१ ४.१.२-२	२०७६/७७ - २०७८/७९	२०५०	१. प्रदेशका सबै जिल्लाको माटोको प्रोफाईल तयार भएको हुने। २. कृषि/पशुपन्छी/सहकार/भूमिको तथ्यांक संकलन प्रशोधन र प्रकाशन हुने। ३. हरेक कृषि ज्ञान केन्द्रहरूमा मिनिल्याब स्थापना भएको हुने। ४. कृषि अध्ययनरत विद्यार्थीहरू खेतबारीमा कृषकसँग रहेको हुने।	१. कृषि मन्त्री कार्यक्रम अन्तर्गत ६५ जना साना किसान छनोट भएको।	१. कृषि व्यवसायका लागि कृषि मन्त्री कार्यक्रम २. माटो परिक्षण कार्यक्रम (माटोको प्रोफाइल तथा नक्सांकन कार्यक्रम) ३. प्रदेश स्तर माटोको उर्वरा शक्ति नक्सा तयार ४. कृषि बहुसुचकाङ्क सर्वेक्षण कार्यक्रम ५. मिनील्याव स्थापना ६. योजना तर्जमा तथा कार्यक्रम समीक्षा गोष्ठी ७. अन्तरक्रिया/तालिम तथा सुझाव सकंलन गोष्ठिहरू ८. सघन अनुगमन तथा मूल्यांकंन कार्यक्रम	१६०२.५५
३१२०००१९	कृषि तथा पशुपन्छीजन्य उद्योग, यन्त्र तथा पूर्वाधार विकास	४.१.१-२ ४.१.१-७ ४.१.१-८ ४.१.२-१	२०७६/७७ - २०७८/७९	८०००	१. प्रदेश भित्र एक वटा उच्च प्रविधियुक्त टिस्युकल्चर प्लान्ट स्थापना भएको हुने।	१. शीत भण्डार निर्माणमार्फत कृषिजन्य उत्पादन भण्डारण (cold store) अन्तर्गत ३५ जना अनुदानग्राही स्वीकृत गरी	१. कष्टम हायरिङ् सेन्टर स्थापना २. उच्च प्रविधियुक्त टिस्युकल्चर प्लान्ट स्थापना ३. प्रोटेक्टेड हर्टिकल्चर प्रवर्द्धन कार्यक्रम	७६३८.९

	कार्यक्रम	४.१.२-३			२. प्रदेश भित्र १०००० मेट्र. बराबरका ८ वटा बीउ तथा खाधान्न भण्डार स्थल निर्माण भएका हुने। ३. प्रदेश भित्र सुविधासम्पन्न एग्रोमार्ट स्थापना भएको हुने। ४. १० वटा प्रशोधन उद्योगहरू स्थापना तथा सुधार भएका हुने।	सम्झौताको प्रकृया सम्पन्न भएको। २. प्रोटेक्टेड हर्टिकल्चर प्रवर्द्धन कार्यक्रम ५ जिल्लामा संचालन भएको। ३. १२ जिल्लामा साना सिंचाई कार्यक्रम संचालन भएको। ४. १२ जिल्लामा ४६ वटा कृषि हाटबजार/संकलन केन्द्र निर्माण भएको।	४. बीउ भण्डारण गृह स्थापना/शीत भण्डार निर्माणमा सहयोग कार्यक्रम ५. निजि तथा सहकारी क्षेत्रसँगको सहकार्यमा एग्रो मार्ट स्थापना तथा सञ्चालन ६. नविनतम प्रविधिमा आधारित साना सिंचाई कार्यक्रम ७. कृषिजन्य वस्तुहरूको प्रशोधन उद्योग स्थापना तथा सुधार कार्यक्रम ८. मागमा आधारित कृषि वजार पूर्वाधार निर्माण कार्यक्रम	
३१२०००२०	युवा लक्षित कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम	४.१.१-२ ४.१.१-४ ४.१.१-६ ४.१.२-४	२०७६/७७ - २०७८/७९	२५००	१. ५० जना कृषि विषय पढेका विधार्थिहरूको उद्यमशीलता विकास भएको हुने। २. कृषि पेशामा सलंग्न ३०० महिलाहरूको दिगो उद्यमशीलता विकसित भएको हुने। ३. १०० श्रोत व्यक्तीहरू र १००० हरित स्वंय सेवकहरू कृषि क्षेत्रमा परिचालन भएका हुने।	१. कृषि/पशु विषय अध्ययन गरेका २ जना युवाहरूले कृषि फार्म स्थापना भएको।	१. कृषि/पशु विषय अध्ययन गरेका युवाहरूलाई उद्यमशिलता विकास कार्यक्रम २. कृषि महिला उद्यमी सहयोगी कार्यक्रम ३. कृषकसँग कृषि विद्यार्थी कार्यक्रम (पढ्दै-कमाउदै) ४. कृषिकर्मी रोजगारी कार्यक्रम ५. श्रोत व्यक्ति विकासका लागि १०० युवा कार्यक्रम ६. सहकारी मार्फत युवा उद्यमशिलता विकास कार्यक्रम ७. महिला सहकारी मार्फत सञ्चालित लगानी वा व्यवसायमा सहयोग कार्यक्रम	२२०५
३१२०००२१	पशुपंछि विकास तथा पशु स्वास्थ्य नियमन कार्यक्रम	४.१.२-१ ४.१.२-२	२०७६/७७ - २०७८/७९	९५०	१. प्रदेशका ३ स्थानमा श्रोत केन्द्र स्थापना भएको हुने। २. १२ वटा आधुनिक पशुपन्छी बधस्थल निर्माण तथा सुधार भएको हुने। ३. ३५ वटा भेटेरीनरी	१. स्थानीय तहमा १-१ वटा बोका वितरण गरिएको २. पशुपन्छी पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यक्रम ४ वटा स्थानमा संचालन भएको।	१. श्रोत केन्द्र स्थापना (गाई/भैंसी/ बाख्रा/बंगुर) २. आय आर्जनका लागि पशुपालन विस्तार ३. अन्तरंग भेटेरिनरी सेवा संचालन ४. पशुपन्छी पर्यटन प्रवर्द्धन मार्फत आयआर्जनमा सहयोग	७८४.४८

					प्रयोगशाला स्थापना भएको हुने। ४. पशुपन्छी पर्यटन प्रवर्द्धन कार्यक्रम ८ वटा स्थानमा संचालन भएको हुने। ५. पशु,क्वारेन्टाइन प्रयोगशाला प्रवर्द्धन र समृद्धिकरण भएको हुने।		५. पशुपन्छी खोप,परजीवी नियन्त्रण, उपचार सेवा ६. इपिडिमियोलोजिकल अवस्थाको पहिचान र रिपोर्टिङ्ग ७. स्थानीय तहको सहकार्यमा प्रयोगशाला स्थापना ८. पशु स्वास्थ्य तथा बाँझोपन निवारण शिविर	
३१२०००२२	कृषि क्षमता अभिवृद्धि तथा सीप विकास तालिम कार्यक्रम	४.१.१-९	२०७६/७७ – २०७८/७९	७००	१. ५० जना युवाहरूले कृषि यन्त्र मर्मत तालिम पाएका हुने। २. ६० जना कर्मचारीहरूले क्षमता विकास तालिम पाएका हुने। ३. ५०० वटा कृषिकर्मी रोजगारीमा अवद्ध भएको हुने।	१. मागका आधारमा ५०० जना कृषक/समुह/सहकारीहरूले तालिम प्राप्त गरेका।	१. कृषियन्त्र मर्मत तथा सञ्चालन तालिम २. कर्मचारी क्षमता विकास तालिम ३. शहरी क्षेत्रका महिलाहरूको लागि कौसि खेति तालिम ४. मागमा आधारित तालिम ५. हरित स्वयमसेवकहरूलाई वाली वस्तु विशेष तालिम ६. कृषि कर्मीहरूलाई क्षमता अभिबृद्धि तालिम	५०६.५६

* वार्षिक प्रमुख प्रतिफलहरूलाई समावेश गरिएको छ ।

३.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

आवश्यक नीति तथा कानूनी व्यवस्था, निजी सहकारी तथा वित्तीय क्षेत्रको उल्लेख्य सहयोग र सहभागिता, संघ तथा स्थानीय तहसँग समन्वय तथा सहकार्य, वैज्ञानिक भूमि व्यवस्थापन र आधुनिक प्रविधियुक्त व्यवसायिक कृषि तथा पशुपन्छी पालन प्रणालीको विकास र विस्तारद्वारा उत्पादन वृद्धि गर्दै खाद्य सुरक्षा सुनिश्चित भएको हुनेछ। उल्लेखित अनुसारको व्यवस्था हुन नसकेमा अपेक्षित नतिजा हासिल गर्ने विषय जोखिमपूर्ण रहने देखिन्छ।

परिच्छेद ४

उद्योग, पर्यटन, वन, वातावरण, विज्ञान तथा प्रविधि

४.१ पृष्ठभूमि

देशका प्रमुख भन्सार नाकाहरू रहेको, अन्य प्रदेशहरूसित राम्रो यातायात पहुँच भएको, यथेष्ट संख्यामा युवा जनशक्ति रहेको, हिमाल, पहाड, तराईको भूमिसहित पर्याप्त कृषिउपज, वनपैदावर तथा खनिज पदार्थहरू उपलब्ध भएको, प्राकृतिक रूपले रमणीय रहेको, पर्यटनको दृष्टिकोणले अन्तर्राष्ट्रिय महत्व बोकेको, लगभग ५०% जमिन वनले ढाकेको तथा प्रचुर जलस्रोत रहेको यस प्रदेशमा उद्योग, पर्यटन तथा वनसम्पदा विकासका प्रशस्त सम्भावनाहरू छन्। प्रथम आवधिक योजनाले प्रदेशको समृद्धि र जनताको खुशी हासिल गर्ने दिशामा कृषि, उद्योग र पर्यटन क्षेत्रको संभावनालाई औंल्याएको सन्दर्भमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाले उद्योग र पर्यटनको विकासलाई विशेष जोड दिएको छ। यी क्षेत्रहरूको विकासका लागि निजी क्षेत्रको उल्लेख्य लगानी भित्र्याउनु आवश्यक रहेकोमा निजी क्षेत्रलाई उत्प्रेरणा दिने, लगानीको वातावरण बनाउने, सहजीकरण तथा सहकार्य गर्नेगरी सार्वजनिक खर्च केन्द्रित गरिएको छ। दिगो विकास लक्ष्यमा आधारित आवधिक योजनाले मार्गदर्शन गरेअनुरूप यस प्रदेशमा पर्याप्त रूपमा उपलब्ध वनक्षेत्रको संरक्षण गर्ने, उद्योगहरूको विकास र बिस्तार गर्दा पर्यावरणमा उचित ध्यान दिनुपर्ने, वन विनाशलाई नियन्त्रण गरी वनको उचित व्यवस्थापन गर्नुपर्ने र वनपैदावरको समुचित उपयोग गरेर आयआर्जन तथा रोजगारीमा वृद्धि गर्दै गरिबीको दरलाई घटाउनुपर्ने देखिएको छ। यसका अतिरिक्त वन क्षेत्रमा जैविक विविधता कायम गर्ने, जलवायू परिवर्तनको असर न्यूनीकरण गर्ने र विज्ञान तथा प्रविधिको समुचित उपयोग र विकास गर्ने विषयहरूलाई प्राथमिकताका आधारमा मध्यमकालीन खर्च संरचनाभित्र समावेश गरिएको छ।

आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को वार्षिक कार्यक्रममा उपयुक्त तालिमसहित रोजगारी सिर्जना गर्ने, आयमा वृद्धि गर्ने, चूनढुङ्गा लगायतका खानीहरूको समुचित उत्खनन गर्ने, नदीजन्य निर्माण सामग्रीको अभावसमेतलाई सम्बोधन गर्दै दिगो स्रोतको रूपमा खानीजन्य निर्माण सामग्रीहरूको प्रवर्द्धन गर्ने, आयात प्रतिस्थापन तथा निर्यात प्रवर्द्धन गर्ने उद्योगहरूको स्थापना र बिस्तार गर्ने, त्यसका लागि आवश्यक प्रादेशिक ब्राण्डको शुरूवात गर्ने, वनको संरक्षण र व्यवस्थापन गर्दै वनपैदावर तथा जडिबुटीलाई दिगो आयस्रोतको रूपमा विकास गर्दै लैजाने दिशामा केन्द्रित गरिएको छ। लुम्बिनी भ्रमण वर्षलाई सफल पार्दै, आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटन प्रवर्द्धनमार्फत् नेपाल भ्रमण वर्ष २०२० बाट उल्लेख्य लाभ लिने गरी पर्यटन पूर्वाधारको विकास, पर्यटकीय स्थलहरूको प्रवर्द्धन, अध्ययन, अनुसन्धान तथा प्रचार-प्रसार, पुरातात्विक सम्पदाहरूको उत्खनन, संरक्षण, प्रचार, पर्यटकमैत्री यातायात, बिसौनी, पार्क, होटल तथा रेष्टुरेन्टहरूको व्यवस्थापनमा सुधार लगायतका कार्यक्रमहरू तय गरिएको छ ।

४.२ प्रमुख समस्या

उद्योग स्थापनाको लागि जग्गाको अभाव हुनु, श्रमबजारमा बेरोजगार युवा जनशक्ति हुँदाहुँदै पनि उद्योग संचालनका लागि दक्ष श्रमशक्तिको कमी रहनु, एकातिर आन्तरिक उत्पादन अपर्याप्त हुनु र अर्कोतिर उत्पादित वस्तुको भरपर्दो बजार नहुनु, प्रशासनिक तथा कर्जाप्रवाहमा झै-झमेला हुनु उद्योग तथा खानी क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू हुन्। लुम्बिनीजस्तो अन्तर्राष्ट्रिय धरोहरको उचित पर्यटकीय लाभ लिन नसकिनु, पुरातात्विक महत्वका स्थलहरूको संरक्षण हुन नसक्नु, पर्यटकीय महत्वका स्थलहरूमा यातायात लगायत खानेबस्ने सुविधा अपर्याप्त हुनु, पर्यटकीय स्थल तथा पर्यटक सम्पर्क केन्द्रहरूको उचित व्यवस्थापन नहुनु पर्यटन क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू हुन्।

वन तथा वातावरणको क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरूमा वन अतिक्रमण तथा चोरी निकासी हुनु, वनपैदावर तथा जडिबुटी त्यसै खेर जानु, नदी तथा चुरेको अत्यधिक दोहन हुनु, शहरीकरण तथा औद्योगीकरणका कारण वातावरणीय प्रदूषण हुनु, मानवजन्य एवम् प्राकृतिक विपत्ति तथा जलवायू परिवर्तनका प्रभावहरूबाट जनधनको क्षति बढ्दै जानु पर्दछन्। त्यसैगरी प्रदेशस्तरमा वैज्ञानिक अध्ययनको लागि संयन्त्र तयार नहुनु, विज्ञान तथा प्रविधिको समय सुहाउँदो विकास र उपयोग नहुनु, विश्वविद्यालयहरूको पढाइ अनुसन्धानमुखी नहुनु लगायतका समस्याहरू प्रदेशमा विद्यमान छन्।

४.३ चुनौती र अवसर

उत्पादनमूलक उद्योगहरूमा लगानी उल्लेख्य रूपमा बढाउनु, गुणस्तरीय वस्तुको उत्पादन र प्रतिस्पर्धी क्षमतामा वृद्धि गर्नु, सहुलियत व्याजदरमा पर्याप्त कर्जा उपलब्ध गराउनु, युवाहरूलाई उद्योगतर्फ आकर्षित गर्नु, कच्चा पदार्थ तथा तयारी वस्तुहरूको माग, आपूर्ति, ढुवानी तथा भण्डारणको व्यवस्थापन गर्नु, गुणस्तरीय विद्युत् सेवा प्रदान गर्नु, तहगत समन्वय गर्दै खानीजन्य पदार्थहरूको अन्वेषण र उत्खनन गर्नु तथा खानी र उद्योगहरूको विकासलाई वातावरण सन्तुलनसँग तालमेल मिलाउनु चुनौतीपूर्ण रहेको छ। प्रदेशभित्रका पर्यटकीय स्थलहरूको पहिचान गरी पर्याप्त पूर्वाधार निर्माण, सुविधा, सूचना र सुरक्षाको वातावरण तयार गर्नु र पर्यटनमैत्री सेवा र सुविधा बिस्तार गर्नु, चूरे क्षेत्रको संरक्षण गर्नुका साथै जलवायू परिवर्तन अनुकूलन गर्नु, पूर्वाधार विकास र वातावरणबीच प्रदेश सुहाउँदो सन्तुलन कायम गर्नु आगामी वर्षहरूका प्रमुख चुनौतीहरू हुन्। विज्ञान र प्रविधिको शिक्षालाई अनुसन्धानमुखी बनाउँदै स्वदेशमै राम्रा वैज्ञानिक उत्पादन गर्नु र उत्पादन तथा उत्पादकत्व अभिवृद्धि गर्न प्रविधिको समुचित प्रयोग गर्नुपर्ने चुनौती छ।

युवाहरूको वाहुल्य हुनु, उत्पादनलाई छिमेकी प्रदेशहरू तथा भारतमा निकासी गर्न सहज स्थिति हुनु, खनिज लगायतका कच्चा पदार्थको सहज उपलब्धता तथा बढ्दो मागले गर्दा उद्योगधन्दा खोल्न र संचालन गर्न सहज वातावरण हुनु, अन्तर्राष्ट्रिय विमानस्थलको निर्माण तथा राजमार्गहरूको बिस्तार हुनु, धमाधम होटल तथा रेष्टुरेन्टहरू थपिँदै जानु उद्योग तथा पर्यटन क्षेत्रको विकासका लागि उपलब्ध अवसरहरू हुन्। प्रशस्त वन क्षेत्र तथा राष्ट्रिय निकुन्ज र वन्यजन्तु आरक्षण हुनु, जडिबुटी तथा वनजन्य वस्तुहरूको बजार माग उच्च रहनु, कृषियोग्य ठाउँमा तथा वनक्षेत्रमा समेत जडिबुटी खेती गर्न सकिनु, नेपालगञ्ज जडिबुटीको हबको रूपमा विकास हुँदै जानु, वातावरण संरक्षणमा सरोकारवालाहरूको चासो बढ्नु, बिश्वमा तीव्रदरमा भइरहेको प्रविधिको विकास र त्यस्ता प्रविधिहरू भित्र्याउन सकिने अवस्था रहनु, नयाँ पुस्ता बढी प्रविधिमैत्री हुँदै जानु र जैविक विविधतामा रहेको अपार संभावनालाई वैज्ञानिक अनुसन्धान तथा प्रविधिद्वारा विकास र प्रयोग गर्नसक्ने अवसर देखिन्छ।

४.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति

४.४.१ औद्योगिक क्षेत्र

दीर्घकालीन सोच

उत्पादन र रोजगारीमा औद्योगिक क्षेत्रको योगदान वृद्धि।

लक्ष्य

उद्योगधन्धामा लगानी प्रवर्द्धन गर्न औद्योगिक वातावरण सिर्जना गर्ने।

उद्देश्य

उद्योगधन्दाहरूको विस्तार र रोजगारीको अवसर वृद्धि गर्नु।

रणनीति

१. उद्योगहरूको स्थापना र विस्तारको लागि लगानी योग्य वातावरण तयार गर्ने।
२. स्वदेशी औद्योगिक उत्पादनको स्वदेशी बजार तथा विदेशमा समेत निकासी प्रवर्द्धन गर्ने।
३. घरेलु, साना तथा मझौला उद्योगहरूको विस्तार गर्ने।
४. उद्योग र वातावरण बीच सन्तुलन कायम गर्ने।

४.४.२ खानी तथा खनिज पदार्थ

दीर्घकालीन सोच

खनिज क्षेत्रको योगदान वृद्धि गरी आर्थिक रुपान्तरण र सुदृढ अर्थतन्त्रको निर्माण।

लक्ष्य

वातावरणीय सन्तुलनमा खलल नपुग्ने गरी खनिज उद्योगको विकास र विस्तारद्वारा रोजगारी तथा औद्योगिक उत्पादन वृद्धि गर्ने।

उद्देश्य

१. प्रदेशमा रहेका खनिजस्रोतको पहिचान, संरक्षण तथा दिगो व्यवस्थापन गर्नु।
२. खनिज उद्योगमा स्वदेशी तथा विदेशी लगानी वृद्धि गर्नु।

रणनीति

१. खनिज सम्वन्धी प्रादेशिक नीति र प्रशासनिक संरचना निर्माण गरी खनिज क्षेत्रको प्रभावकारी अन्वेषण र व्यवस्थापन गर्ने।
२. प्रदेशमा उपलव्ध खनिजको लगत संकलन तथा अभिलेखाङ्कन गर्ने।
३. भौगर्भिक पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने।
४. आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको निर्माण गरी खनिज उद्योग स्थापना गर्न प्रोत्साहन गर्ने।

४.४.३ वाणिज्य तथा आपूर्ति

दीर्घकालीन सोच

वाणिज्य क्षेत्रको विस्तार र सहज आपूर्तिको व्यवस्थामार्फत आर्थिक समृद्धिमा सहयोग।

लक्ष्य

प्रादेशिक व्यापार प्रवर्द्धन गरी गुणस्तरीय वस्तुहरूको सर्वसुलभ रूपमा आपूर्तिको व्यवस्था गर्ने।

उद्देश्य

व्यापारिक गतिविधि विस्तार एवम् अत्यावश्यक वस्तुहरूको सर्वसुलभ र गुणस्तरीय रूपमा आपूर्ति हुने व्यवस्था मिलाउनु।

रणनीति

१. भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गरी प्रादेशिक व्यापार प्रर्वद्धन गर्ने।
२. उपभोग्य वस्तुहरूको गुणस्तर कायम गरी सर्वसुलभ आपूर्तिको व्यवस्था गर्ने।
३. आधारभूत उपभोग्य वस्तुहरूको बजारीकरणमा सहकारीको भूमिका बढाइ कालोबजारी र बिचौलियाहरूको भूमिका निरुत्साही गर्ने।
४. सूचना प्रविधिको प्रयोग गरेर व्यापार प्रवर्द्धन तथा आपूर्तिमा आधुनिकीकरण गर्ने।

४.४.४ पर्यटन

दीर्घकालीन सोच

पर्यटन क्षेत्रको विकास एवम् वृद्धि मार्फत आर्थिक समृद्धिमा योगदान।

लक्ष्य

पर्यटन क्षेत्रको प्रवर्द्धनवाट रोजगारी एवम् आयआर्जन वृद्धि गरी गरिबी निवारणमा योगदान गर्ने।

उद्देश्य

१. प्रदेशमा भएका पर्यटकीय अवसरहरूको विकास, बजारीकरण, प्रवर्द्धन र संरक्षण गर्नु।
२. आय र रोजगारीका लागि पर्यटनलाई प्रमुख क्षेत्रको रूपमा विकास गर्नु।

रणनीति

१. प्रदेशको पर्यटनको विकासका लागि नीतिगत कानूनी एवम् संस्थागत व्यवस्था गर्ने।
२. प्रदेशमा रहेका पर्यटकीय स्थलहरूको संम्बर्द्धन, संरक्षण गर्दै आवश्यक भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गरी विकास गर्ने।
३. पर्यटनलाई आन्तरिक उत्पादन र रोजगारीसँग जोड्ने।
४. पर्यटनको विकासको लागि अन्य प्रदेश, स्थानीय तह र निकायहरूसँग सहकार्य गर्ने।

४.४.५ वन वातावरण तथा भू-संरक्षण

दीर्घकालीन सोच

वातावरणीय सन्तुलन कायम राख्दै रोजगारी र आयआर्जन हुनेगरी वनको दिगो व्यवस्थापन।

लक्ष्य

जैविक विविधता र जलाधारको समुचित संरक्षण, व्यबस्थापन र सदुपयोगबाट वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्दै वनपैदावारहरूको समूचित प्रयोगबाट रोजगारी र आयआर्जनमा वृद्धिगर्ने।

उद्देश्य

१. वनजन्य वस्तुको उत्पादन विस्तार र यसमा आधारित उद्योगहरू स्थापना गरी रोजगारी सिर्जना गर्नु।
२. भू-स्खलन नियन्त्रण र भू-संरक्षण कायम गर्दै वातावरणीय सन्तुलन कायम गर्नु।
३. वनको दिगो व्यवस्थापन गर्नु।

रणनीति

१. वनसम्बन्धी प्रादेशिक नीति, कानून र उपयुक्त संरचना बनाउने।
२. विद्यमान वनक्षेत्र कायम राखी उत्पादकत्व वृद्धिका लागि वनको सहभागितामूलक, दिगो एवम् वैज्ञानिक व्यवस्थापन गर्ने।
३. जैविक विविधता र जलाधारको दिगो व्यवस्थापन र उपयोगमा स्थानीय समुदायको पहुँच वृद्धि गर्ने एवम् पर्यापर्यटनका आधार क्षेत्रहरूलाई पुनःस्थापना तथा पुनःनिर्माण गर्ने।
४. जलवायू परिवर्तनलाई मध्यनजर राख्दै वातावरण संरक्षण गर्ने।
५. व्यक्तिगत र व्यावसायिक दुबै शैलीका वृक्षरोपण गरेर भू-स्खलन नियन्त्रण र भू-संरक्षण गर्ने।

४.४.६ जडीबुटी

दीर्घकालीन सोच

जडीबुटी तथा सुगन्धित वनस्पतिहरूको व्यावसायिक उत्पादन तथा प्रशोधन मार्फत अर्थतन्त्रमा योगदान।

लक्ष्य

जडीबुटी तथा सुगन्धित वनस्पतिहरूको व्यावसायिक उत्पादन तथा प्रवर्द्धन गर्नुका साथै मानिसहरूको आय र रोजगारी बढाउने।

उद्देश्य

१. जडीबुटीहरूको व्यावसायिक खेती गरी उत्पादन र उत्पादकत्व अभिवृद्धि सहित रोजगारी सिर्जना गर्नु।
२. जडीबुटी तथा सुगन्धित वनस्पतिहरूमा आधारित उद्योगहरूको स्थापना, मुल्य अभिवृद्धि एवम निर्यात प्रवर्द्धन गर्नु।

रणनीति

१. भौगोलिक विशेषता अनुरूप जडीबुटी तथा सुगन्धित वनस्पतिको व्यावसायिक खेतीलाई प्रोत्साहन गर्ने।
२. जडीबुटीको लागि आन्तरिक र बाह्य बजार प्रवर्द्धन गर्ने।

४.४.७ विज्ञान र प्रविधि

दीर्घकालीन सोच

प्रदेशको समृद्धिका लागि नवप्रवर्तन, विज्ञान तथा प्रविधिको प्रचुर विकास।

लक्ष्य

विज्ञान तथा प्रविधिको विकासमार्फत् आर्थिक वृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने।

उद्देश्य

अनुसन्धान, नवप्रवर्तन र प्रविधिको विकास तथा प्रयोगमार्फत् उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि एवम् सेवाप्रवाहमा सुधार गर्ने।

रणनीति

१. निजी क्षेत्र र विश्वविद्यालयसँग सहकार्य गरी अनुसन्धानमा उल्लेख्य लगानी गर्ने।
२. नविनतम प्रविधिको विकास र उपयोग गर्न प्रोत्साहन गर्ने।

३. विज्ञान र प्रविधिको प्रयोग बढाउदै शिक्षासँग आवद्ध गर्ने।

४. खगोल विज्ञानको विकास गर्ने।

४.४.८ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक

सूचकहरू	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
उद्योग					
औद्योगिक क्षेत्र विस्तार	संख्या	२		२	१
ठूला उद्योग संख्या	संख्या				
साना तथा मझौला उद्योग					
घरेलु तथा साना उद्योग	संख्या				
लघु उद्यमी सिर्जना	संख्या	४०४३	४०००	४०००	४०००
लघु उद्यमी स्तरोन्नति	संख्या	२१२२	२०००	२०००	२०००
लघु उद्यमी ऋण पहुँच	संख्या	८००	८००	८००	८००
उद्योग ग्रामहरूको संख्या	संख्या	०		२	४
खानी तथा खनिज पदार्थ					
खनिज क्षेत्रमा निजी क्षेत्रको लगानी	रू. करोडमा				
खानी अन्वेषण	संख्या				
खानी उत्खनन	संख्या				
वाणिज्य तथा आपूर्ति					
व्यावसायिक फर्महरू	संख्या हजारमा	१४७८९२	१०००	१०००	१०००
व्यवसायीहरूलाई अभिमुखीकरण तालिम	संख्या	१२०	१३०	१४०	१५०
मूल्य सूचना एप्सका प्रयोगकर्ता	संख्या		१०००	५०००	१००००
पर्यटन					
पूर्वाधार तयार भएका पर्यटकीय स्थल	संख्या	४	७	१०	१५
पर्यटकीय स्थल होटलहरूको वेड	संख्या	१६६००	१८३००	१९५००	२०५००
पर्यटन क्षेत्रको लागि आवश्यक जनशक्ति उत्पादनः	संख्या	८६			
पर्यटक गाइड			५०	५०	५०
कुक उत्पादन				५०	५०
होटल व्यवस्थापन			५०	५०	५०
होमस्टेको संख्या (क्षमता)	संख्या	१० (२४०)	१५ (३६०)	२० (४८०)	२५ (६००)

सूचकहरू	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
हिलस्टेशनको संख्या	संख्या	०	१	२	२
पर्यटक आगमन (लुम्बिनीमा)	संख्या (हजार)	१५३२	२५००	२५००	२७००
वन तथा वातावरण					
वन क्षेत्रले ढाकेको क्षेत्रफल	%	५०.५४	५०.५४	५०.५४	५०.५४
जैविक संग्रहालय	संख्या	०	०	१	१
वनस्पति उद्यान	संख्या	२	४	४	४
चिडियाखाना	संख्या	०	०	०	१
वृक्षरोपण	हेक्टर	६००	६००	७००	७००
सडक सौन्दर्यीकरण	कि.मी.	३०	३५	४०	४५
वनजन्य उत्पादनबाट प्राप्तहुने कूल राजस्व	रु करोडमा	३०	६०	८०	१००
वायू प्रदुषण सूचक					
बायोब्रिकेट उत्पादन	मे.टन		१००	२००	३००
प्रशोधित दाउरा उत्पादन	मे.टन		२५	१००	३००
जडीवुटी					
व्यावसायिक रूपमा जडीवुटी खेती	हेक्टर	१००	११०	१२०	१४०
जडीवुटी नर्सरी	संख्या	१४	१४	१४	१४
विज्ञान तथा प्रविधि					
मौसम मापन केन्द्र	संख्या		५	३२	७५
नदी बहाव मापन केन्द्र	संख्या		२	५	१५
सौर्य ऊर्जा मापन केन्द्र	संख्या		५	१०	१५
वायू ऊर्जा मापन केन्द्र	संख्या		२	५	१०

४.४.९ विषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान (अनुसूची २ र ३ को आधारमा तयार गरिएको)

(रू. लाखमा)

आ.व.	बजेट अनुमान				स्रोत							
	कूल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कूल	प्रदेश सरकार	नेपाल सरकार समानीकरण - अनुदान	नेपाल सरकार - समपूरक	नेपाल सरकार विशेष - अनुदान	नेपाल सरकार - सशर्त	वैदेशिक/ विकास साझेदारको सहयोग	आन्तरिक ऋण
२०७६/७७	२८८८१.११	१३५२०.३१	१५३६०.८०	-	-	-	७५२१.५	-	-	४२५४.२४	-	-
२०७७/७८	२९४८७.६१	१३८०४.२४	१५६८३.३८	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२०७८/७९	३१११०.०२	१४५६३.७५	१६५४६.२८	-	-	-	-	-	-	-	-	-

४.४.१० कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/ आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	सुरू हुने र सम्पन्न हुने मिति	वार्षिक बजेट (रू. लाखमा)	कूल लागत (रू. लाखमा)	प्रमुख प्रतिफलहरू	गत आ.व.को प्रगति	आ.व. २०७६/७७को प्रमुख क्रियाकलाप
३०७०००१२	वन, वन्यजन्तु, जैविक विविधता संरक्षण तथा व्यवस्थापन	८.४-१ ८.४-२ ८.४-३	सालवसाली	३६६०		१. ४० हजार हे. वनको वैज्ञानिक व्यवस्थापन भई वनको हैसियतमा सुधार हुनुका साथै वार्षिक १२ लाख घन फिट काठ र ३००० चट्टा दाउरा उत्पादन हुने, वार्षिक २४ लाख श्रम दिन रोजगारी सृजना हुने, तीन बर्षमा कूल २ अरब, ७ करोड राजश्व प्राप्त हुने । २. समुदायबाट व्यवस्थित ८ लाख हे वनक्षेत्र व्यवस्थित रूपमा सुचारू हुने, वार्षिक ८ लाख घन फिट काठ र २० हजार चट्टा दाउरा उत्पादन भइ सम्बन्धित उपभोक्ताहरूको माग सम्बोधन	१. वन सम्बन्धी विधेयकको मस्यौदा तयार भएको। २. प्रदेशमा हाल रहेको वन क्षेत्र कायम गर्न विभिन्न संरक्षणमुखी क्रियाकलापहरू सञ्चालन गरिएको। ३. वैज्ञानिक वन व्यवस्थापन मार्फत काठको उत्पादन गरी आपूर्तिलाई सहज बनाइएको। ४. तानसेन स्थित पाल्पा दरबारलाई प्रादेशिक संग्रहालयको रूपमा विकास गर्ने कार्य भैरहेको।	१. वनको वैज्ञानिक, व्यवसयिक र दिगो व्यवस्थापन कार्यक्रम (साझेदारी वन, चक्ला वन, सामुदायिक वन) २. वन व्यवस्थापन (समुदायमा आधारित वन, राष्ट्रिय वन लगायतको कार्ययोजना निर्माण, पुनरावलोकन, अनुगमन आदी) ३. वन संरक्षण (वन डढेलो

						भएको हुने । ३. वन डढेलो रोकथाम तथा नियन्त्रण, वन अपराध नियनत्रण, वन अतिक्रमण नियन्त्रण, चोरीनिकासी नियन्त्रण भइ ९ लाख ७४ हजार हेक्टर वन क्षेत्रको संरक्षण भएको हुने, निकुञ्ज क्षेत्रभन्दा बाहिरका वन्यजन्तुहरूको संरक्षण भइ तिनीहरूको संख्यामा वृद्धि भएको हुने। ४. ३० लाख वनजन्य बिरूवा उत्पादन भइ १८७५ हे. क्षेत्रफलमा वृक्षारोपण (निजी जग्गा समेत) भएको हुने । ५. वार्षिक रूपमा ५० वटा महत्त्वपूर्ण सिमसार क्षेत्रहरूको व्यवस्थमपन/नयाँ निर्माण भई जैविक विविधता तथा वातावरण संरक्षणमा टेवा पुगेको हुने। ६. स्थानीय तह र नीजीक्षेत्रको सहकार्यमा जैविक विविधता सम्बन्धी सङ्ग्रालय, वनस्पती उद्यान र चिढीयाखानाको स्थापना कार्य शुरू गरिने।		रोकथाम तथा नियन्त्रण, वन अपराध नियनत्रण, वन अतिक्रमण नियनत्रण, चोरीनिकासी नियन्त्रण, वन्यजन्तु संरक्षण आदी) ४. वृक्षारोपण कार्यक्रम (नर्सरी, बिरूव उत्पादन, वृक्षारोपण निजी वन समेत) ५. सिमसार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम
३०७०००१४	जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार विकस कार्यक्रम	८.४-४ ८.१.६-१ ४.१.६-२	सालवसाली	३००		१. जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वनपैदावार संरक्षण तथा प्रचारप्रसार र प्रविधि हस्तान्तरणको माध्यमबाट ३०० हेक्टर निजी जग्गामा खेती विस्तार भइ स्थानीयहरूको आम्दानीमा वृद्धि भएको हुने। २. जडिवुटी तथ गैरकाष्ठ वन पैदावरको संकलन तथ भण्डारणको प्रविधि विकास भई प्रशोधन तथा व्यवसायीकरणमा टैवा पुग्ने। ३. जिल्ला विशेष पकेट क्षेत्रमा व्यापारिक रूपले महत्त्वपूर्ण जडिबुटी तथा गैर काष्ठ	१. बाँके र दाङमा प्रशोधन केन्द्र स्थापनाका लागि प्रस्ताव आव्हान गरिएको। २. गुल्मीको इस्मामा जडिबुटी वाटिका निर्माण भैरहेको।	१. जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वनपैदावार संरक्षण, खेती विस्तार कार्यक्रम, प्रशोधन (बीउ तालिम अनुदान समेत)। २. गैरकाष्ठ वनपैदावार संकलन, भण्डारण, प्रशोधन तथा व्यवसायीकरणमा सहयोग। ३. टिमुर, तेजपात, सुगन्धकोकिला, रिठ्ठा

						वन पैदावरहरूको संरक्षण, व्यवस्थापन र उत्पादन गर्न १० वटा पकेट क्षेत्र विकास भएको हुने।		रोपण, संरक्षण तथा व्यवस्थापन सहयोग।
३०७०००१५	भू संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम	८.४-५ ८.४-४ ८.६-१ ८.६-३	सालवसाली	१६२०		१. प्रत्येक जिल्लामा संभावित पहिरो तथा बाढी ग्रस्त क्षेत्रको पहिचान भइ नियन्त्रणसम्बन्धि कार्यक्रमहरू संचालन भएका हुने, ५० वटा पहिरो नियन्त्रण हुने । २. ग्रामिण वस्तीका सडकहरूमा जैविक प्रविधिको प्रयोगबाट संरक्षणका कृयाकलापहरू संचालन भएका हुने। ३. नदी तथा खोलाहरूबाट अति प्रभावित क्षेत्रहरूको पहिचान भइ कटान नियन्त्रणका लागि स्थानीयहरूको संलग्नतामा कार्यक्रमहरू संचालन भएको हुने। ४. ४० वटा संवेदनशील उपजलाधार क्षेत्रहरू पहिचान भइ संरक्षणसम्बन्धि कार्यक्रमहरू संचालन भई व्यवस्थित हुने। ५. ९० वटा महत्त्वपूर्ण पानीका मुहानहरू तथा पोखरीहरू पहिचान भइ संरक्षण सम्बन्धि कृयाकलापहरू संचालन भएका हुने।	१. नदिजन्य पदार्थ व्यवस्थापन सम्बन्धी कार्यविधि २०७५ तयार भइ कार्यान्वयनमा रहेको। २. एक गाउँ एक पोखरी निर्माण अन्तर्गत १०९ वटै स्थानिय तहहरूमा पोखरी निर्माण कार्य भइरहेको।	१. आकस्मिक पहिरो तथा नदि नियन्त्रण कार्यक्रम। २. ग्रामिण सडकसँग भू संरक्षण कार्यक्रम। ३. नदी तथा खोला किनारा व्यवस्थापन। ४. संवेदनशिल जलाधार क्षेत्र संरक्षण कार्यक्रम। ५. पानीको मूहान तथा पोखरी संरक्षण कार्यक्रम।
३०७०००१३	पर्यटन विकास तथा प्रवर्धन कार्यक्रम	४.२.४ का सबै	सालवसाली	७५२१.५		१. पाल्पाको श्रीनगर र नुवाकोट गढी तथा दाङको घोरदौरामा खुलानाट्यघर सहित साँस्कृतिक डबली निर्माण भएको हुने। २. प्रदेशमा रहेका ४ उपमहानगरपालिकामा १/१ वटा वहुउद्देश्यीक उद्यानहरूका साथै थप ३० वटा पर्यटकीय पार्कहरूको निर्माण भएको हुने। ३. प्रत्येक प्रदेश निर्वाचन क्षेत्रहरूमा आन्तरिक	१. पर्यटन सम्बन्धी ऐन पारित भएको। २. पर्यटन तर्फका ठूला आयोजनाहरू जस्तै साँस्कृतिक डबली, वनस्पति उद्यान, कल्चरल पार्क निर्माणका साथै प्रमुख धार्मिक पर्यटकीय	१. सास्कृतिक डवली निर्माण। २. वनस्पति उद्यान तथा पार्क निर्माण। ३. पर्यटकीय क्षेत्र पूर्वाधार विकास। ४. पर्यटकीय पदमार्ग निर्माण।

						पर्यटन प्रवर्द्धन हुने गरीकम्तिमा १/१ वटा क्षेत्रमा पर्यटकीय पूर्वाधारहरूको निर्माण भएको हुनुका साथै प्रदेशका प्रमुख धार्मिक क्षेत्रहरू (रूरू क्षेत्र, धारापानी दाङ, स्वर्गद्वारी प्युठान, पाणिनी तपोभूमि अर्घाखाची लगायत) मा भौतिक पुर्वाधारहरू निर्माण भएको हुने। ४. स्वर्गद्वारी-गौमुखी प्युठान, नरपानी-पाणिनी अर्घाखाची, गुरिल्ला ट्रेल रोल्पा तथा रूकुम, सत्यवती-थाप्ले गुल्मी लयायतका स्थानहरूमा पर्यटकीय पदमार्गहरूको निर्माण भएको हुने। ५. प्रदेशमा रहेका पुराना होमस्टेहरूको प्रवर्द्धन गर्दै १२ वटाँ थप नयाँ होमस्टेहरूमा पुर्वाधारहरूको निर्माण भइ संचालनमा रहेका हुने तथा पाल्पाको श्रीनगर, गुल्मीको रेसुङ्गा, अर्घाखाचीको नरपानी, रोल्पाको थबाङ्ग र रूकुमको टकसेरा हिलस्टेसनका रूपमा विकास भएको हुने। ६. भैरहवा र नेपालगंजमा पर्यटकीय सूचना केन्द्रहरूको स्थापना भइ आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटकहरूले प्रत्यक्ष सुचनाहरू प्राप्त गरेका हुने। ७. प्रदेशको पर्यटनसम्बन्धी रणनीतिक गुरूयोजना तयार भइ कार्यान्वियनको चरणमा रहेको हुने, पर्यटन सम्बन्धी दक्षगाइडहरू तयार भइ प्रत्यक्ष रोजगारी पाएका हुने।	गन्तव्यहरू, स्वर्गद्वारी तथा धारापानी क्षेत्रमा पूर्वाधार निर्माण लगायतका क्रियाकलापहरूको कार्यान्वयनका लागि गुरूयोजना, व्यवस्थापन योजना तथा डि. पि. आर. तयार गर्न अध्ययन भैरहेको। ३. दाङ्ग, बाँके, बर्दिया, पाल्पा र गुल्मीमा होमस्टे प्रवधर्नका कार्यहरू सञ्चालन भएको, दाङ्ग र पाल्पामा सांस्कृतिक डवली, खुल्ला नाट्यघर निर्माणका लागि गुरूयोजना, डिपिआरको कार्य भैरहेको।	५. होम स्टे संचालन तथा हिल स्टेशन विकास। ६. पर्यटन सूचना केन्द्र। ७. पर्यटन प्रवर्द्धन सम्वन्धि अध्ययन अनुषन्धान/ तालिम गोष्ठी
३०७०००१६	वाणिज्य तथा आपूर्ति व्यवस्थापन कार्यक्रम	४.२.३-१ ४.२.३-२ ४.२.३-३	सालवसाली	३९१.५		१. बाँकेको नेपालगंजमा खाद्यवस्तु गुणस्तर मापन प्रयोगशाला निर्माण भइ संचालनमा आएको हुने। २. गुणस्तरीय वस्तु तथा सेवाको उपलब्धता, उचित मूल्य तथा सहज आपूर्तिका लागि प्रभावकारी बजार अनुगमन भएको हुने।		१. खाद्यवस्तु गुणस्तर मापन प्रयोगशाला निर्माण। २. प्रभावकारी बजार अनुगमन। ३. खाद्य भण्डारण डिपो संचालन।

						३. रूकुम तथा रोल्पाका दुर्गम क्षेत्रहरूमा खाद्य सुरक्षाका लागि भण्डारण गृह स्थापनाका लागि संभाव्यता अध्ययन गरी आवश्यकता अनुसार संचालनमा आएको हुने।		
३०७०००१७	औद्योगिक विकास तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	४.२.१ का सबै	सालवसाली	१६१२.१०		१. तुलनामक लाभको दृष्टिले औद्योगिक संभावना रहेका वस्तु तथा सेवाहरूको संभाव्यता तथा विस्तृत अध्ययन भई यस क्षेत्रमा औद्योगिकिकरणको लागि सहज वातावरणको निर्माण भएको हुने। २. औद्योगिकिकरणको माध्यमले स्थानीय स्तरमै रोजगारको अवसर प्राप्त भएको हुने । ३. उद्यमशिलता तथा सीपको विकास द्वारा लघु उद्यमहरूको सफलता पूर्वक संचालन गरी गरिबी न्यूनीकरणबाट प्रदेश सरकारको दीर्घकालीन सोच "समृद्ध प्रदेश, खुशी जनता" कार्यान्वयनको वातावरण सृजना भएको हुनेछ।	१. औद्योगिक व्यवसाय सम्बन्धी ऐन पारित भएको। २. १२ वटै जिल्लामा एक स्थानीय तह एक उद्योगग्रामका लागि संभाव्यता अध्ययन कार्य भैरहेको। ३. १८५२ वटा नयाँ साना, लघु तथा घरेलु उद्योगहरू दर्ताभइ सञ्चालनमा रहेका ४. विभिन्न सिपमूलक तालिमबाट १२ जिल्लामा ३१२ जना नयाँ उद्यमीहरूको सिर्जना गरिएको। ५. दाङ्ग, कपिलवस्तु र बाँकेमा औद्योगिक कोरिडोरका लागि संभाव्यता अध्ययन कार्य भैरहेको।	१. औद्योगिक प्रवर्द्धन सम्बन्धी सम्भाव्यता अध्ययन, अनुसन्धान । २. लघु,घरेलु,साना तथा मझौला उद्यम विकास कार्यक्रम संचालन। ३. उद्यमशीलता तथा सीप विकास तालिम संचालन। ४. एक निर्वाचन क्षेत्र एक औद्योगिक ग्राम स्थापना।
३०७०००१८	खानी तथा खनिज अन्वेषण तथा विकास	४.२-२ का सबै	सालवसाली	८०		१. प्रदेश नं ५ मा रहेका सम्भावित खानी तथा खनिज (धातु, कोइला, चुनढुंगा, स्लेट लगायत) पदार्थहरूको सम्भाव्यता तथा विस्तृत अध्ययन भई तथ्यांक अद्यावधिक भएको हुने।	१. खानी तथा खनिजसम्बन्धी विधेयकको मस्यौदा तयार भएको।	१. प्रदेश भित्र रहेका खानी तथा खनिजहरूको अन्वेषण।

३०७०००१९	विज्ञान, प्रविधि, वातावरण तथा जलवायु अनुकूलन कार्यक्रम	६.११ का सबै ८.६-७	सालबसाली	४६७		१. प्रादेशिक विज्ञान प्रविधि प्रतिष्ठान गठन भइ प्रदेशमा विज्ञान प्रविधि क्षेत्रको अध्ययन अनुसन्धान तथा विकास हुने वातावरणको सिर्जना भएको हुनुका साथै मन्त्रालय र मातहतका निकायहरूमा विद्युतीय सुशासन लागू भएको हुने। २. प्रदेश नं ५ को विद्यमान वातावरण स्थितिको अध्ययन भइ जलवायू परिवर्तन अनुकूलनका क्रियाकलापहरू संचालन भएका हुने।	१. नेपालगंजमा प्रादेशिक विज्ञान तथा प्रविधि प्रतिष्ठानको भवननिर्माणका लागि डिजाइन तथा इस्टिमेट तयार भइ बहूवर्षिय खरिद योजना स्वीकृतीको चरणमा रहेको।	१. विज्ञान तथा प्रविधि विकास कार्यक्रम। २. वातावरण तथा जलवायू अनुकूल कार्यक्रम संचालन।

४.४.११ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

आवश्यक नीतिगत तथा कानुनी व्यवस्था, अन्तरसरकारी समन्वय, औद्योगिक तथा पर्यटन क्षेत्रका लागि पर्याप्त पूर्वाधार निर्माण, आन्तरिक तथा बाह्य पर्यटनमा उत्साहजनक वृद्धि, ऊर्जा तथा कच्चा पदार्थको सहज उपलब्धता, व्यवसायिक फर्महरूको संख्यामा उल्लेख्य वृद्धि, निर्माण तथा उद्योग संचालनको लागि खानीहरूको उत्खनन, निजी, सहकारी तथा वित्तीय क्षेत्रको उल्लेख्य सहयोग र सहभागिता, वनको व्यवस्थापन सहित वातावरण संरक्षण भएको हुनेछ। कृषिमा आधारित उद्योगहरूलाई कृषि उत्पादनमा हुने जोखिमअनुरूपका जोखिम हुनेछ भने उद्योग र निर्माणको लागि चाहिने खानीजन्य पदार्थहरूको उत्खननमा सामाजिक क्षेत्र, वन तथा वातावरणीय पक्षसित असन्तुलन हुन जाने जोखिम पनि आँकलन गरिएको छ। राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय नीतिहरूमा हुने परिवर्तन एवम् बाह्य बजारको प्रतिष्पर्धाले आयात र निर्यातमा जोखिम निम्त्याउन सक्छ। तरलताको अवस्था र व्याजदरले गर्दा निजी उद्यमीहरूलाई नकारात्मक प्रभाव पार्ने जोखिम पनि विद्यमान छ।

परिच्छेद ५
सामाजिक क्षेत्र

५.१ पृष्ठभूमि

समावेशी सामाजिक विकास तथा समृद्धिको लागि गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्य सेवा, महिला विकास, युवा जनशक्ति तथा खेलकूद विकास, श्रम तथा रोजगार जस्ता सामाजिक क्षेत्रलाई महत्वपूर्ण आधारका रूपमा लिएको पाइन्छ। दिगो विकासको लक्ष्य नम्बर ३ र ४ ले क्रमशः सन् २०३० सम्ममा सबै उमेर समूहका मानिसहरूको स्वस्थ जीवन सुनिश्चित गर्ने र समावेशी समान गुणस्तरीय शिक्षाका साथै सबैलाई जीवनभर अध्ययनको अवसर उपलब्ध गराउने उद्देश्य लिएको छ। हजारौं वर्षको सभ्यता, सांस्कृतिक सहचार्य तथा प्राकृतिक संम्पदाले भरिपूर्ण यस प्रदेशले बुद्ध धर्म दर्शन, पुरातात्विक विषयहरू, शिक्षा एवं ज्ञानको स्रोतको पृथक पहिचान बोकेको छ। महिलाको हक अधिकारको प्रत्याभूति दिलाउने, जेष्ठनागरिकको उचित सम्मान सहितको व्यवस्थापन, ऐतिहासिक र सांस्कृतिक सम्पदाको संरक्षण र सम्वर्द्धन, गुठी व्यवस्थापन साथै भाषा, लिपि, संस्कृति, ललितकला र धर्मको संरक्षण र प्रयोग जस्ता कार्यले यस प्रदेशको सामाजिक-आर्थिक विकासमा थप टेवा पुऱ्याउन सक्छन्। यिनै सामाजिक क्षेत्रका विषयमा आवधिक योजनाले लक्षित गरे अनुरूप दिगो सामाजिक आर्थिक उन्नतिसँग जोडिएका आगामी तीन वर्षमा गरिने प्रतिफलमुखी कार्यक्रमहरूलाई मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समेटिएको छ। प्रदेशले तय गरेको जनताको सामाजिक जीवनस्तर सुधार गर्ने नीतिलाई मूर्तरूप दिन नातिजामुलक कार्यक्रमको माध्यमबाट वर्तमान सामाजिक सोच र परम्परा परिवर्तन गर्नु आवश्यक छ। यसका लागि दीर्घकालीन सोचका साथ त्रिवर्षीय तथा वार्षिक कार्यक्रमहरू तयार गरिएको छ।

५.२ प्रमुख समस्या

शिक्षाको गुणस्तर र पहुँच कमजोर रहनु, प्राविधिक, उद्यमशील र नैतिकतासम्बन्धी शैक्षिक क्रियाकलापमा नविनतम विधि र प्रविधिको प्रयोग कम हुनु, पर्याप्त दक्ष स्वास्थ्य जनशक्तिका साथै गुणस्तरीय र भरपर्दो स्वास्थ्य सेवाको अभाव हुनु, पर्याप्त मात्रामा यौन तथा प्रजनन् स्वास्थ्य सुविधाको अभाव हुनु, नसर्ने रोगहरूमा वृद्धि हुँदै जानु, ज्येष्ठ नागरिकहरू तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरुलाई व्यवस्थित सेवासुविधा पुऱ्याउन अझै बाँकी हुनु, सामाजिक तथा आर्थिक गतिविधिहरूमा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता कम हुनु, महिलाहरूमा हिंसा, बेचविखन तथा ओसारपसारको उच्च जोखिम रहनु, बालश्रम, बेचबिखन र बालविवाह अन्त्य नहुनु, खेलकूदका लागि पूर्वाधारको अभाव हुनु, भाषा, कला, साहित्य र संस्कृतिले प्राथमिकता पाउन नसकी विदेशी संस्कृतिको प्रभाव बढ्दै जानु, ऐतिहासिक, धार्मिक, पुरातात्विक महत्त्वका सम्पदाहरूको संरक्षण तथा गुठी सम्पत्तिको सदुपयोग सम्बन्धमा ध्यान पुग्न नसक्नु तथा उच्च आन्तरिक बसाइसराइ, युवा बेरोजगार तथा वैदेशिक रोजगारबाट सिर्जित सामाजिक, सांस्कृतिक तथा मनोवैज्ञानिक असरहरू प्रमुख समस्याका रूपमा रहेका छन्।

५.३ चुनौती र अवसर

दक्ष शिक्षकसहितका राजनीतिमुक्त शैक्षिक संस्थाहरूको सुधार गर्नु, गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवा सहितका स्वास्थ्य संस्थाहरूको न्यायोचित वितरण गर्नु, प्रदेशका सबै जिल्लाहरूमा स्वास्थ्यबीमा लागू गर्नु, ज्येष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई आवश्यक सहयोग सुविधा व्यवस्थापन गर्नु, लैङ्गिक हिंसा र भेदभावको अन्त्य गर्नु, बालअधिकारको प्रत्याभूति दिलाउँदै बालविवाह, बाल यौन दुर्व्यवहार र बालश्रम निर्मूल गर्नु, खेलकूदका लागि

पर्याप्त भौतिक पूर्वाधार व्यवस्था गर्न वित्तीय स्रोत जुटाउनु, भाषा, कला, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण र विकासका लागि साधन एवम् जनचेतना स्तर अभिवृद्धि गर्नु, वस्तु तथा सेवाको उत्पादनमा युवा जनशक्तिको उचित परिचालन र व्यवस्थापन गर्नु, आन्तरिक बसाइसराइलाई रोक्नु र युवा केन्द्रित रोजगारीको अवसर सिर्जना गर्नु यस क्षेत्रका प्रमुख चुनौतीहरू हुन्।

संविधानतः समावेशी र लैङ्गिक शिक्षालाई प्रोत्साहन गर्नु साथै दिगो विकास लक्ष्य ४ ले गुणस्तरीय शिक्षालाई स्थानीयकरण गर्न सहयोग पुऱ्याउनु, स्वास्थ्य संस्थाहरूको प्रदेशव्यापी सञ्जाल हुनु, दक्ष स्वास्थ्यकर्मी तथा अत्याधुनिक प्रविधि र उपकरण सहितका प्रदेशका ठूला अस्पतालहरू प्रदेश मातहत आउनु, चारवटा मेडिकल कलेज संचालनमा रहनु, बृद्धाश्रम र अपाङ्ग सहयोग केन्द्रहरू व्यवस्थापनका लागि विभिन्न संस्थाहरूबाट रकम परिचालन गर्न सकिने स्थिति रहनु, महिलाका सवालहरूमा धेरै अन्तर्राष्ट्रिय प्रतिबद्धतामा नेपाल सरकारले सहभागिता जनाउनु तथा विभेदयुक्त कानूनहरू संशोधन हुँदै जानु, विभिन्न नीति तथा कार्यक्रमद्वारा बालबालिकालाई सम्बोधन गरिनु, खेलकूदलाई क्रमशः व्यावसायिकतातर्फ रुपान्तरण गरिँदै जानु, भाषा र संस्कृति बचाउ अभियानहरू शुरू हुनु, आफ्नो साहित्य र कलाप्रतिको आकर्षण बढ्नु, सम्पदाहरूको संरक्षणलाई पर्यटनसँग जोड्ने र गुठी सम्पदाहरूको संरक्षण गरी उत्पादनमूलक प्रयोजनमा लगाउने वातावरण बन्दै जानु, जनसंख्या व्यवस्थापनसम्वन्धी अधिकार प्रदेश मातहत पनि रहनु, विद्यालय स्तरमा जनसंख्या वातावरण तथा स्वास्थ्य जस्ता विषयको अध्यापन हुनु र नेपाल ऐतिहासिक रूपमा प्राप्त जनसांख्यिक लाभको युगमा रही गुणस्तरीय युवा जनशक्ति वृद्धि हुँदै जानु यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन्।

५.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

५.४.१ शिक्षा

सोच

समतामूलक गुणस्तरीय शिक्षाको माध्यमबाट सक्षम, नैतिकवान र समर्पित जनशक्तिको विकास।

लक्ष्य

रोजगार, स्वावलम्बी, प्रतिस्पर्धी, नवप्रर्वतनात्मक, जीवन र जगतप्रति सकारात्मक, मानवीय मूल्यप्रति संवेदनशील, खुशी, इमान्दार, श्रमप्रति आस्थावान र नैतिकवान नागरिक तयार गर्ने।

उद्देश्य

१. प्रारम्भिक वालशिक्षा, विद्यालय र उच्च शिक्षामा समतामूलक एवम् समावेशी पहुँच विस्तारगर्नु।
२. सबै तहको शिक्षालाई मानवमूल्यमा आधारित बनाउँदै गुणस्तरीय बनाउनु।
३. प्राविधिक शिक्षाको सहज उपलब्धता बढाउनुका साथै अनुसन्धानमूलक उच्च शिक्षा प्रवर्द्धन गर्नु।
४. समग्र शिक्षा क्षेत्रमा सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु।

रणनीति

१. नीतिगत र कानूनी व्यवस्था गरी शैक्षिक सुशासनलाइ प्रवर्द्धन गर्ने।
२. स्थानीय तहको सहकार्यमा बिद्यालय छाड्ने दरलाई घटाउनका लागि विद्यार्थीलाई माध्यमिक तहसम्मको शिक्षा अनिवार्य सम्पन्न गर्ने व्यवस्था गर्ने।
३. प्रारम्भिक वालविकासका साथै आधारभूत तथा माध्यमिक शिक्षामा समतामूलक पहुँच तथा गुणस्तर सुनिश्चित गरी विद्यार्थीको सिकाई उपलब्धि वृद्धि गर्ने।

४. माध्यमिक तथा उच्च शिक्षामा प्राविधिक, व्यावसायिक, नैतिक, जीवनोपयोगी तथा रोजगारमूलक शिक्षाको विस्तार गर्ने।
५. निजीस्तरमा सञ्चालित शिक्षण संस्थाहरूको नियमन गर्दै सामाजिक उत्तरदायित्व अभिवृद्धि गर्ने।
६. खुला, अनौपचारिक, निरन्तर तथा जीवनपर्यन्त शिक्षाको विकास र विस्तार गरी साक्षरता र आय आर्जनमा अभिवृद्धि गर्ने।
७. प्रादेशिक विश्वविद्यालय स्थापना गरी उच्च शिक्षालाई अनुसन्धानमूलक, प्राविधिक, वैज्ञानिक र व्यावसायिक बनाउने।

५.४.२ स्वास्थ्य

सोच

गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवामा सबै जनताको पहुँचमार्फत स्वस्थ र सबल नागरिकको विकास।

लक्ष्य

सबै नागरिकलाई गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाहरू सर्वसुलभ रूपमा उपलब्ध गराउने।

उद्देश्य

१. आधारभूत स्वास्थ्य सेवामा समतामूलक पहुँच सुनिश्चित गराउनु।
२. गुणस्तरीय प्रवर्द्धनात्मक, निरोधात्मक एवम् उपचारात्मक सेवामा जनताको सहज पहुँच बनाउनु।
३. जनस्वास्थ्य प्रवर्द्धनको क्षेत्रमा देखापर्ने जोखिम तत्वको न्यूनीकरण गर्नु।

रणनीति

१. आधारभूत स्वास्थ्य सेवाको पहुँच विस्तारका साथै गुणात्मक सुधार गर्ने।
२. गुणस्तरीय उपचारात्मक सेवा लगायत अस्पतालहरूको दक्षता बढाई प्रादेशिक विशिष्टीकृत स्वास्थ्य सेवा उपलब्ध गराउने।
३. बजारमा गुणस्तरीय र पोषणयुक्त खाद्य सामग्री उपलब्ध हुने व्यवस्था गर्ने।

५.४.३ जेष्ठ नागरिक र अपाङ्गता

सोच

जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूले सम्मानित जीवनयापन गर्न सक्ने अवस्थाको सिर्जना।

लक्ष्य

सबै जेष्ठ तथा अपाङ्गता भएका नागरिकहरूले आधारभूत सेवा प्राप्त गरी सम्मानपूर्वक जीवननिर्वाह गर्नसक्ने स्थिति सिर्जना गर्ने।

उद्देश्य

जेष्ठ नागरिक र अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूलाई घर तथा समाजमा भेदभाव रहित सम्मानजनक र सहज ढंगले जीवनयापन गर्ने वातावरण तयार गर्नु।

रणनीति

१. जेष्ठ नागरिकहरूलाई सम्मानपूर्वक जीउनका लागि आधारभूत आवश्यकता परिपूर्ति गर्ने।
२. अपाङ्गता भएका मानिसहरूलाई पनि जनजीविकाका लागि सहज वातावरण सिर्जना गर्दै उनीहरूको क्षमताको उपयोग गर्ने।

५.४.४ महिला विकास तथा सशक्तीकरण

सोच

लैङ्गिक समानतामा आधारित समतामूलक समाज निर्माण।

लक्ष्य

विकासका हरेक क्रियाकलापमा महिला र पुरुषको समान सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

उद्देश्य

१. समाजका हरेक वर्ग तथा सामाजिक समूहका महिलाहरूको समतामूलक र अर्थपूर्ण सहभागिता वृद्धि गराई मूलप्रवाहीकरण र सशक्तीकरण गर्नु।
२. आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक लगायतका क्षेत्रमा महिलाको सार्थक सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।
३. लैङ्गिकतामा आधारित हिंसा, भेदभाव र बहिष्करणको अन्त्य र महिलाको हक अधिकारको सुनिश्चित गर्नु।

रणनीति

१. चेतनामूलक एवम् लैङ्गिक सशक्तीकरणद्वारा अर्थपूर्ण ढंगबाट महिला सहभागिता बढाउने।
२. आधारभूत स्वास्थ्य, शिक्षा तथा रोजगारीका विभिन्न अवसरमा महिलाको पहुँच अभिवृद्धि गरी रोजगारीमा सुनिश्चित गर्ने।
३. जनचेतना र प्रभावकारी कानून कार्यान्वयनको माध्यमबाट हिंसामुक्त समाज निर्माणमा सहयोग गर्ने।

५.४.५ बालवालिका

सोच

बालअधिकारको पूर्ण सुनिश्चितता प्रदान गर्दै सक्षम र सबल नागरिक तयार।

लक्ष्य

सबैको सहकार्यमा बाल बचाउ, संरक्षण, विकास र अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

उद्देश्य

१. बालबालिकाहरूको सर्वाङ्गिण विकास हुने गरी बालअधिकारको पूर्ण प्रत्याभूति दिलाउनु।

रणनीति

१. विशेष संरक्षणको आवश्यकतामा रहेका सबै बालबालिकाको अधिकार सुनिश्चित गर्ने।
२. बालबालिकाका सर्वाङ्गिण विकासका लागि सहयोग पुऱ्याउने किसिमका नीति, कानून, कार्यविधि निर्माण तथा कार्यान्वयन गर्ने।
३. बालबालिकासँग सम्बन्धित विकास र शासनका सबै गतिविधिहरूको निर्णय र कार्यान्वयन चरणमा अर्थपूर्ण बालसहभागिता सुनिश्चित गर्ने।

५.४.६ खेलकूद

सोच

खेलकूद क्षेत्रको समग्र विकास गरी युवाहरूको व्यक्तित्व विकास तथा मुलुकको अन्तर्राष्ट्रियरूपमा पहिचान।

लक्ष्य

राष्ट्रिय एवम अन्तर्राष्ट्रिय स्तरका खेलाडीहरू उत्पादन गर्ने।

उद्देश्य

१. पूर्वाधारहरूको विकास एवम् युवा, महिला, पुरुष र बालबालिकाहरूलाई समान तर प्रतिस्पर्धी अवसर सिर्जना गर्दै खेलकूदको समग्र विकास गर्नु।

रणनीति

१. खेलकूदका लागि आवश्यक पूर्वाधारहरू निर्माण गर्ने।
२. नियमित रूपमा प्रदेशस्तरीय खेलकूद प्रतियोगिताहरू आयोजना गर्ने।
३. खेलकूदलाई अन्य आर्थिक क्रियाकलापसँग आवद्ध गर्ने।

५.४.७ भाषा, कला, साहित्य तथा संस्कृति

सोच

प्रदेशभित्र बोलिने सवै भाषा तथा संस्कृतिको जगेर्ना र साहित्य तथा कलाको सन्तुलित विकास।

लक्ष्य

प्रदेशमा बोलिने सबै भाषा, साहित्य, कला र संस्कृतिको उचित संरक्षण, सम्वर्द्धन र विकास गर्ने।

उद्देश्य

१. यस प्रदेशका विविध भाषा र संस्कृतिको संरक्षण र सम्वर्द्धन गर्नु।
२. भाषा र संस्कृतिको प्रवर्द्धनमार्फत पर्यटकलाई आकर्षण गर्नु।
३. प्रादेशिक साहित्य तथा कलाको विकास र प्रवर्द्धन गर्नु।

रणनीति

१. विद्यमान भाषा र संस्कृतिलाई संरक्षण र सम्बर्द्धन गरी मौलिकता कायम राख्ने।
२. साँस्कृतिक विविधतालाई सदुपयोग गरी वाह्य तथा आन्तरिक पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने।
३. सम्मान र पुरस्कारको माध्यमबाट प्रादेशिक साहित्य तथा कलाको विकास र प्रवर्द्धन गर्ने।

५.४.८ सम्पदा संरक्षण र गुठी व्यवस्थापन

सोच

प्रदेशका सबै सम्पदाहरूको समुचित संरक्षण, पुनःनिर्माण एवम् विकास। गुठी जग्गाको संरक्षण र ऐतिहासिक सम्पदाहरूको सम्वर्द्धन सहित भावी पुस्तालाई हस्तान्तरण।

लक्ष्य

ऐतिहासिक तथा सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण, पुनःनिर्माण तथा विकास गरी भावी सन्ततिले समेत गौरव गर्न सक्ने स्थिति बनाउने। गुठी जग्गाहरूको उचित व्यवस्थापन तथा र सम्पदाहरूको दिगो व्यवस्थापन गर्नु।

उद्देश्य

१. सम्पदाहरूको अभिलेखाकंन गरी जीर्ण सम्पदाहरूको पुनर्निर्माण गर्नु।
२. गुठी जग्गाहरूको अतिक्रमण रोकी र गुठीको आय वृद्धि गर्नु।
३. गुठीसँग सम्बन्धित ऐतिहासिक मन्दिर तथा सम्पदाहरूको संरक्षण, संवर्द्धन र विकास गर्नु।

रणनीति

१. व्यवस्थित ढंगले प्राकृतिक, ऐतिहासिक एवम् सांस्कृतिक सम्पदाहरूको संरक्षण गर्ने।
२. सम्पदाहरूमा आधारित भएर पर्यटन प्रवर्द्धन गर्ने।
३. गुठी जग्गाको व्यवस्थापनका लागि प्रभावकारी संरचनाको व्यवस्था गर्ने।
४. गुठी जग्गाको सदुपयोग गरी उत्पादन बढाउने।

५.४.९ जनसंख्या, युवा तथा बसाइसराइ

सोच

सन्तुलित जनसंख्या वृद्धिदर, व्यवस्थित बसाइसराइ, यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य सुधार भएको गुणस्तरीय जीवनयापन गर्ने प्रदेश।

लक्ष्य

जनसांख्यिक लाभ लिनेगरी जनसंख्या र बसाइसराइ व्यवस्थापन गर्ने।

उद्देश्य

१. यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र, परिवार नियोजन सेवालाई अधिकारमुखी धारणा अनुसार पहुँच वृद्धि गर्नु।
२. आन्तरिक र बाहिरी बसाइसराइ व्यवस्थित गर्नु।
३. जनसाख्यिक लाभांश हासिल हुनेगरी सक्रिय युवा शक्तिलाइ प्रदेशको विकासमा अधिकतम प्रयोग गर्नु।

रणनीति

१. सुरक्षित मातृत्व, सुरक्षित गर्भपतन, यौन तथा प्रजनन स्वास्थ्य र परिवार नियोजन सेवालाई अधिकारमुखी धारणा अनुसार पँहूचमा वृद्धि गर्ने।
२. जनसंख्या र विकास सम्वन्धी अन्तर सम्वन्धका विविध पक्षलाई सूचना, शिक्षा र संचारसँग आवद्ध गर्ने।
३. बसाइसराइ प्रक्रियालाई विकासको एक अभिन्न अङ्गकारूपमा लिई व्यवस्थित गर्ने ।
४. स्थानीयस्तरमा जनसंख्या र विकास सम्वन्धीत कार्यक्रमको तर्जुमा गर्दा युवाहरूको सहभागिता गराउने।

५.४.१० श्रम तथा रोजगारी

सोच

सबै प्रकारका श्रमको सम्मान सहितको पूर्णरोजगारीको स्थिति सिर्जना।

लक्ष्य

श्रमबजारलाई आवश्यक पर्ने दक्ष जनशक्ति उत्पादनसंगै पर्याप्त आन्तरिक रोजगारी सिर्जना गर्ने।

उद्देश्य

१. दक्ष तथा सीपयुक्त जनशक्ति उत्पादनसंगै आन्तरिक रोजगारी सिर्जना गर्नु।
२. उद्यमशीलताको विकासमार्फत युवाहरूलाई स्वरोजगारतर्फ उन्मुख गराउनु।
३. श्रम बजारको प्रवर्द्धन र रोजगारदाता तथा श्रमिकको हकहित संरक्षण गर्नु।

रणनीति

१. श्रमवजारको माग विश्लेषण गरी सो अनुरूपको जनशक्ति उत्पादनगर्ने।
२. रोजगारी सिर्जना गर्ने क्रियाकलापहरू संचालन गर्न प्राथमिकता दिने।
३. उद्यमशीलताको प्रवर्द्धन गरी स्वरोजगारमा जोड दिने।

४. श्रमिकको हकहीत संरक्षण सहित श्रम बजारमा लैङ्गिक विभेद अन्त्यको वातावरण सिर्जना गर्ने।
५. श्रमको उचित सम्मान र इज्जत गर्ने संस्कृतिको विकास गर्ने।

५.४.११ सामाजिक समावेशिता

दीर्घकालीन सोच

सामाजिक न्याय र समतामा आधारित प्रदेश निर्माण।

लक्ष्य

समावेशी सिद्धान्त अवलम्वन गरी प्रादेशिक एवम् सबै नागरिकको समृद्धि हासिल गर्ने।

उद्देश्य

१. सामाजिक रुपमा बहिष्करणमा पारिएका वर्ग समुदायलाई विशेष संरक्षण व्यवस्थाको सुनिश्चितता गर्नु।
२. आर्थिक, सामाजिक, राजनैतिक, शैक्षिक, स्वास्थ्य एवम् प्रशासनिक लगायतका क्षेत्रमा पछाडि पारिएका समुदायहरूको आर्थिक एवम् सामाजिक सशक्तीकरणका गरी अर्थपूर्ण सहभागिता सुनिश्चित गर्नु।
३. भेदभावरहित समाजको निर्माण गर्नु।

रणनीति

१. पछाडि पारिएका वर्ग, सम्प्रदाय वा समूहको आर्थिक, सामाजिक, सांस्कृतिक, शैक्षिक एवम् व्यावसायिक अवस्था सुधार्न सकारात्मक विभेदको नीति अवलम्बन गर्ने।
२. लोपोन्मुख, अल्पसंख्यक र सीमान्तकृत समुदायका व्यक्तिहरु लगायत बहिष्करणमा पारिएका वर्ग र समुदाय केन्द्रित क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।
३. समावेशी सिद्धान्तलाई प्रवर्द्धन गर्ने नीति तथा कानूनहरू निर्माण गर्ने।

५.४.१२ मानव संशाधन विकास

दीर्घकालीन सोच

दक्ष, उत्प्रेरित एवम् इमानदार जनशक्ति उत्पादन गरी उत्पादन र उत्पादकत्व वृद्धि।

लक्ष्य

मानव संशाधन विकासका लागि आवश्यक व्यवस्था गरी प्रादेशिक अर्थतन्त्रलाई आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्ने।

उद्देश्य

प्रादेशिक अर्थतन्त्रका लागि चाहिने दक्ष मानव संशाधनको विकास गर्नु।

रणनीति

१. विभिन्न उत्पादन क्षेत्रहरूलाई चाहिने जनशक्तिको आवश्यकतालाई आँकलन गर्नु।
२. व्यावसायिक र प्राविधिक शिक्षालाई प्रवर्द्धन गरी समावेसीपूर्ण ढंगले अर्थतन्त्रलाई आवश्यक जनशक्ति उत्पादन गर्नु।

५.५ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
शिक्षा					
नमूना बालविकास केन्द्र	संख्या	१२	१२	२०	२०
बालशिक्षामा प्रारम्भिक सिकाइ विकासका मापदण्ड लागू भएका बालशिक्षा कक्षाहरू	संख्या	१२९३	१४९३	१७००	१९००
११ - १२ मा विज्ञान पढाइ हुने सामुदायिक विद्यालय	संख्या	३५	४०	४५	५०
इन्टरनेट पहुँच भएका विद्यालयहरू	संख्या	९३५	१२७५	१५००	२०००
छात्रवृत्ति प्राप्त विद्यार्थीहरू	संख्या				
छात्रा		१२३०	१३५०	१५००	१७००
छात्र		-	७००	१०००	१५००
दलित		-	२००	३००	४००
गैरदलित		-	३००	४००	५००
नमूना विद्यालयहरू	संख्या	-	१२	२०	२०
प्राविधिक विषयमा कक्षा ९-१२ मा भर्ना हुने विद्यार्थी	संख्या	-	१०४००	११०००	१४०००
भौतिक सुधार गरिएका सामुदायिक क्याम्पस	संख्या	८५	२२	३०	३२
प्राविधिक उच्च शिक्षा पढ्ने विद्यार्थी	संख्या	८७०	१०००	११५०	१२००
स्वास्थ्य					
स्वास्थ्य शिविरबाट लाभान्वित व्यक्तिहरू	संख्या	२५०००	३००००	३००००	३००००
नयाँ एच.आई. भि संक्रमित व्यक्ति (दिविल ३.३)	संख्या	६६४	६००	५५०	५००
लिम्फेटिक फ्लोरिसबाट संक्रमित	संख्या	१८८	१३०	१००	८५
डेंगु लागेका मानिस	संख्या	१८९	१५०	१३०	१००
टर्चोमा (Trachoma) भएका मानिस	संख्या	३४१			
क्षयरोग प्रकोप दर (प्रति लाख जनसंख्यामा) (दिविल ३.३)	संख्या	१३६	१३०	१२५	१२०
मलेरिया प्रकोप दर (प्रति हजार जनसंख्यामा) (दिविल ३.३)	संख्या	०.०४९	०.०४०	०.०३०	०.०१०
कुष्ठरोग प्रकोप दर (प्रति हजार जनसंख्यामा) (दिविल ३.३.१)	संख्या	२.८	२	१.५	१
स्वास्थ्यबीमा भएका व्यक्ति	हजार	२२५	२५०	५००	१०००
बर्थिङ सेन्टर	संख्या	३६३	३७८	३९३	४०८
४ पटक पूर्व प्रसुति सेवा लिएका महिला (दिविल ३.३.१)	%	७७.५	८०	८२	८५
प्रसुति पश्चात ३ पटक सेवा लिएका महिला (दिविल ३.८)	%	२१.७	२३	२४	२५
स्वास्थ्य संस्थामा प्रसुति गराउने महिला (दिविल ३.८)	%	७५.२	७७	७९	८१

सूचक	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
दक्ष जनशक्तिबाट प्रसुति गराउने महिला	%	७०	७५	८०	९०
DPT, HepB, Hib सुई लिएका शिशुहरूको प्रतिशत (दिविल ३.८)	%	८७	९०	९५	१००
३० मिनेट भित्रको दुरीमा स्वास्थ संस्थामा पहुँच हुने परिवार (दिविल ३.८.१)	%	५२.२	६५	७०	८०
पाठेघर खस्ने रोगको उपचार	संख्या	७५०	७५०	७५०	७५०
किशोरकिशोरी मैत्री सरकारी स्वास्थ्य संस्था	संख्या	२१	२५	३०	३५
जेष्ठ नागरिक तथा अपाङ्ता					
जेष्ठ नागरिक सेवा केन्द्र	संख्या		८०	१००	१००
जेष्ठ नागरिकको निशुल्क स्वास्थ्य परिक्षण	संख्या		१९६६	१९६६	१९६६
सीपमूलक तालिम लिएका अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरू	संख्या		१४०	१६०	२००
अपाङ्गता भएका व्यक्तिहरूको पुनर्स्थापना	संख्या		५०	५०	५०
महिला तथा बालबालिका					
सीपयुक्त तालिम प्राप्त महिलाहरू	संख्या		२४०	२८०	३२०
लैंगिक हिंसाबाट प्रभावित महिला	संख्या		५०	५०	५०
बैंक खाता भएका महिलाहरू	संख्या				
उद्यमी महिलाहरू	संख्या		१८०	२००	२२५
बालक्लबहरू	संख्या		६०	९०	१२०
पुनर्स्थापित बालबालिका	संख्या		४०	४०	४०
खेलमैदान	संख्या	१६	१५	१५	१५
रंगशाला	संख्या				२
प्रशिक्षण प्राप्त गर्ने खेलाडी	संख्या				
प्रदेशस्तरीय खेलकूद प्रतियोगिता	संख्या	२	२	२	२
भाषा कला संस्कृति					
भाषा कक्षा संचालन	संख्या		२५	२५	२५
सांस्कृतिक संग्रहालयहरू निर्माण	संख्या			२	२
प्रादेशिक साहित्यिक कला पुरस्कार वितरण	संख्या	०	५	५	५
सम्पदा संरक्षण					
सम्पदाहरूको संरक्षण	संख्या		१०	१०	१०
सम्पदामा आधारित पर्यटन पूर्वाधार	संख्या		३	३	३
जनसंख्या, युवा तथा बसाइसराइ					
युवा उद्यमीहरू (हजार)	संख्या		२५	२५	२५
नयाँ एकीकृत बस्ती (लाभान्वित घर परिवार)	संख्या		१	१	१
परिवार नियोजनका साधनहरूको उपलब्धताबाट सन्तुष्ट १५ देखि ४९ वर्षका महिला (दिविल ३.७.१)	%	५१.३			
परिवार नियोजनका साधन उपलब्धता दर (दिविल ३.७.१)	%	३८.९			

सूचक	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
प्रजनन दर (दिविल ३.७.१)	%	२४			
श्रम तथा रोजगारी					
मागमा आधारित रोजगारमूलक तालिम	संख्या		२५	२५	२५
शैक्षिक प्रमाणपत्रको धितोमा सहुलियत ऋणबाट लाभान्वित	संख्या				
गरिबी निवारण					
जनजागरण कार्यक्रमबाट लाभान्वित	संख्या	०	१२	१२	१२
छात्रवृतिबाट लाभान्वित	संख्या	०	१००	१००	१००
सिप विकासबाट लाभान्वित	संख्या	०	२००	२००	२००
मानव संशाधनको विकास					
संचालित सिपयुक्त तालिमबाट लाभान्वित	संख्या		१००००	१२०००	१२०००
सामाजिक समावेशिता					
नेतृत्व विकास तालिम	संख्या	५००	५०००	५०००	५०००
आय आर्जन तालिम	संख्या	२०००	२०००	२०००	२०००
छात्रवृति उपलब्ध गराइएको	संख्या		१२००	१२००	१२००
परम्परागत सिप प्रर्वद्धन	संख्या		५०	५०	५०
भाषा र संस्कृति संरक्षण सम्बर्द्धन	संख्या	४	६	७	८

दिविलः दिगो विकासका लक्ष्यहरू

५.६ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान (अनुसूची २ र ३ को आधारमा तयार गरिएको)

(रू. लाखमा)

आ.व.	बजेट अनुमान				स्रोत							
	कूल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कूल	प्रदेश सरकार	नेपाल सरकार समानीकरण - अनुदान	नेपाल सरकार - समपूरक	नेपाल सरकार - विशेष अनुदान	नेपाल सरकार सशर्त -	वैदेशिक विकास/ साझेदारको सहयोग	आन्तरिक ऋण
२०७६/७७	४३९२२.२६	३५८०९.९८	८११२.२८	-	-	-	११६६७.१५	-	-	१५१८०.९४	-	-
२०७७/७८	४५९१८.९३	३७६३६.२९	८२८२.६४	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२०७८/७९	४९९५०.८४	४१२१२.४९	८७३८.३५	-	-	-	-	-	-	-	-	-

५.७ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ. शि. नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	सुरू हुने र सम्पन्न हुने मिति	कूल लागत (रू. लाखमा)	प्रमुख प्रतिफलहरू	गत आ.व. को प्रगति	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	वार्षिक बजेट (रू. लाखमा)
३५०००१२	एकीकृत स्वास्थ्य तथा सरसफाई कार्यक्रमहरू		२०७६/७७-२०७८/७९	१०९७३	१. अ.हे.ब., अ.न.मि तथा ल्याबका कर्मचारीको क्षमता अभिवृद्धि भएको हुने। २. ३ वटा अस्पतालको भवन निर्माण हुने,	१. ८४ बर्ष उमेर पुगेका जेष्ठ नागरिकलाई घरमै स्वास्थ्य सेवा दिइएको । २. दूर दराजका टाउँहरूमा १२ वटा स्वास्थ्य सेवा र १४००० लाभान्वित।	१. आपूर्ति व्यवस्थापन, अध्ययन, अनुसन्धान, एम्बुलेन्स traking, विभिन्न तालिमहरू संचालन। २. वायू प्रदुषण मापन शिविर लगायतका स्वास्थ्य सेवाहरू संचालन, ३. स्वास्थ्य संस्थाहरू निर्माण	३३२१

३५०००१३	वालअधिकार तथा सामाजिक न्याय कार्यक्रम		सालबसाली	४३९९	१. जेष्ठ नागरिक सेवा ग्राम र अपाङ्ग नागरिक सेवा ग्राम स्थापना भै संचालन हुने, २. बालश्रम तथा बाल विवाहमा न्यूनीकरण हुने, ३. बालअधिकार तथा जेष्ठ नागरिकको अधिकार संरक्षित भएको हुने।	१. ४०० जना महिलाहरूलाई तालिम दिइयो। २. बाल बालिकाको हक सम्बन्धि कानुन निर्माण गरियो। ३. भैरहवाको बालगृहलाई सुधार गरियो। ४. १२ वटा जेष्ठ नागरिक सेवा केन्द्रलाई सहयोग गरियो।	१. सीप तथा जनचेतना तालिम, २. राहत तथा पुनर्स्थापना, बाल संरक्षण सचेतना मूलक कार्यक्रम, ३. बालगृह सुदृढीकरण, ४. जेष्ठ नागरिक सेवा केन्द्र सहयोग, ५. जेष्ठ नागरिक ग्राम र अपाङ्ग ग्राम निर्माण,	८७०
३५०००१४	शैक्षिक विकास तथा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम	५.१-२ ५.१-३ ५.१-६	सालबसाली	५७००.५	१. ३६ वटा नमुना बाल विकास केन्द्रको स्थापना हुनेछ, २. १० वटा शिक्षण सिकाई एपस् को विकास तथा प्रयोग हुनेछ, ३. ३६ वटा विद्यालय र शिक्षकहरू पुरष्कृत भएका हुनेछन, ४. सामुदायिक विद्यालयबाट कक्षा ११ र १२ मा यथेस्ट विद्यार्थीहरूले प्राविधिक तथा विज्ञान विषय अध्यायन गरेका हुनेछन्।	१. १२ वटा नमुना बालविकासलाई पुरष्कृत गरियो, २. ५० वटा विद्यालयलाई पुस्तकालय सहयोग गरियो, ३. ५०० जना लक्षित बर्गलाई छात्रवृत्ति वितरण गरियो।	१. नमुना बालविकास सहयोग, २. मातृभाषामा पाठ्यक्रम तथा पाठ्यपुस्तक, ३. पुस्तकालय सहयोग, ४. शैक्षिक अभियानहरू संचालन, ५. शिक्षामा अनुसन्धान कार्य ६. प्राविधिक तथा बहु प्राविधिक शिक्षामा सहयोग, ७. विज्ञान शिक्षा सुदृढीकरण कार्यक्रम, ८. आय आर्जनका लागि विद्यालयमा संरचना निर्माण, ९. लक्षित बर्गलाई छात्रवृत्ति, १०. बहु प्राविधिक शिक्षालय निर्माण, ११. विद्यालय शिक्षालाई व्यवसायिक र जीवनोपयोगी बनाउन सीपमा आधारित विषयलाई पाठ्यक्रममा समावेश गराउन पहल।	१९०२.५

३५०००१५	लैंगिक सशक्तीकरण तथा मूलप्रवाहीकरण कार्यक्रम	५.४ का सबै	सालबसाली	१६२१.५	१. महिलाहरूको नेतृत्व क्षमता विकास भै २००० जना महिलाहरू सीप तालिम लिई आत्मानिर्भर हुनेछन्, २. लैंगिक हिंसा ५० प्रतिशतले घटेको हुनेछ।	१. २००० जना महिलाहरूलाई सीप विकास तालिम दिइयो। २. ८००० जना व्यक्तिहरूलाई जनचेतना तालिम दिइयो। ३. १२ वटा पुनर्स्थापना केन्द्रहरूलाई सहयोग गरियो।	१. सीप विकास तालिम, २. जनचेतना तालिम, ३. प्रचार प्रसार तथा सामाग्री उत्पादन तथा वितरण, ४. गुणस्तर परिक्षण, ५. पुन स्थापना केन्द्र संचालन अनुदान,	४८६.५
३५०००१३	श्रम तथा रोजगार कार्यक्रम	८.३-१ ८.३-२ ८.३-३ ८.३-५	सालबसाली	१२२३.८	१. श्रम बजारको माग अनुसार रोजगारमूलक तालिम संचालन हुनेछ। २. सहुलियतपूर्ण व्याजदरमा बैंकहरूबाट ऋण सुविधा उपलब्ध गराइनेछ।	१. पहिलो वर्ष ५००० जनालाई तालिम तथा रोजगारी पाएका हुने।	१. सीपमूलक तालिम संचालन, २. उत्कृष्ट श्रमिक नविनतम उद्यमी र धेरै रोजगादातालाई सम्मान, ३. सामाजिक सम्वाद तथा स्वास्थ्य सुरक्षा सम्बन्धि सचेतना कार्यक्रम, ४. बेरोजगारी तथ्यांक संकलन र श्रम माग र आपूर्ति अध्ययन,	४३५
३५०००१७	भाषा तथा संस्कृति कार्यक्रम	५.७ का सबै	२०७६-२०७९	१७२४	१. भाषा तथा लिपिको संरक्षण भएको हुनेछ ।	१. चार वटा भाषाको गोष्ठिबाट ८०० जना लाभान्वित भएका छन्, २८ वटा मठ मन्दिरहरूको जिर्णउद्धार गरियो, २. चार वटा संग्रहालय सबलीकरण गरियो ।	१. धार्मिक स्थल र संग्रहालय मर्मत सम्भार तथा निर्माण, २. भाषा कला एकेडेमी निर्माण, ३. चार वटा सालिकहरू निर्माण, ४. भाषा लिपि संरक्षण ।	७१०

३५०००१८	युवा तथा खेलकुद कार्यक्रम	५.६-१ ५.६-२	सालबसाली	५९५२		१. मुख्य मन्त्रि रनिंग शिल्ड प्रतियोगिता संचालन गरियो, २. खेलाडीहरूलाई पुरस्कार तथा नगद सहयोग गरियो।	१. खेलकुद परिषद स्थापना र संचालन, २. खेलकुद प्रतियोगिता संचालन, ३. खेलाडी तथा खेलकुद प्रोत्शाहन, ४. रंगशालाहरू निर्माण र युवा सम्बन्धि कार्यक्रमहरू संचालन।	१६६९
३५०००१९	उच्च शिक्षा कार्यक्रम	५.१-३ ५.१-७	सालबसाली	७०६३	१. प्रदेश विश्व विद्यालय संचालन भएको हुने छ, २. ५० वटा सामुदायिक क्याम्पस हरूको गुणस्तर सुधार भएको हुने छ, ३. प्रदेशमा ३ विज्ञान क्याम्पस, २ कानुन क्याम्पस र २ प्राविधिक शिक्षा क्याम्पस संचालन भएका हुने छन्।	१. ३० वटा विज्ञान विषय चलाउने विद्यालयलाई सहयोग गरियो, २० वटा प्राविधिक शिक्षालयमा प्रयोगशाला सहयोग गरियो, २. ८५ सामुदायिक क्याम्पसहरूमा गुणस्तर अभिवृद्धि सहयोग गरियो।	१. प्रदेश विश्व विद्यालय स्थापना, २. प्रदेश पुस्तकालय स्थापना, ३. सामुदायिक क्याम्पस योजना निर्माण तथा पूर्वाधार विकास सहयोग, ४. विज्ञान कानुन र प्राविधिक संकाय संचालन गर्न सहयोग, ५. उच्च शिक्षा छात्रवृत्ति।	२३२४
३५०००२१	प्रादेशिक अस्पताल सुदृढीकरण कार्यक्रम	५.२-२	सालबसाली	१४२६३.६५	१. अस्पतालहरूमा विशिष्टीकृत सेवा अभिवृद्धि भएको हुनेछ।	१. १३ वटै अस्पतालहरूमा औजार, उपकरण, मर्मत सेवा व्यवस्थापन गरी सुधारका कार्यहरू, २. ३०० जना स्वास्थ्यकर्मी हरूलाई तालिम दिइयो।	१. अस्पतालहरूमा विशिष्टीकृत सेवा संचालन, २. विभिन्न तालिमहरू, ३. अस्पताल भवनहरू निर्माण, ४. एम्बुलेन्स खरिद, ५. स्वास्थ्य तथा चिकित्सासँग सम्बन्धि यन्त्र उपकरण तथा मेशिन औजार खरीद,	४११९.६५

३५०००९९	नमुना विद्यालय र विशेष शिक्षा कार्यक्रम	५.१-२ ५.१-६ ५.१-४	सालबसाली	४५९३.२४	१. प्रत्येक जिल्लामा एक नमुना विद्यालय स्थापना भै संचालन भएको हुने छ, २. विशेष शिक्षा संचालित चार विद्यालयहरू एकीकृत रूपमा विकास भएका हुने छन्।	१. ५१ वटा विशेष शिक्षा संचालित विद्यालय तथा स्रोत कक्षामा सहयोग गरियो, २. ४१८ धार्मिक विद्यालयलाई सहयोग गरियो, ३. ६० वटा विद्यालयमा भवन तथा शौचालय निर्माण गरियो।	१. तालिम, विपत योजना २. धार्मिक विद्यालय मुलप्रवहिकरण ३. नमुना विद्यालय साझेदारी ४. विशेष विद्यालय सहयोग ५. न्यूनतम शैक्षिक गुणस्तर मापदण्ड तयार गरी लागु गर्ने। ६. प्रत्येक स्थानीतहमा नमूना विद्यालय निर्माणमा सहयोग।	१४७७.०८

५.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

प्राविधिक तथा उच्च शिक्षाको आवश्यक वैज्ञानिक व्यवस्थापन तथा सुपेरिवेक्षण, नीति तथा कानुनी व्यवस्था, सर्वसुलभ तथा न्यायोचित गुणस्तरीय स्वास्थ्य सेवाको पहुँच, सामाजिक-आर्थिक क्षेत्रमा महिलाको अर्थपूर्ण सहभागिता, बालबालिकाहरूको बहुआयामिक वैज्ञानिक विकास, रोजगारीका अवसरहरू सिर्जना भई गरिबीको न्यूनीकरण तथा मानव संसाधनको विकासद्वारा सामाजिक समावेशिता लगायतका आयोजनाहरूले लिएका लक्ष्यहरू हासिल गरिएको हुनेछ। बजेटको प्रभावकारी कार्यान्वयन, सुमधुर अन्तरसरकारी समन्वय तथा सहकार्य लगायतका विषयहरूमा जोखिम रहेको छ।

परिच्छेद ६
पूर्वाधार क्षेत्र

६.१ पृष्ठभूमि

प्रदेशको समृद्धि एवम् दिगो विकासका लक्ष्यहरू हासिल गर्नको लागि प्रादेशिक योजना तथा स्थानीय तहहरूको बीचको तादत्म्यता र सहकार्यमा केन्द्रित भै प्रदेश स्तरमा सडक सञ्जाल बिस्तार, ऊर्जाको विकास, प्रदेशभरि खानेपानी, सरसफाई तथा सिँचाइको सुविधा, व्यवस्थित भवन, आवास तथा शहरी विकास, जल उत्पन्न प्रकोप व्यवस्थापन आदि जस्ता पूर्वाधारहरूको निर्माणमा लगानी आवश्यक छ। भौतिक पूर्वाधारको विकास र बिस्तार र मर्मत संभारमा नेपाल सरकार, स्थानीय तहहरू तथा यस प्रदेशसँग जोडिएका अन्य प्रदेशसँगको सहकार्य र सहयोग पनि उत्तिकै महत्वपूर्ण छ।

यस प्रदेशमा करिब ११,००० किलोमिटर सडक निर्माण भै प्रदेश भित्रका सम्पूर्ण जिल्लामा सडक सञ्जाल बिस्तार भएको, करिब ८८ प्रतिशत घरपरिवारलाई खानेपानी सुविधा, करिब ७५ प्रतिशत घरपरिवारमा विद्युत् सेवा विस्तार र करिब ५१% कृषियोग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा पुगेको छ।

दिगो विकासका लक्ष्यले समावेशी र दिगो सहरीकरण गर्ने गरी आवासको व्यवस्था गर्ने, शहरी गरिबीलाई कम गर्ने, सबैलाई हरियाली र खुला ठाँउहरू उपलब्ध गराउने जस्ता कुराहरू उल्लेख गरेको छ। भौतिक पूर्वाधार विकास द्रुतगतिमा गर्ने, पूर्वाधार विकासमा रहने गरेका समस्याहरू दोहोरिन नदिने, बढी प्रतिफलदायी आयोजना मात्र कार्यान्वयनमा ल्याउने र पूर्व निर्धारित समय, लागत, परिमाण र गुणस्तरमा सम्पन्न गर्ने गरी आयोजना तथा कार्यक्रमहरू छनोट गरिएका छन्। प्रदेश सरकारको आ.व. २०७६/७७ को नीति तथा कार्यक्रमले आगामी ३ वर्षभित्र प्रदेशका सबै जनतालाई आधारभूत खानेपानी सुविधा र विद्युत् सुविधा पुऱ्याउने संकल्प गरेको छ। ५ वर्षभित्र निजी क्षेत्रसमेतको सहभागितामा कम्तिमा ३०० मेगावाट सौर्य ऊर्जा उत्पादन गर्ने नीति लिइएको छ भने द्रुतगतिमा विशेष महत्त्वका पूर्वाधार विकास गर्न पूर्वाधार विकास प्राधिकरण स्थापना गरेर काम गर्ने नीति छ। यिनै सन्दर्भमा मध्यमकालीन खर्च संरचना तय गर्दा खानेपानी तथा ऊर्जा क्षेत्रलाई पर्याप्त ध्यान दिइएको छ। सडकको स्तरोन्नतिलाई ध्यान दिइएको छ भने एकीकृत बस्ती तथा आवासमा जोड दिदैं शहरीकरणलाई व्यवस्थित गराउने हिसाबले कार्यक्रमहरू तथा बजेट व्यवस्था गरिएको छ।

६.२ प्रमुख समस्या

१० प्रतिशत भन्दा धेरै जनता आधारभूत खानेपानीबाट बञ्चित हुनु, करिब २५% जनता विद्युत्सेवाबाट वञ्चित हुनु, वर्षभरी सिंचाइ सुविधा पुगेको भूमि एक तिहाइभन्दा थोरै रहनु, थुप्रै सडक सञ्जालहरू हुँदाहुँदै पनि वर्षैभरि यातायात सुविधा हुने गुणस्तरका नहुनु, र अव्यवस्थित तथा जोखिमयुक्त बस्तीहरू बिस्तार हुनुजस्ता समस्याहरू यस प्रदेशमा विद्यमान छन्। सुरक्षित आवास नपाएका घरपरिवार धेरै छन् भने पानीका मूलहरू सुक्दै जाने, बाढीपहिरो र डुबानका जोखिमहरू मोल्नुपर्ने अवस्थामा पनि धेरै घरधुरीहरू छन्। पूँजीगत बजेटको सबैभन्दा ठूलो हिस्सा भौतिक पूर्वाधारमा खर्च हुने गरेको भएतापनि विनियोजित पुँजीगत बजेटको ठूलो अंश खर्च हुन नसक्नु, गुणस्तरीय निर्माण हुन नसक्नु र पूर्वाधार विकास आयोजनाहरू समयमा निर्माण सम्पन्न हुन नसक्नु र कार्यालय तथा कर्मचारीको व्यवस्थापनले पूर्णता नपाउनु लगायतका समस्याहरू पनि विद्यमान छन्।

६.३ चुनौती र अवसर

तीनै तहका सरकारहरूबीच समन्वय गरी विकासका कामहरू अघि बढाउनु, पूँजीगत बजेट पूरै खर्च गर्न सक्ने संयन्त्र र क्षमताको विकास गर्नु, पूर्वाधार विकास गर्न चाहिने ठूलो लगानी जुटाउनु, कृषियोग्य भूमिमा सिंचाइ सुविधा उपलब्ध गराउनु र जनसहभागिता जुटाई दिगो व्यवस्थापन गर्नु, प्राविधिक तथा आर्थिक स्रोत जुटाएर विद्युत् ऊर्जा उत्पादन, पहुँच बिस्तार तथा खपत बढाउँदै लैजानु, पेट्रोलियमलाई स्वच्छ नविकरणीय ऊर्जाद्वारा प्रतिस्थापन गर्दै लैजानु, नयाँ तथा पुराना सडकको विस्तार, गुणस्तर सुधार तथा कालोपत्रे गरी भरपर्दो यातायात सुविधा उपलब्ध गराउनु तथा अव्यवस्थित शहरीकरणलाई व्यवस्थित बनाउनुपर्ने चुनौतीहरू छन्।

संघीय संरचनामा प्रवेश गरेको नयाँ परिवेशमा नयाँ सोच र पद्धतिका साथ भौतिक पूर्वाधार विकास गर्ने अवसर प्राप्त हुनु, पूर्वाधार विकास गर्नुपर्ने भूगोलसित प्रदेश सरकारको भौतिक दूरी कम हुनु, पूर्वाधार विकासका लागि जनस्तरसँग रहेको पूँजी परिचालन गर्ने संभावना रहनु, जलाशयहरू निर्माण गरी सिंचाइ तथा खानेपानीको स्रोत व्यवस्थापन गर्ने सुविधा प्राप्त हुनु, राष्ट्रिय गौरवका तीन वटा सिंचाइ आयोजनाहरू कार्यान्वयनमा रहनु जस्ता अवसरहरू छन्। त्यसैगरी, विद्युत उत्पादनमा लगानीकर्ताहरूको उल्लेख्य आकर्षण हुनु, प्रविधिको विकासले गर्दा सौर्य ऊर्जा उत्पादनको लागतमा भारी गिरावट आएको हुनु, उपयोगमा नआएका प्रशस्त डाँडापाखाहरूमा सौर्य ऊर्जा उत्पादन गर्ने राम्रो संभावना रहनु, सडक विकासको लागि चाहिने ज्ञान, अनुभव तथा प्रविधि, निर्माण सामग्री तथा उपकरणहरूको सहज उपलब्धता हुनु, सडक तथा रेल यातायातमा सँघीय सरकारको विशेष प्राथमिकता रहनु, प्राचीन सभ्यता, मौलिक संस्कृति तथा प्राकृतिक सम्पदाको प्रचुर उपलब्धता हुनु, साक्षरता, संचारको पहुँच तथा चेतनास्तर बढ्दै जानु, स्थानीय तहहरूबाट विकास निर्माणका कामहरू तीव्र पारिनु अन्य अवसरहरू हुन्।

६.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति

६.४.१ पूर्वाधार विकास कार्यान्वयन

सोच

पूर्वाधारसम्बन्धी आयोजनाहरूको सहज र प्रभावकारी कार्यान्वयन हुने अवस्था।

लक्ष्य

पूर्वाधार विकासका आयोजनाहरूको कार्यान्वयन प्रभावकारी र द्रुततर गतिले गर्ने।

उद्देश्य

१. पूर्वाधार विकासका काम सन्तुलित, प्रभावकारी, गुणस्तरीय र चुहावट रहित ढंगले गर्नु।
२. पूर्वाधार विकासका लागि आवश्यक पुँजी संकलन र परिचालन गर्नु।
३. पूर्वाधार विकासमार्फत् रोजगारी सिर्जना गर्नु।

रणनीति

१. विद्यमान संरचनाको अधिकतम प्रयोगको अतिरिक्त पूर्वाधार क्षेत्रको द्रुततर विकास गर्ने विशिष्ट प्रकृतिको निकाय स्थापना गर्ने।
२. विद्यमान संरचनाको अधिकतम प्रयोगको अतिरिक्त पूर्वाधार क्षेत्रको द्रुततर विकास गर्ने विशिष्ट प्रकृतिको निकाय स्थापना गर्ने।
३. कर्मचारीहरूको क्षमता, मनोबल तथा उत्प्रेरणा अभिवृद्धि गर्ने।

४. पूर्वाधार विकास सम्बन्धी नेपालमा सिर्जित सूचना,ज्ञान र अनुभवको संकलन, विश्लेषण तथा प्रयोग गर्ने।
५. पूर्वाधार क्षेत्रलाई चाहिने ठूलो लगानी जुटाउने संयन्त्र स्थापना गरी लगानी परिचालन गर्ने।
६. बेरोजगार युवालाई रोजगारी दिने तथा पूर्वाधार विकासमा सहयोगी हुनेगरी श्रमिकको संस्थागत व्यवस्था गर्ने।
७. पूर्वाधार आयोजना कार्यान्वयन गर्न नीतिगत व्यवस्था र परियोजना बैंक तयार गर्ने।

६.४.२ **सिंचाइ**

सोच

कृषि उत्पादकत्व वृद्धिको लागि पर्याप्त सिंचाइ सुविधा भएको प्रदेश।

लक्ष्य

कृषियोग्य भूमिमा भरपर्दो एवम् दिगो सिँचाइको व्यवस्थापन गरी कृषि उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने।

उद्देश्य

दिगो र भरपर्दो सिंचाइ सुविधाको विस्तार गर्नु।

रणनीति

१. विभिन्न प्रविधिको प्रयोग गरेर दिगो रूपमा सिंचाइ सुविधा विस्तार गर्ने।
२. सिँचाइको प्राथमिक उद्देश्य सहितका प्रादेशिक गौरवका आयोजना विकास गर्ने।
३. साना किसानहरूलाई सिंचाइ पहुँच वृद्धिको साथै साना सिँचाइका लागि स्थानीय तहसँग सहकार्य गर्ने।
४. सिंचाइ आयोजनाहरूबाट सह-उत्पादनको रूपमा विद्युत् निकाल्न प्रोत्साहन गर्ने।

६.४.३ जलविद्युत तथा प्रसारण लाइन

सोच

प्रदेशको जलविद्युत संभावनाको अधिकतम सदुपयोग र यसको प्रयोग अभिवृद्धि।

लक्ष्य

स्वच्छ ऊर्जाको रूपमा जलविद्युत उत्पादन र यसको अधिकतम सदुपयोग गरी आर्थिक समृद्धिमा योगदान पुऱ्याउने।

उद्देश्य

१. विद्युतमा सबै जनताको पहुँच पुऱ्याउनु।
२. विद्युत खपत बढाउनुका साथै जलविद्युतमा भएको संभावनाको सदुपयोग गर्नु।

रणनीति

१. विद्युत नपुगेका स्थानहरूमा विद्युत सेवा बिस्तार गर्ने।
२. यातायात, उद्योग र घरायसी प्रयोगमार्फत् विद्युत खपत बढाउने।
३. जलविद्युत्मा निजी, सामुदायिक तथा वैदेशिक लगानी आकर्षित गर्ने।
४. बहु-उपयोगी परियोजना पहिचान, प्रोत्साहन र विकास गर्ने।

६.४.४ सौर्य ऊर्जा

सोच

सौर्य ऊर्जालाई मूलधारको विद्युत ऊर्जाको रूपमा विकास गरेको अग्रणी प्रदेश।

लक्ष्य

नमूना परियोजनाहरूमा लगानी तथा निजी क्षेत्रलाई आकर्षित गरेर यस प्रदेशलाई सौर्य ऊर्जा उत्पादनमा अग्रणी प्रदेश बनाउने।

उद्देश्य

सौर्य उर्जाको उत्पादन तथा उपभोग बढाउनु।

रणनीति

१. सौर्य उर्जा सम्बन्धी नीति तर्जुमा र संरचनागत व्यवस्था गर्ने।
२. सौर्य ऊर्जाको अध्ययन र विकासमा प्रदेश सरकारले उल्लेख्य लगानी गर्ने।
३. स्थानीय तह र निजी क्षेत्रसँग सौर्य ऊर्जा उत्पादनमा सहकार्य गर्ने।

६.४.५ अन्य नवीकरणीय ऊर्जा

सोच

जैविक ऊर्जाको प्रवर्द्धनमार्फत नविकरणीय ऊर्जामा निर्भर प्रदेश।

लक्ष्य

बायोग्यास, बायोडिजेल, बायोब्रिकेट, बायोइन्धन र वायूमा आधारित विद्युत तथा ताप ऊर्जाको प्रवर्द्धनद्वारा ऊर्जामा परनिर्भरता कम गर्ने र नविकरणीय ऊर्जामा अग्रणी बन्ने।

उद्देश्य

जैविक तथा वायू ऊर्जाको विकास र उपभोगमा प्रवर्द्धन गर्नु।

रणनीति

१. जैविक तथा वायू ऊर्जा उत्पादन तथा उपयोगमा प्रोत्साहित गर्ने।
२. जैविक ऊर्जामा अध्ययन र अनुसन्धान गरी बायोडिजेलको व्यापारिक उत्पादन र बिक्री प्रबन्ध गर्ने।

६.४.६ यातायात पूर्वाधार विकास

सोच

अन्तर्राष्ट्रिय मापदण्डसहितका यातायात पूर्वाधारको सञ्जाल विकाससहितको समृद्ध प्रदेश।

लक्ष्य

सबै बस्तीहरूमा स्तरीय सडक सञ्जालसंगै सुलभ र भरपर्दो यातायात सुविधाको विस्तार गर्ने।

उद्देश्य

१. प्रदेशबासीहरूलाई गुणस्तरीय सडकको पंहुच पुर्‍याउनु।
२. भरपर्दो र सहज यातायात प्रणालीको विकास गर्नु।

३. वैकल्पिक यातायात पूर्वाधारहरू विकास गर्नु।
४. यातायात प्रणालीलाई लैङ्गिकमैत्री बनाउनु।

रणनीति

१. रणनीतिक सडकहरू पहिचान गरी निर्माण र गुणस्तर सुधार गर्ने।
२. निजी तथा सार्वजनिक-निजी साझेदारीलाई प्रोत्साहन गर्दै सुदृढ यातायात प्रणालीको विकास गर्ने।
३. वातावरणमैत्री तथा विपद्प्रतिरोधी सडकको विकासमा जोड दिने।
४. प्रिकास्ट कंक्रिट र अन्य द्रूत निर्माणका प्रविधिहरू प्रोत्साहन र प्रवर्द्धन गर्ने।
५. केवुलकार र रेलसेवा जस्ता यातायात पूर्वाधार विकासलाई प्रवर्द्धन गर्ने।

६.४.७ यातायात व्यवस्थापन

सोच

यातायात व्यवस्थापनमा प्रदेशका जनताबीच आपसी आबद्धता बढाई समुन्नत प्रदेशको निर्माण।

लक्ष्य

आधुनिक, किफायती, गुणस्तरीय, विश्वासिलो र सुरक्षित यातायात प्रणालीको विकास गर्ने।

उद्देश्य

१. भौगोलिक अवस्था अनुकूलको जनमैत्री, आधुनिक र वैज्ञानिक यातायात प्रणालीको विकास गर्नु।
२. विभिन्न यातायात प्रणालीबीच उचित प्रकारको समिश्रण गराउँदै इन्टरमोडल यातायात सम्बन्धलाई विकास गर्नु।

रणनीति

१. प्रादेशिक एकिकृत यातायात गुरुयोजना निर्माण गर्ने।
२. आधुनिक र वैज्ञानिक यातायात प्रणाली अनुरूपको संस्थागत विकास गर्ने।
३. यातायात प्रणालीमा रणनीतिक दृष्टिकोण अबलम्बन गरी वातावरणमैत्री तथा जलवायु परिवर्तन अनुकूल रुपान्तरण गर्ने।
४. यातायात क्षेत्र व्यवस्थापनमा सार्वजनिक, निजी र सहकारीको साझेदारी प्रवर्द्धन गर्ने।
५. यातायात व्यवस्थापनका अन्तर्राष्ट्रिय असल व्यवहारहरूबाट सिक्दै यातायात क्षेत्रलाई यात्रु र जनमैत्री बनाउने।

६.४.८ शहरी विकास

सोच

नेपाली मौलिकता बोकेका समावेशी, सभ्य, सम्पन्न र व्यवस्थित शहरी विकास।

लक्ष्य

यस प्रदेशमा तीन मुख्य शहर कोरिडरसहित स्याटेलाइट शहरहरूको व्यवस्थित एवम् योजनाबद्ध हिसाबले विकास गर्ने।

उद्देश्य

१. विद्यमान शहरहरूलाई सुविधासम्पन्न बनाउनु।
२. योजनाबद्ध नमुना स्मार्ट शहरहरूको विकास गर्नु।

रणनीति

१. नेपाली मौलिकता सहितका आधुनिक सुविधा सम्पन्न तीनवटा ठूला मुख्य शहर विकास गर्ने।
२. प्रत्येक जिल्लामा साना स्याटेलाइट स्मार्ट शहरहरू व्यवस्थित ढंगले विकास गर्ने।
३. शहरमा आवश्यक भौतिक पूर्वाधारहरू एकीकृत ढंगले निर्माण गर्ने।

६.४.९ खानेपानी तथा सरसफाइ

सोच

पूर्ण सरसफाइयुक्त तथा स्वच्छ खानेपानीमा शत प्रतिशत पहुँच भएको समृद्ध प्रदेश।

लक्ष्य

यस प्रदेशका सबै बस्तीहरूमा स्वच्छ र भरपर्दो खानेपानी पुऱ्याउने र सबै प्रकारका फोहोरको प्रभावकारी व्यवस्थापन गर्ने।

उद्देश्य

१. प्रदेशका सबै जनताहरूलाई गुणस्तरीय तथा भरपर्दो खानेपानी सेवा पुऱ्याउनु।
२. प्रदेशको मानवकेन्द्रित सबै ठाँउहरूमा सरसफाइ सेवा बिस्तार गर्नु।

रणनीति

१. प्रदेशको खानेपानी तथा सरसफाइको गुरुयोजना बनाएर काम गर्ने।
२. स्थानीय सरकार, निजी क्षेत्र तथा विकास साझेदारहरूसित सहकार्य गर्ने।
३. सरकारी कार्यालयहरूलाई खानेपानी तथा शौचमैत्री बनाउने।
४. सवारीबाट सडकमा फोहोर फाल्न प्रतिबन्ध लगाउने।
५. प्रादेशिक मापदण्डहरू बनाएर प्रदूषण नियन्त्रण गर्ने।

६.४.१० भवन, आवास तथा बस्ती विकास

सोच

सबैको लागि सुरक्षित तथा व्यवस्थित आवासको सुनिश्चितता।

लक्ष्य

जोखिमपूर्ण बस्ती स्थानान्तरण, स्थानीय सामग्री तथा प्रविधिको समुचित प्रयोग र एकिकृत बस्ती विकासमार्फत् सुव्यवस्थित आवास र बस्ती विकास गर्ने।

उद्देश्य

सबै नागरिकलाई सुरक्षित आवासको व्यवस्था र एकीकृत बस्ती विकास गर्नु।

रणनीति

१. विपन्न तथा लक्षित वर्गका परिवारहरूलाई सुरक्षित आवास बनाउन सहयोग गर्ने।
२. जोखिमयुक्त बस्तीहरू पहिचान गरी स्थानान्तरण गर्ने र विपद व्यवस्थापनकालागि बहुउद्देश्यीय भवन बनाउने।
३. अव्यवस्थित बस्तीहरूलाई व्यवस्थित गर्नुका साथै एकिकृत बस्तीहरू विकास गर्ने।

४. प्रादेशिक सरकारी कार्यालय, विशिष्ट व्यक्ति र सरकारी कर्मचारीहरूकोलागि आवास निर्माण गर्ने।
५. पहाड काटेर तथा अनुत्पादक जग्गालाई विकास गरेर शहर बसाल्ने अवधारणा लागू गर्ने।
६. अव्यवस्थित बस्तीहरूलाई व्यवस्थित गर्नुका साथै एकिकृत बस्तीहरू विकास गर्ने।
७. शहरी क्षेत्रमा बहुतले भवनहरू बनाउन प्रेरित गर्ने।

६.८ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

प्रमुख सूचकहरू	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
सडक / यातायात					
सडक लम्बाई	कि.मी.	११,२३३	११,६००	११,८००	१२,२००
कालोपत्रे गरेको सडक	कि.मी.	१,९३८	२,१००	२,३५०	२,७००
विद्युतीय बस संचालन	सख्या	०	०	१५	१५
प्रदेश सरकारबाट नयाँ पुल निर्माण	सख्या	१५	१२	१५	१५
डिपीआर भएका नयाँ पुल	सख्या	८५	२५	३०	३५
कृषि विशेष सडक	कि.मी.	०	१०	१०	२०
पर्यटन विशेष सडक	कि.मी.	०	१०	२०	२०
उद्योग विशेष सडक	कि.मी.	०	१०	१०	२०
सीमा क्षेत्र सडक	कि.मी.	०	१५	१५	१५
स्थानीय तह पहुँचमार्ग	कि.मी.	१५०	२००	२५०	३००
सिंचाइ					
सतह सिंचाइ					
नयाँ सिंचाइ नहर (मूल तथा शाखा) निर्माण	कि.मी.	१३.३०	१७	२१	२४
सिंचाइ क्षेत्र विस्तार तथा नविकरण	हेक्टर	६५०	८५०	१२००	१५००
थप भएको सिंचित क्षेत्र	हेक्टर	१५०	२००	३५०	४५०
लघु जलाशय निर्माण	संख्या	०	४	६	१०
पोखरी निर्माण	संख्या	०	२५	१००	१५०
भूमिगत सिंचाइ					
भूमिगत जल सिंचाइ	हेक्टर	६४०	८४०	१२००	१५००
नदी नियन्त्रण					
नदी नियन्त्रण कार्यक्रम	कि.मी	३२	२०	२५	२८
ऊर्जा					
जलविद्युत उत्पादन (नयाँ)	मे.वा.	०	०	०	५
सौर्य ऊर्जा उत्पादन (नयाँ)	मे.वा.	०.२५	१०	४०	१००
वितरण लाइन निर्माण (नयाँ)	कि.मी.	०	१००	१५०	२००
विद्युत पहुँच भएका घरधुरीहरू (सौर्य ऊर्जा सहित)	%	७५	९०	९८	१००
नयाँ व्यावसायिक बायोग्यास प्लान्ट	संख्या (क्षमता)	०	१०	२५	५०
बायोग्यासमा आधारित विद्युत योजना	संख्या (क्षमता)	०	१	२	३

प्रमुख सूचकहरू	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
आवास, भवन तथा शहरी विकास					
नयाँ एकीकृत वस्ती	संख्या	१०	२६	३५	४५
नयाँ आवास थप (जनता आवास)	संख्या	७८५०	२०००	२०००	२०००
सरकारी भवन तथा आवास र सभा हल निर्माण	संख्या	०	३	४	३
नयाँ पार्कहरू निर्माण	संख्या	०	२	६	१२
बहुतले भवन निर्माण	संख्या	०	०	५	१०
खानेपानी तथा सरसफाइ					
खानेपानी आयोजना सम्पन्न (नयाँ)	संख्या	५	१०	४०	१००
खानेपानी पहुँच भएका थप घरधुरी	संख्या	-	२२४००	३०५०५	८०६९३
शौचालय निर्माण भएका थप घरधुरी	संख्या	०	५०००	९,०००	१२,०००
शहरी क्षेत्रमा ढल निर्माण	कि.मी.	०	२	४०	१००

६.९ विषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान (अनुसूची २ र ३ को आधारमा तयार गरिएको)

(रू. लाखमा)

आ.व.	बजेट अनुमान				श्रोत							
	कूल	चालु	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कूल	प्रदेश सरकार	नेपाल सरकार - समानीकरण अनुदान	नेपाल सरकार - समपूरक	नेपाल सरकार - विशेष अनुदान	नेपाल सरकार - सशर्त	वैदेशिक/ विकास साझेदारको सहयोग	आन्तरिक ऋण
०७६/०७७	१५८४१९.०९	९७१५.०४	१४८७०४.०५	प्रदेश सरकार	१०१९००१३	-	४६२५०	५०००	-	५०६५०.१३	-	-
०७७/०७८	१९९७१९.३	९८०६.३४	१८९९१२.९१	-	-	-	-	-	-	-	-	-
०७८/०७९	२१६३८६.२	१०६८०.५६	२०५७०५.६१	-	-	-	-	-	-	-	-	-

६.१० कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	आयोजना अवधि		कूल लागत रू. लाखमा	वार्षिक बजेट रू. लाखमा	गत आ.व को प्रगति	तीन वर्षका प्रमुख प्रतिफलहरू
				शुरू	समाप्ति				
३३७०१०१३	सडक तथा पुल निर्माण कार्यक्रम	६.६-१ ६.६-३ ६.६-४	प्रदेश गौरवका राजमार्ग एवं प्रदेश स्तरका प्रमुख राजमार्गहरूको निर्माण एवं स्तरोन्नति	२०७५	-	१२००००	११५५०	१६ वटा सडकहरूको निर्माण प्रारम्भ भएको	६०० कि.मी मध्ये १/३ बाटो कालोपत्रे हुने र २/३ बाटो ग्राबेल हुने
			प्रदेश क्षेत्र स्तरीय सडकहरूको निर्माण एवं स्तरोन्नति	२०७५	-	३४२०००	५६७४.८०	११४ वटा सडकहरूको निर्माण प्रारम्भ भएको	११४० कि.मि बाटो मध्ये १/३ बाटो कालोपत्रे हुने र बाँकी २/३ ग्राभेलिङ्ग हुने
			प्रदेश स्तरीय सडकहरूको निर्माण एवं स्तरोन्नति	२०७५	-	३४५६००	५८१६.२३	९० वटा सडकहरूको निर्माण प्रारम्भ भएको	११५२ कि.मी मध्ये १/३ बाटो कालोपत्रे हुने र २/३ बाटो ग्राबेल हुने
			स्थानीय तह पहुँच मार्गहरूको निर्माण एवं स्तरोन्नति	२०७५	-	१३४०००	७१००	२६ वटा सडकहरूको निर्माण प्रारम्भ भएको	२०० कि.मि बाटो कालोपत्रे हुने

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	आयोजना अवधि		कूल लागत रू. लाखमा	वार्षिक बजेट रू. लाखमा	गत आ.व को प्रगति	तीन वर्षका प्रमुख प्रतिफलहरू
				शुरू	समाप्ति				
			पर्यटन स्थल पहुँच मार्गहरूको निर्माण एवं स्तरोन्नति	२०७६	२०७९	८००००	२८१०		२०० कि.मी सडक कालोपत्रे हुने
			सीमाक्षेत्र सडकहरूको निर्माण एवं स्तरोन्नति	२०७६	-	३००००	२२५०		१५० कि.मि बाटो मध्ये १/३ बाटो कालोपत्रे हुने र बाँकी २/३ ग्राभेलिङ्ग हुने
			कृषि सडकहरूको निर्माण एवं स्तरोन्नति	२०७६	-	४५००	१३००		४० कि.मि सडक ग्राभेल हुने
			उद्योग स्थल पहुँच मार्गहरूको निर्माण एवं स्तरोन्नति	२०७६	-	४५००	१७०		४० कि.मि सडक ग्राभेल हुने
			अन्य पहुँच मार्ग (जलाशय, उर्जा, निर्माण सामग्री श्रोत स्थल, अन्य सरकारी निकाय आदि)	२०७६	-	६०००	२७२०		५० कि.मि सडक ग्राभेल हुने
			सडक पुल निर्माण	२०७५	-	१००००	१०१२३.२	१५ वटा पुलहरूको निर्माण कार्य प्रारम्भ भएको	५५४ मि लम्बाइमा पुल निर्माण हुने
			झोलुङ्गे पुल निर्माण	२०७५	-	१०००	९५०	६ वटा झोलुङ्गे पुलहरूको निर्माण कार्य भएको	१७ वटा झोलुङ्गे पुल निर्माण हुने
३३७०१०१४	सडक तथा पुल मर्मत सुधार तथा सडक सुरक्षा कार्यक्रम	६.६-१ ६.६-३ ६.६-५	सडक सञ्जालको नियमित मर्मत संभार	२०७६	-	१६००	२२५०		१४०० कि.मी सडकको नियमित मर्मत हुने
			सडक संजालको आवधिक मर्मत संभार	२०७५	-	९१२०	४२०	७६ वटा सडकहरूको आवधिक मर्मत गरिएको	७६० कि.मी सडकको आवधिक मर्मत हुने
			सडक संजालको आकस्मिक मर्मत संभार	२०७६	-	५५	५५		
			सहायक राजमार्ग **(Feeder Road)** हरूको मर्मत तथा संभार	२०७६	-	१२०००	५००		१७६१ कि.मि मध्ये १०० कि.मि सडकको आवधिक मर्मत हुने

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	आयोजना अवधि		कूल लागत रू. लाखमा	वार्षिक बजेट रू. लाखमा	गत आ.व को प्रगति	तीन वर्षका प्रमुख प्रतिफलहरू
				शुरू	समाप्ति				
			सडक सुरक्षा कार्यक्रम	२०७६	-	५००	५००		१० वटा आयोजनामा सडक सुरक्षा हुने
३३७०२०१३	यातायात व्यवस्था सुदृढिकरण कार्यक्रम	६.७-४ ६.७-२ ६.७-३ ६.७-५		२०७५	-		४५३.७५		
३३७०३०१४	मझौला तथा बैकल्पिक प्रविधिमा आधारित सघन सिंचाइ कार्यक्रम	६.२-१ ६.२-३	मझौला सिंचाइ प्रणालीको निर्माण	२०७५	-	३९९६४.५४	७३८४.०२	६५० हेक्टरमा सिंचाइ सुविधा पुगेको	१२०० हेक्टमा सिंचाइ पुग्ने
३३७०३०१५	भूमिगत स्यालो तथा डिपटयुबेल सिंचाइ कार्यक्रम	६.२-१ ६.२-३	भूमिगत सिंचाइ प्रणालीको निर्माण	२०७५	-	७३६७	३०९६.३०	६४० हेक्टरमा सिंचाइ पुविधा पुगेको	१२०० हेक्टरमा सिंचाइ पुग्ने
३३७०३०१६	जलाशय निर्माण तथा पोखरी संरक्षण कार्यक्रम	६.२-२	घोराही उ.म.न.पा.मा जलाशय युक्त पोखरी निर्माण कार्य	२०७६	२०७८		३५०		पोखरीहरू निर्माण भएका हुने
३३७०३०१७	सिंचाइ आयोजना मर्मत सुधार तथा विस्तार कार्यक्रम	६.२-३ ६.२-१	विभिन्न योजनाहरूमा मर्मत कार्यक्रम	२०७६	२०७७		९६२	१०२ वटा योजनाको मर्मत भएको	सम्पूर्ण योजनाहरूको मर्मत भएको हुने
३३७०३०१८	उर्जा विकास कार्यक्रम	६.३, ६.४ र ६.५ का सबै	प्रदेश स्तरिय विद्युत प्रशारण एवं बैकल्पिक उर्जा प्रविधिको अध्ययन तथा निर्माण कार्य	२०७५	-	७११९.०५	३३००	४ वटा आयोजनाको **DPR** भएको	१००० घरधुरीमा सौर्य उर्जा जडान हुने, १ वटा माइक्रको हाइड्रो, ६५ घर धुरिमा बायोग्यास जडान हुने

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	आयोजना अवधि		कूल लागत रू. लाखमा	वार्षिक बजेट रू. लाखमा	गत आ.व को प्रगति	तीन वर्षका प्रमुख प्रतिफलहरू
				शुरू	समाप्ति				
३३७०३०१९	जल उत्पन्न प्रकोप न्यूनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	८.६-३ ८.६-४	नदि नियन्त्रण कार्य आपतकालीन नदि नियन्त्रण कार्य	२०७५	-		९७७.६८ ७३०	३२ कि.मी लम्वाइमा नदि नियन्त्रण भएको	७३ कि.मी लम्बाइमा नदि नियन्त्रण भएको हुने
३३७०४०१२	आवास व्यवस्था तथा वस्ती विकास कार्यक्रम	६.१० का सबै (६.१०-५ बाहेक)	एकीकृत बस्ती विकास कार्यक्रम	२०७५	-	२११८०	४२००	१० वटा बस्ती विकास हुने	७१ वटा बस्ती बिकास हुने
३३७०४०१३	भवन तथा सभाहल निर्माण कार्यक्रम	६.१०-५	प्रदेश स्तरीय सरकारी भवन एवं सभाहल निर्माण कार्य	२०७५	-	८२७०	२५३०		७ वटा सरकारी भवन र ३ वटा सभा हल निर्माण हुने
३३७०४०१४	शहरी पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	६.८ का सबै	शहरी क्षेत्र भित्र सडक, पार्क, पोखरी, भ्युटावर आदिको निर्माण सहित शहरी विकास कार्य	२०७५	-	१९१८५	१८३०	१ स्थानमा शहरी पूर्वाधार निर्माण कार्य प्रारम्भ भएको	१० वटा पार्क र २ वटा बहुतले भवन निर्माण हुने
३३७०४०१५	आवास, भवन मर्मत सुधार तथा विस्तार कार्यक्रम	६.१०-५	सरकारी आवास एवं कार्यालय भवनहरूको मर्मत सुधार तथा विस्तार कार्य	२०७५	-	११९०	११९०	३० वटा सरकारी भवन तथा आवासको मर्मत संभार भएको	१५० वटा सरकारी भवन तथा आवासको मर्मत संभार हुने
३३७०५०१२	सघन खानेपानी विकास कार्यक्रम	६.९-१	मझौला तथा नयाँ प्रविधिमा आधारित खानेपानी योजनाहरूको निर्माण एवं विस्तार	२०७५	-	१२०३१५.३८	१३७४०	१०५५ घरधुरीलाई खानेपानी सुविधा पुर्याइएको	१२२५५० घरधुरीलाई खानेपानी सुविधा उपलब्ध भएको हुने
३३७०५०१३	सरसफाई तथा ढल व्यवस्थापन कार्यक्रम	६.९ का सबै	सार्वजनिक शौचालय निर्माण कार्य, ढल निर्माण एवं. ओ.डि.यफ घोषणा गर्ने कार्य	२०७५	-	१२८८	४८०		१५००० घरधुरीमा शौचालय निर्माण भएको हुने

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	आयोजना अवधि		कूल लागत रू. लाखमा	वार्षिक बजेट रू. लाखमा	गत आ.व को प्रगति	तीन वर्षका प्रमुख प्रतिफलहरू
				शुरू	समाप्ति				
३३७०५०१४	खानेपानी आयोजना गुणस्तर अभिवृद्दि तथा श्रोत संरक्षण कार्यक्रम	६.९-१ ६.२-२	खानेपानी परिक्षण प्रयोगशाला निर्माण एवं श्रोत संरक्षण कार्य	२०७५	-	६७३	१६०		प्रयोग शाला निर्माण भएको हुने र मुहान संरक्षण भएको हुने
३३७०५०१५	खानेपानी आयोजना मर्मत सुधार तथा विस्तार कार्यक्रम	६.९-१	खानेपानी योजनाहरूको पुनर्स्थापना, विस्तार तथा मर्मत संभार कार्य	२०७५	-	२९५०	७००		आवश्यक सबै योजना हरूको मर्मत भएको हुने
	अन्य निर्माण एवं परामर्श तथा अनुसन्धान						२५७६.२५		
	जम्मा						१०२६२९.२३		

६.११ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

पूर्वाधार विकासको लागि पर्याप्त जनशक्ति, प्राविधिक क्षमता, कुशल नेतृत्व र पर्याप्त लगानीको खाँचो पर्छ भने अन्तरसरकारी समन्वय तथा वन, वातावरण र जग्गाप्राप्ति लगायतका विषयहरूसितको सामञ्जस्यताको पनि आवश्यक पर्दछ। त्यसैगरी वार्षिक तथा त्रि-वार्षिक लक्ष्यहरू हासिल गर्नको लागि निजी क्षेत्रको ठूलो लगानीको अपेक्षा गरिएको छ। यी पाटोहरूमा जोखिमको संभावना रहन्छ। पूर्वाधार विकास प्राधिकरण, प्रदेश लगानी कोष, विद्युत् विकास गर्ने निकायजस्ता कतिपय रणनैतिक संरचनागत व्यवस्थाहरू प्रस्ताव गरिएकोमा त्यस्ता संस्थाहरूको स्थापनामा ढिलाइ र संचालनमा अलमलले लक्ष्यहरू हासिल नहुने जोखिम बढाउन सक्छ। निर्माण सामग्रीको समयमा नै पर्याप्त उपलब्धता, संकल्प कार्ययोजनाहरूको समन्वयकारी कार्यान्वयन, ऊर्जा उत्पादन र वितरणमा जोड, सिँचाइ परियोजनाहरूको निर्माण कार्य समयमै सम्पन्नता, सडक तथा पुलहरूको गुणस्तरीय निर्माण, महानगर पूर्वाधारहरूको विकास र बस्ती तथा आवासका कार्यक्रमहरूमा यथोचित ध्यान दिँदै आवधिक योजना, मध्यमकालीन खर्च संरचना तथा वार्षिक कार्यक्रम मुताबिक काम गरेर तोकिएका उपलब्धिहरू हासिल गर्ने अनुमान गरिएको छ।

परिच्छेद ७

आर्थिक व्यवस्था

७.१ पृष्ठभुमि

नेपालको संविधानको धारा ६० को उपधारा (१) मा प्रदेशले आफ्नो आर्थिक अधिकार क्षेत्र भित्रको विषयमा कर लगाउन र ती स्रोतहरूबाट राजश्व उठाउन सक्ने प्रावधान रहेको छ। प्रदेश नं. ५, प्रदेश सरकार (कार्य विभाजन) नियमावली, २०७४ को अनुसूची (२) को खण्ड (३) मा भएको व्यवस्था अनुसार प्रदेश राजश्व सम्बन्धी नीति तथा कानूनको तर्जुमा गरी राजश्व संकलन गर्ने जिम्मेवारी आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालयमा निहित रहेकोछ। साथै यस मन्त्रालयको कार्य जिम्मेवारी अनुसार आगामी तीन आर्थिक वर्षमा कार्यान्वयन गर्नुपर्ने आयोजना तथा कार्यक्रमहरूलाई मध्यमकालीन खर्च संरचनाभित्र समावेश गरिएको छ।

उच्च आर्थिक वृद्धिदरको लागि पूँजी निर्माण गरी उल्लेख्य बचत परिचालन र लगानीको आवश्यकता पर्दछ। देशको सन्तुलित विकास र समृद्धिका लागि प्रदेशले प्रभावकारी एवम् मितव्ययी ढंगले खर्च गरेर सार्वजनिक खर्चको उत्पादकत्व बढाउनु आवश्यक छ। प्रदेशको आवधिक योजनाले मार्गदर्शन गरेबमोजिम आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को नीति तथा कार्यक्रमले उच्च प्रतिफलयुक्त पूर्वाधारहरूमा लगानी गर्नेगरी लगानी कोषमार्फत पूँजी संकलन गर्ने नीति लिइएको छ। उक्त कोषको लागि आवश्यक पहल गरिनेछ । त्यसैगरी निजी क्षेत्रको लगानी आकर्षित गर्नको लागि परियोजनाहरूको पर्याप्त अध्ययन तथा तयारी गरी प्रदेशमा लगानी सम्मेलन आयोजना गरिनेछ। यसका लागि मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्राथमिकता भित्र परेका यस मन्त्रालयअन्तर्गतका कार्यक्रम तथा आयोजनाहरूलाई आधार बनाई वार्षिक कार्यक्रमहरूलाई यस दस्ताबेजमा समावेश गरिएको छ ।

७.२ प्रमुख समस्या

बढ्दो उपभोगवादी संस्कृति, ग्रामीण क्षेत्रमा पर्याप्त बैकिङ्ग सेवाको विस्तार नहुनु, बचत गर्ने बानीको पर्याप्त विकास नहुनु, लगानीतर्फ नागरिकमा उद्यमशीलता र जोखिम लिनसक्ने क्षमता र इच्छाशक्तिको कमी, पूँजी परिचालनमा लैङ्गिक तथा समावेशी सिद्धान्त अवलम्वन नहुनु र सरकारको पूँजीगत खर्च बढ्न नसक्दा सरकारको लगानी अपेक्षित नहुनु, पूँजीगत खर्च अपेक्षित रूपमा नहुनु, सरकारी खर्चको पनि प्रतिफल संतोषजनक नहुनु, राजस्व संकलन गर्ने कमजोर संस्थागत क्षमता हुनु, करसम्वन्धी कानूनी व्यवस्थाहरूको प्रभावकारी संचार नहुनु, राजस्व संकलनको विगत तथ्याङ्क उपलव्धताको अभाव हुनु, कर तिर्ने संस्कृतिको अभाव हुनु, वैदेशिक सहयोग प्रवाह भए अनुरूप विकासको प्रतिफल प्राप्त हुन नसक्नु प्रमुख समस्याका रुपमा रहेका छन्।

७.३ चुनौती र अवसर

पर्याप्त बैकिङ सेवाको विस्तार गर्नु, उद्यमशीलताको विकास गर्नु तथा सहज ऋणको उपलव्धता गराई बचत तथा लगानी बढाउनु, वित्तीय अनुशासन कायम गर्नु, चालू खर्च न्यूनीकरण गरी पूँजीगत खर्च वृद्दि गर्नु, सरकारी खर्चमा हुने गरेको चुहावट रोक्नु र बजेट कार्यान्वयनलाई प्रभावकारी वनाउनु, दोहोरो करको भार पर्न नदिने गरी कर संकलन गर्नु, कर तिर्ने बानीको विकास गर्नु र कर चुहावट नियन्त्रण गर्नु चुनौतीको रूपमा रहेका छन् ।

वित्तीय क्षेत्र फराकिलो हुँदै गएको, आर्थिक गतिविधि बढ्दै गएको, विप्रेषण आप्रवाहले पनि पारिवारिक आम्दानी बढेकोले बचत गरी पूँजी निर्माण गर्न सकिने, सानो क्षेत्र भएकोले प्रदेश सरकारले सरकारी खर्चको अनुगमन गरी वित्तीय अनुशासन कायम गर्न सहज हुने, आयोजना विशेषमा केन्द्रित हुनेगरी आन्तरिक ऋण उठाउन तथा उपयोग गर्नसक्ने अवसर रहेको छ।

७.४ आवधिक योजना अनुरूप दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य उद्देश्य तथा रणनीति

सोच

बचत परिचालन र लगानी प्रवर्द्धन, पारदर्शी र उत्तरदायित्वपूर्ण सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापन, पर्याप्त आन्तरिक राजश्व परिचालन, उच्च प्रतिफलयुक्त आयोजनाहरूका लागि आन्तरिक ऋण परिचालन, वैदेशिक सहयोग लिई दीर्घकालमा यसप्रतिको निर्भरता न्यूनीकरण मार्फत सबल र सक्षम प्रादेशिक अर्थतन्त्र निर्माण।

लक्ष्य

१. उच्च बचत परिचालन र लगानी प्रवर्द्धन गरी दिगो र उच्च आर्थिक वृद्धि हासिल गर्ने ।
२. दक्ष, प्रभावकारी, समतामूलक र पारदर्शी सार्वजनिक खर्च व्यवस्थापनद्वारा सार्वजनिक खर्चको उत्पादकत्व र प्रभावकारिता वृद्धिगर्ने ।
३. कर तिर्ने संस्कृतिको विकासद्वारा राजश्वको दायरा फराकिलो पार्ने ।
४. निश्चित सीमाभित्र रहेर मात्र आन्तरिक ऋण परिचालन गर्ने ।
५. नेपालले सहमति जनाइसकेका मान्यतामा आधारित रही छनोटपूर्ण ढंगले वैदेशिक सहयोग लिने।

उद्देश्य

१. बचत परिचालन र उत्पादनमुलक लगानी उल्लेख्य रूपमा वृद्धि गर्नु।
२. औचित्यपूर्ण र समावेशी बजेट विनियोजन तथा कार्यान्वयन दक्षता अभिवृद्धि गर्नु ।
३. वित्तीय अनुशासन कायम गर्नुका साथै सार्वजनिक खर्चलाई बढी प्रतिफलमुखी बनाउनु।
४. प्रदेशको आन्तरिक राजश्व संकलन वृद्धि गर्नु।
५. प्रदेशका विकासका कार्यहरूका लागि अत्यावश्यक आन्तरिक ऋण परिचालन गर्नु।
६. उच्च प्रतिफल दिने आयोजनाको लागि वैदेशिक सहयोग लिनु ।

रणनीति

१. वित्तीय पहुँच, ज्ञान र आय आर्जन बढाउने।
२. लगानीयोग्य वातावरण बनाइ निजी. सहकारी र सार्वजनिक क्षेत्रको लगानी बढाउने ।
३. नीति र योजनामा आधारित बजेट प्रणालीको विकास गर्ने ।
४. आयोजना तथा कार्यक्रमहरू प्राथमिकताका आधारमा छनौट गर्ने ।
५. सरकारी संयन्त्रहरूको कार्यान्वयन क्षमता अभिवृद्धि गर्ने ।
६. आर्थिक प्रशासनसम्वन्धी कानूनी र संस्थागत क्षमता सुदृढीकरणद्वारा आर्थिक अनुशासन कायम गर्ने।
७. आन्तरिक राजस्व परिचालनको लागि प्रभावकारी संस्थागत व्यवस्था गर्ने ।
८. निजी क्षेत्र र नागरिकको समेत सहभागितामा कर तिर्ने वानीको विकास तथा राजस्व चुहावट नियन्त्रण गर्ने ।

९. राजश्वका आधारहरू खोजी तथा दरहरू समसामयिक बनाई राजश्व संकलन प्रभावकारी ढंगबाट गर्ने।
१०. अत्यावश्यक र उच्च प्रतिफल दिने योजना तथा कार्यक्रमको लागि आन्तरिक ऋणको परिचालन गर्ने।
११. ऋणपत्रहरू बिक्री गरी वित्तीय स्रोत संकलन गर्ने।
१२. आयोजना बैंक बनाउने ।
१३. उच्चप्रतिफलयुक्त आयोजनाको लागि वैदेशिक सहयोग उपयोग गर्ने ।

७.५ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
वित्तीय साक्षरता	संख्या	४००	६००	६००	६००
निजी क्षेत्रको लगानी	रु करोडमा	०	०	०	०
बजेट खर्च कूल	रु करोडमा	९.२६			
बजेट खर्च पूँजीगत	रु करोडमा	३.८५			
बेरुजु रकम	रु करोडमा	०			
आन्तरिक राजस्व संकलन	रु करोडमा	२४०	३१९		
बजेट घाटा	रु करोडमा	०	०	०	०
आन्तरिक ऋण संकलन	रु करोडमा	०	०	०	०
वैदेशिक ऋण परिचालन	रु करोडमा	०	०	०	०
वैदेशिक अनुदान परिचालन	रु करोडमा	०	०	०	०

७.६ विषयक्षेत्रगतखर्च तथा स्रोतको त्रिबर्षिय अनुमान (अनुसूची २ र ३ को आधारमा तयार गरिएको)

आ.व.	बजेट अनुमान (रू. लाखमा)				स्रोत (रू. लाखमा)							
	कूल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कूल	प्रदेश सरकार	नेपाल सरकार - समानीकरण अनुदान	नेपाल सरकार- समपूरक	नेपाल सरकार - विशेष अनुदान	नेपाल सरकार – सशर्त	वैदेशिक/विकास साझेदारको सहयोग	आन्तरिक ऋण
२०७६/७७	३४३२६.२९	२९१९९.३७	५१२६.९२	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२०७७/७८	३५२८०.७४	३००४६.१५	५२३४.५९	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२०७८/७९	३७५२२.३४	३१९९९.७५	५५२२.५९	-	-	-	-	-	-	-	-	-

७.७ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/ आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	सुरू हुने र सम्पन्न हुने मिति	कूल लागत (रू. लाखमा)	प्रमुख प्रतिफलहरू	गत आ.व को प्रगति	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	वार्षिक बजेट (रू. लाखमा)
३०५०००११	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय		२०७६/७७ – २०७७/७८		लगानी मैत्री वातावरण/निजिक्षेत्र को लगानी		लगानी सम्मेलन आयोजना	५०
					राजश्व संकलनमा वृद्धि		प्रदेश कर तथा गैरकर सम्बन्धी अध्ययन, अनुसन्धान अन्तरक्रिया	१२
					बजेट तर्जुमा सहज		बजेट तर्जुमा/ M T E F तर्जुमा तालिम	२०
					संकलित राजश्वको समयाम नै दाखिला		साझा करको रकम विभाज्य र संचित कोषमा दाखिला सम्बन्धी अन्तरक्रिया	३६
					बजेट तर्जुमा तथा कार्यान्वयनमा सहजता		बजेट तथा कार्यक्रम समिक्षा	१.५
					प्रभावकारी बजेट कार्यान्वयन		बजेट तथा कार्यक्रम कार्यान्वयनको अनुगमन मूल्यांकन समपूरक र सशर्त अनुदान समेत	४०
					प्रभावकारी बजेट तर्जुमा		जिल्ला तथा स्थानीय तहगत रूपमा योजना तथा बजेट तर्जुमाका लागि सुझाव संकलन	१२
					अनुभव आदान प्रदान		अन्तर प्रदेश अध्ययन अवलोकन भ्रमण तथा अनुभव आदान प्रदान	१२

					स्थानीय सरकारको वित्तीय साक्षरता वृद्धि		स्थानीय तहको क्षमता अभिवृद्धि कार्यक्रम	१८
					अन्तर्राष्ट्रिय अनुभव हासिल		वित्तीय संघियता सम्बन्धी अन्तरदेशीय भ्रमण	२०
					प्रतिनिधिमूलक बजेट तर्जुमा		सभासदहरूसँगको बजेट/योजना सम्बन्धी अन्तरक्रिया	३०
							विज्ञहरू सँगको अन्तरक्रिया	२५
					राजश्व संकलनमा पारदर्शिता		मालपोत, नापी र यातायात कार्यालयहरूको अनुगमन	१२
							मन्त्रालयगत योजना अनुगमन	२४
							विभाज्य कोष तथा राजश्व सम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम	१२
							मन्त्रालयहरू सँगको अन्तर संवाद कार्यक्रम	३
					कार्य सम्पादन क्षमता अभिवृद्धि		कर्मचारी क्षमता विकास तथा कानून निर्माण	१०
					वित्तीय साक्षरता वृद्धि		आर्थिक प्रशासन सम्बन्धी पुनर्ताजगी/अभिमुखिकरण तालिम कार्यक्रम	५
३०५०१०११	प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय		सुरू २०७६०१/०४/ देखि सम्पन्न ३२/०३/२०७६ सम्म				New RMIS सम्बन्धी तालिम	२
							विभिन्न जिल्लामा राजश्व, धरौटी, विनियोजन लगायत आर्थिक प्रशासनसँग सम्बन्धित विषयमा अन्तरक्रिया कार्यक्रम	६
					वित्तीय साक्षरता वृद्धि		प्रदेश नं. ५ का स्थानीय निकायमा कार्यरत आर्थिक प्रशासन शाखा प्रमुखहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम	५
							मन्त्रालय तथा अन्य निकायहरूसँग वित्तीय व्यवस्थापन र सार्वजनिक खरिद सम्बन्धी अन्तरक्रिया कार्यक्रम	६

७.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

आवश्यकता अनुरूपका सम्पूर्ण स्रोत तथा साधनहरू उपलब्ध नभएमा उल्लेखित कार्यक्रमहरू सम्पन्न भई अपेक्षित उपलब्धि हासिल हुन नसक्ने जोखिम रहन्छ।

परिच्छेद ८

शान्ति सुरक्षा, सूचना तथा संचार एवम् विपद् न्युनीकरण

८.१ पृष्ठभूमि

यस प्रदेशका केही जिल्लाहरूमा आपराधिक घटनाहरू बढी घट्ने गरेको पाइएको छ भने पछिल्लो समयमा अत्यधिक मात्रामा सडक दुर्घटना हुने गरेको छ। विश्वव्यापी जलवायू परिवर्तन समेतको असरले गर्दा हुनसक्ने अतिवृष्टि, अनावृष्टि, बाढीपहिरो, हुरीवतास, चट्टयाङ् र आगलागी लगायतका प्रकोपको बढ्दो असर र यसका कारण विभिन्न रोगको महामारी फैलन सक्ने हुँदा विपद व्यबस्थापनको पूर्ण तयारी हु पर्दछ। अर्कोतर्फ संचार तथा सूचना प्रविधिको बढ्दो प्रयोगले कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य लगायत विभिन्न क्षेत्रमा इन्टरनेटको प्रयोगले ज्ञान विस्तार गर्न र गुणस्तर सुधार गरी उत्पादन र उत्पादकत्व बढाउन सहयोग गरेको छ। नेपालको संविधानले संचार माध्यम र विपद व्यवस्थापनसम्बन्धी विषयलाई प्रदेश र संघको साझा अधिकार क्षेत्रभित्र समावेश गरेको छ। प्रदेशको प्रथम आवधिक योजनाले शान्ति सुरक्षा कायम गरी सूचना तथा संचार प्रविधिको व्यापक प्रयोग र बिस्तारद्वारा प्रदेशको समृद्धि तथा जनताको खुशीमा योगदान गर्ने तथा विपद्को कारण गरिबी बढ्ने अवस्था नहुने लक्ष्य राखेको छ। मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा गर्दा प्रदेश प्रहरीसमेतको सक्रियतामा शान्ति सुरक्षा कायम गर्ने, रणनैतिक हिसाबले सूचना तथा संचार प्रविधिको विकास र बिस्तार गरी आर्थिक उपार्जन गर्ने तथा विपद्जन्य जोखिमहरूको प्रभावकारी तवरले न्यूनीकरण गर्दै जलवायू परिवर्तन अनुकूलन विकास गर्ने दिशामा केन्द्रित छ। यसै अनुरूप आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा विपद् व्यवस्थापन, शान्ति सुरक्षा व्यवस्थापन र सूचना तथा संचार क्षेत्रको प्रवर्द्धनमा जोड दिइएको छ।

८.२ प्रमुख समस्या

विकट भूगोल तथा भूईंचालो, हुरी, चट्याङ्, बाढी पहिरोजस्ता प्राकृतिक प्रकोपको जोखिम रहनु, आगलागी तथा सवारी दुर्घटनाजस्ता मानवजन्य विपत्तिहरू भइरहनु, विपद व्यवस्थापनको लागि दक्ष जनशक्ति तथा आवश्यक सामग्री पर्याप्त मात्रामा नहुनु, विपदको पूर्व जानकारी दिने प्रविधि तथा पद्दतिको अभाव हुनु, अपराध तथा घरेलु हिंसाका घटनाहरू घट्नु, टेलिफोन र इन्टरनेट सेवाको सबै जनतामा पहुँच नहुनु तथा पहुँच भएपनि विद्युत् सुविधाको अभावमा ती सेवाहरू गुणस्तरीय नहुनु एवम् आमसंचारका साधनमा पर्याप्त पहुँच नहुनु यस क्षेत्रका प्रमुख समस्याहरू हुन्।

८.३ चुनौती र अवसर

विपद्को पूर्वानुमान, पूर्वतयारी, सूचना तथा प्रभावकारी उद्धार गर्नु, आम नागरिकमा शान्ति सुरक्षाको प्रत्याभूति गराउनु, सडक दुर्घटना न्यूनीकरण गर्नु र सुपथ मूल्यमा सबै जनतामा टेलिफोन र इन्टरनेट सेवा पुऱ्याउनु चुनौतीपूर्ण छ। संविधानतः प्रदेशसित आवश्यकताअनुरूप कानुन तर्जुमा तथा संशोधन गरी कार्यान्वयन गर्ने अधिकार रहनु, सर्वसाधारणमा न्यायसम्बन्धी सचेतना बढ्दै जानु, आम संचारको क्षेत्र उच्च प्रविधियुक्त तथा बिस्तारित हुँदैजानु, विपद् व्यवस्थापनको विषयमा सरकारी तथा गैरसरकारी संस्थाहरूको चासो बढ्दैजानु एवम् सूचना प्रविधिको विकासका लागि ठूलो बजार, युवा जनशक्ति तथा अन्तर्राष्ट्रिय आबद्धता र सन्निकटता रहनु यस क्षेत्रका अवसरहरू हुन्।

८.४ आवधिक योजना अनुरूप विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

८.४.१ शान्ति सुरक्षा

दीर्घकालीन सोच

शान्त, संयमित, हिंसारहित सुरक्षित र न्यायपूर्ण समाज निर्माण

लक्ष्य

प्रदेशमा शान्तिसुरक्षाको प्रत्याभूति गराउने।

उद्देश्य

प्रदेशमा प्रभावकारी शान्ति सुरक्षा तथा अमनचयन व्यवस्था कायम गर्नु।

रणनीति

१. शान्तिसुरक्षा कायम राख्न प्रादेशिक संस्थागत क्षमता बनाउने।
२. दक्षता, क्षमता अभिवृद्धि गर्न नियमित तालिम प्रदान गर्नुका साथै आधुनिक प्रविधिको प्रयोग बढाउने।
३. अपराधिक गतिविधि कम गर्न सुरक्षासम्बन्धी सामाजिक चेतना अभिवृद्धि गर्ने।
४. शान्तिसुरक्षा कायम गर्न संघीय सरकार, स्थानीय तह र अन्य सरोकारवालासँग सहकार्य गर्ने।

८.४.२ सूचना तथा संचार प्रविधि

दीर्घकालीन सोच

सूचना र संचार प्रविधिको सहज पहुँच र भरपुर उपभोगमार्फत आर्थिक र सामाजिक समुन्नति।

लक्ष्य

सबै बस्तीहरूमा टेलिफोन र इन्टरनेटको सहज पहुँच पुऱ्याउने।

उद्देश्य

सूचना प्रविधिको विस्तार एवम् व्यवस्थित प्रयोग गरी सरकारी कामकाज र सेवा प्रवाहमा सुधार, उत्पादन तथा उत्पादकत्व वृद्धि र आर्थिक समृद्धिमा सहयोग पुऱ्याउनु।

रणनीति

१. सूचना प्रविधिको विकास तथा व्यवस्थित प्रयोग गर्न कानूनी एवम् संस्थागत व्यवस्था गर्ने।
२. सूचना प्रविधिको पहुँच विस्तार तथा आर्थिक, सामाजिक विकासका क्षेत्रमा व्यापक प्रयोग गर्ने।
३. प्रादेशिक सूचना प्रविधि पार्क संचालन गर्ने।

८.४.३ विपद् जोखिम न्युनिकरण र जलवायू परिवर्तन व्यवस्थापन

दीर्घकालीन सोच

विपद्को घटना र यसको असर एवम् प्रभाव न्यूनीकरण भएको अवस्था।

लक्ष्य

जलवायू परिवर्तन, प्राकृतिक प्रकोप तथा विपद् सिर्जित हानि र नकारात्मक प्रभाव न्यून गर्ने।

उद्देश्य

१. विपद्जोखिम न्यूनीकरण, पूर्वानुमान तथा व्यवस्थापन गरी विपद्ले बढाउने गरिबी र संकट न्यून गर्नु।
२. विपद्को प्रभाव न्यूनीकरण गरी तदारुकताका साथ उद्धार ,राहत, प्रतिकार्य र यथाशीघ्र पुनरुत्थान गर्नु।
३. जलवायू परिवर्तन अनुकूलित हुनेगरी आर्थिक गतिविधि संचालन गर्नु।

रणनीति

१. प्रदेशको अवस्था अनुरूपका भूमि तथा बस्ती व्यवस्थापन गर्ने।
२. विपद् सिर्जित गरिबी न्यूनीकरणका लागि विशेष कार्यक्रमहरू संचालन गर्ने।
३. विपद्ले असर गर्नसक्ने स्थानहरूको पहिचान गरी सम्भावित प्रभावको न्यूनीकरण गर्ने।
४. पूर्व तयारी गरी विपद व्यवस्थापनमा प्रभावकारिता ल्याउने।
५. भवन तथा संरचना निर्माणका संहिता कडाइका साथ लागू गर्ने।
६. विपद् पश्चातको व्यवस्था, शीघ्र उद्धार, प्रति कार्य तथा राहत प्रदानलाई प्रभावकारी ढगले संचालन गर्ने।
७. जलवायू परिवर्तन अनुकूलनको कार्यक्रम लागू गर्ने।

८.४.४ आम संचार

दीर्घकालीन सोच

सबै प्रदेशबासीहरूमा आम संचारको सहज पहुँच र यसको माध्यमबाट समाजको सकारात्मक रुपान्तरण।

लक्ष्य

विकासमैत्री ढंगले आम संचारको विकास र विस्तार गर्ने।

उद्देश्य

१. आम संचारको पहुँच विस्तार र क्षमता तथा व्यवसायिकताको विकास गर्नु।
२. आम संचार माध्यमको योगदान समेतबाट प्रादेशिक समृद्धिको लक्ष्य हासिल गर्नु।

रणनीति

१. आमसंचारमा पहुँच, व्यावसायिकता र संस्थागत क्षमता बढाउने।
२. सकारात्मक, खोजमूलक र विकासमुखी संचारको प्रवर्द्धन गर्ने।
३. प्रदेश सरकारका गतिविधिहरूलाई जनसमक्ष पुऱ्याउन सम्प्रेषणको व्यवस्था गर्ने।

८.५ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

प्रमुख सूचकहरू	एकाइ	२०७५/७६	२०७६/ ७७	२०७७/७८	२०७८/७९
शान्ति सुरक्षा					
प्रदेश प्रहरी, प्रहरी चौकी निर्माण	संख्या		१२	२०	३०
सुधार भएका कारागार भवन संख्या	संख्या	१२	१३		
तालिम प्राप्त बन्दी	संख्या	४५०	१५००		
सिसिटिभी जडान गरिएको स्थान	संख्या	४३	८३	११३	१७३
सामाजिक जागरणमा समेटिएका व्यक्ति	संख्या	१५००	२०००	२२००	२५००
अपराधिक घटना	संख्या	-	-	-	-
कारागारमा बन्दीहरूबाट भएको उत्पादन	रु करोडमा	-	-	-	-
सूचना तथा संचार प्रविधि					
१५ देखि ४९ वर्ष उमेरका इन्टरनेटमा पहुँच पुगेका महिला (दिविल १७.८)	प्रतिशत	१९.५	-	-	-
१५ देखि ४९ वर्ष उमेरका इन्टरनेटमा पहुँच पुगेका पुरुष (दिविल १७.८)	प्रतिशत	४५.५	-	-	-
१५ देखि ४९ वर्ष उमेरका मोबाइल प्रयोग गर्ने महिलाको अनुपात (दिविल ५.वि १)	प्रतिशत	६९.७	-	-	-
१५ देखि ४९ वर्ष उमेरका मोबाइल प्रयोग गर्ने पुरुषको अनुपात (दिविल ५.वि १)	प्रतिशत	८८.७	-	-	-
इन्टरनेट पुगेका घरपरिवार	%	-	-	-	-
विपद् जोखिम न्यूनीकरण र जलवायू परिवर्तन व्यवस्थापन					
विपद्मा परी ज्यान गुमाउने	संख्या	-	-	-	-
विपद्मा परी घाइते	संख्या	-	-	-	-
विपद्बाट आर्थिक क्षति	रु करोडमा	-	-	-	-
विपद्बाट प्रभावित घरपरिवार	संख्या	९२	-	-	-
विपद् प्रभावितलाई उपलब्ध गराइएको रकम	रु लाखमा	२२४	-	-	-
जिल्लामा विपद् व्यवस्थापन	संख्या	-	-	-	-
आमसंचार					
प्रादेशिक रेडियो	संख्या	-	-	-	-
प्रादेशिक टेलिभिजन	संख्या	-	-	-	-
प्रादेशिक पत्रपत्रिका	संख्या	-	-	-	-

८.६ विषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान (अनुसूची २ र ३ को आधारमा तयार गरिएको)

(रू. लाखमा)

आ.व.	बजेट अनुमान				स्रोत							
	कूल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कूल	प्रदेश सरकार	नेपाल सरकार - समानीकरण अनुदान	नेपाल सरकार - समपूरक	नेपाल सरकार - विशेष अनुदान	नेपाल सरकार सशर्त -	वैदेशिक/ विकास साझेदारको सहयोग	आन्तरिक ऋण
२०७६/७७	८०८०.६६	३४२२.४६	४६५८.२०	-	-	-	१५००	-	-	-	-	-
२०७७/७८	८२८४.५८	३५२८.५६	४७५६.०२	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२०७८/७९	८८१०.९७	३७९३.२७	५०१७.७०	-	-	-	-	-	-	-	-	-

८.७ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	सुरू हुने र सम्पन्न हुने मिति	कूल लागत (रू. लाखमा)	प्रमुख प्रतिफलहरू	गत आ.व. को प्रगति	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	वार्षिक बजेट (रू. लाखमा)
३१४०००१२	सुशासन प्रवर्द्धन तथा विपद् व्यवस्थापन	७.१-४ ७.१-५ ८.६-२ ८.६-३ ८.६-४	२०७५/७६-२०७८/७९	२६९५.८	१५० जना सरोकारवाला व्यक्तिहरूसँग कानून तर्जुमा सम्बन्धमा अन्तरक्रिया गरिनेछ।	हालसम्म ४ वटा ऐनहरू प्रदेशसभाबाट पारित भई प्रदेश प्रमुखबाट प्रमाणीकरण भइसकेको	कानुन तर्जुमा सम्बन्धमा सरोकारवालाहरूसँग अन्तरक्रिया कार्यक्रम	१४७२
			२०७५/७६-२०७८/७९		विपद् पूर्व तयारी सम्बन्धमा सबै जनता जानकार हुनेछन्।	८ जिल्लामा विपद सम्बन्धी अन्तर्क्रिया तथा छलफल गोष्ठी संचालन भएको	विपद् पूर्व तयारी सम्बन्धी गोष्ठी	
			२०७६/७७		प्रदेश भित्रका कम्तिमा ५ विकट पालिकाहरूमा हेलीप्याड निर्माण भएको हुने		विकट पालिकाहरूमा हेलीप्याड निर्माण	
			२०७६/७७		विपद् प्रतिकार्य तालिम केन्द्र स्थापना भई विपद्मा उद्दारको		विपद् प्रतिकार्य तालिम केन्द्रको स्थापना तथा संचालन	

					लागि काम गर्न सक्ने ५०० दक्ष जनशक्ति निर्माण हुनेछन्।			
					आवश्यक स्थानमा विपद् पूर्व सूचना प्रणाली स्थापना भएको हुनेछ।	सबै जिल्लामा विपद् पूर्व सूचना प्रणाली स्थापना गर्न जिल्ला प्रशासन कार्यालयलाई अख्तियारी दिएको।	विपद् पूर्व सूचना प्रणाली स्थापना	
			२०७६/७७		१२ जिल्लाका विपद्को उच्च जोखिममा रहेका सबै स्थानीय तहमा कम्तिमा १०० जना विपद्मा उद्दार गर्न सक्ने जनशक्ति निर्माण हुनेछन्।		१२ जिल्लाका विपद्को उच्च जोखिममा रहेका २० वटा स्थानीय तहलाई विपद् प्रतिकार्य तालिम संचालन	
					मानव र बन्जन्तुबीचको अवस्था अध्ययन र प्रभावित स्थानको पहिचान भई मानवीय र पर्यावरणीय क्षति न्यनीकरण भएको हुने।		मानव बुन्यजन्तु द्वन्द्व न्युनीकरण कार्यक्रम	
			२०७६/७७		ब्याटल ड्रिल सहितको सुविधा सम्पन्न प्रदेश प्रहरी तालिम केन्द्र स्थापना भई प्रदेश प्रहरीलाई आधुनिक र सुविधा सम्पन्न तरिकाले तालिम प्रदान गरीने।		प्रदेश प्रहरी तालिम केन्द्र स्थापना तथा संचालन	
३१४०००१ ३	शान्ति सुरक्षा व्यवस्थापन तथा सूचना र सञ्चार क्षेत्रको प्रवर्द्धन	७.२ र ८.५ का सबै	२०७६/७७	७०९८.०६	सुरक्षा संवेदनशिल क्षेत्र, मूख्य राजमार्ग, मुख्य राजमार्ग देखि जिल्ला सदरमुकामसम्म जोड्ने सडकको संवेदनशिल स्थानहरू सि.सि.टि.भी. प्रणालीको निगरानीमा ल्याइनेछ।	प्रदेशभित्रका विभिन्न सुरक्षा संवेदनशील स्थानहरू, मुख्यराजमार्ग र मुख्य राजमार्ग देखि जिल्ला सदरमुकाम सम्म जोड्ने सडकको ४३ स्थानमा सि. सि.टि.भी	सि.सि.टि.भी. जडान	५८२४.४

						जडान गर्ने जिल्ला प्रहरी कार्यालयहरूलाई अख्तियारी दिइएको छ।		
			२०७६/७७		शसस्त्र प्रहरी बल, नेपालको एउटा वि.ओ.पी. निर्माण हुनेछ।		शसस्त्र प्रहरी बल नेपाल वि.ओ.पी. निर्माण	
			२०७६/७७		प्रदेश प्रहरी मातहतमा १०० वटा प्रदेश प्रहरी चौकी निर्माण भएको हुनेछन्।		प्रदेश प्रहरी प्रहरी चौकी निर्माण	
			२०७६/७७		राष्ट्रिय अनुसन्धानको भवन निर्माण सम्पन्न भइ संचालन भएको हुनेछ।		राष्ट्रिय अनुसन्धान भवन निर्माण	
			२०७६/७७		प्रदेश डिजीटल फोरेन्सी ल्यावको स्थापना भई अपराधीको वैज्ञानिक परीक्षण गर्ने कार्य सुरूवात भएको हुनेछ।		प्रदेश डिजिटल फोरेन्सी ल्याव संचालन	
			२०७६/७७		प्रदेशमा शान्ति सुरक्षा कायम गर्न सरोकारावाला निकायहरूबीच प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य भएको हुनेछ।	प्रदेशमा सरोकारवाला निकायहरूको सहभागितामा एकवटा प्रदेश स्तरीय सुरक्षा गोष्ठी संचालन भएको	प्रदेश स्तरीय सुरक्षा गोष्ठी संचालन	
			२०७६/७७		प्रदेश संचार तथा सूचना प्रतिष्ठानगठन तथा संचालन भई प्रादेशिक संचार माध्यमको स्थापना, संचालन र नियमन व्यवस्थित भएको हुनेछ।		प्रदेश संचार तथा सूचना प्रतिष्ठान गठन तथा संचालन	
			२०७६/७७		प्रदेशमा सूचना तथा संचार प्रविधि वोर्ड गठन भई सूचना प्रविधि पार्क, सूचना प्रविधि		सूचना प्रविधि वोर्ड गठन तथा संचालन	
			२०७६/७७				सूचना प्रविधि पार्क निर्माण	

					नवप्रवर्तन केन्द्र (Innovation Center) को स्थापना भई प्रदेशलाई डिजिटल प्रदेश निर्माण गर्ने कार्यको आधार निर्माण भएको हुनेछ।			
			२०७६/७७-२०८१/८१				सूचना प्रविधि नवप्रवर्तन केन्द्र (Innovation Center) स्थापना	
			२०७६/७७				टेलीसेन्टर स्थापना	
			२०७६/७७		प्रदेशभित्रका सबै द्वन्द्व प्रभावित व्यक्ति स्वरोजगार कार्यक्रमबाट लाभान्वित भई स्वरोजगार कार्यक्रम संचालन गरी जीवन निर्वाह गर्न सक्ने गरी आय आर्जन गरेको हुनेछन्।		द्वन्द्व प्रभावित स्वरोजगार कार्यक्रम	
			२०७६/७७		लागु औषधको उच्च प्रभावित स्थानमा पुनर्स्थापना केन्द्र संचालन भई त्यो क्षेत्रका लागु औषधको दुर्व्यसन बाट प्रभावित व्यक्ति ५०० पुनर्स्थापित भएको हुनेछन्।		लागु औषध प्रभावितको लागि पुनर्स्थापना केन्द्र संचालन अनुदान	
			२०७५/७६		प्रदेश सरकारलाई आवश्यक पर्ने महत्वपूर्ण सूचना तथा जानकारी प्राप्त भएको हुने।		प्रदेश मामिला सूचना केन्द्र संचालन	

८.८ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

सँघीय तथा स्थानीय सरकारहरूको समन्वय र सहकार्यमा प्रदेश सरकारले गर्ने प्रयासहरूले शान्ति-सुरक्षामा उल्लेख्य सुधार हुने अनुमान गरिएको छ। सूचना तथा संचार प्रविधिको विकासमा रणनैतिक हिसाबले प्रयास गरिने र त्यसै अनुरूप आर्थिक तथा सामाजिक समुन्नति हासिल हुने अनुमान छ। विपद् व्यवस्थापन गर्नको लागि पूर्वतयारी, जनशक्ति तथा प्रविधिहरूको यथेष्ट व्यवस्था गरिनेछ। यी सबैका बाबजुद शान्तिसुरक्षा खलबलिने जोखिमहरू, सूचना तथा संचार प्रविधिका नयाँ विकासक्रमले निम्त्याउने जोखिमहरू, अप्रत्याशित र अनपेक्षित हिसाबले आउन सक्ने प्राकृतिक प्रकोपका जोखिमहरू र प्रदेश सरकारको काबूबाहिरका कारणले हुने जलवायु परिवर्तनले निम्त्याउने जोखिमहरूले लक्षित उपलब्धीहरू हासिल गर्ने सन्दर्भमा असर गर्न सक्छन्।

परिच्छेद ९

मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषदको कार्यालय

९.१ पृष्ठभूमि

नेपालको संविधानबमोजिम प्रदेशको कार्यकारिणी अधिकारको प्रयोग र प्रदेशभित्रको शासन व्यवस्थाको सामान्य निर्देशन, नियन्त्रण र संचालनमा प्रदेश सरकारलाई सहयोग गर्ने प्रमुख निकायका रूपमा मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय रहेको छ। प्रदेश सरकार (कार्यविभाजन) नियमावली, २०७४ बमोजिम प्रदेशस्तरीय सार्वजनिक प्रशासन संचालन गर्ने केन्द्रीय निकायको रूपमा यस कार्यालय रहेको छ। प्रदेश सरकारका मन्त्रालय एवम् निकायहरूबाट सम्पादन हुने कार्यहरूको रेखदेख, नियन्त्रण, निरीक्षण, समन्वय तथा अनुगमन मूल्याङ्कन, प्रदेशमा सुशासन प्रवर्द्धन, शासकीय सुधार तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रण, मानव अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन, प्रदेशस्तरीय प्रशासनिक, आर्थिक, सामाजिक, राजनीतिक, भौतिक पूर्वाधार विकास तथा शान्ति सुव्यवस्थाको गतिविधिका बारेमा जानकारी लिनु तथा अनुगमन गर्नु यस कार्यालयबाट सम्पादन हुने प्रमुख कार्यहरू हुन्।

तथ्यपरक एवम् नतिजामूलक नीति निर्णय प्रक्रिया, निर्णयहरूको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन, विश्वसनीय, परिणाममुखी, उत्तरदायी र सक्षम प्रशासनयन्त्र, सदाचारिताको प्रवर्द्धन, प्रभावकारी कानूनी व्यवस्था एवम् शून्य सहनशीलतामार्फत् भ्रष्टाचार नियन्त्रण, नतिजामूलक अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको विकास जस्ता पक्षहरूलाई संस्थागत र प्रवर्द्धन गर्दै "समृद्ध प्रदेश खुशी जनता" अभियानलाई साकार पार्न यस कार्यालयले नीति निर्माण र कार्यान्वयनमार्फत आवश्यक पर्ने कानूनको तर्जुमा, शासकीय सुधारको व्यवस्था, भ्रष्टाचारको अन्त्य, बिशेष कार्यक्रम र प्रशिक्षण लगायतका कार्यहरू सम्पादन गर्ने उद्देश्यका साथ मध्यमकालीन खर्च संरचनाको प्राथमिकताभित्र रही बार्षिक कार्यक्रम तयार गरिएको छ।

९.२ प्रमुख समस्या

अधिकार क्षेत्र र काम कर्तव्यका हिसाबले तीन तहका सरकारबीच स्पष्टता भइनसक्नु, प्रदेशको अधिकार क्षेत्रभित्रका लागि पर्याप्त कानूनहरू निर्माण गर्न बाँकी रहनु, विकास निर्माणका काममा समन्वय, विश्वास, गुणस्तर, कार्यक्षमता लगायतका समस्या विद्यमान रहनु, आयोजना तथा सार्वजनिक प्रशासनमा इमान्दारिता एवम् सदाचारिताको स्तर खस्किँदै जानु, भ्रष्टाचारजन्य कार्यको गहिराइमा पुगेर परिक्षण गर्न कठिनाइ हुनु, भ्रष्टाचारजन्य क्रियाकलापहरूलाई सामाजिक अपराधको रूपमा स्थापित गरी यस्ता कार्य गर्नेहरुको मनोबललाई खस्काउन तथा शून्य सहनशीलताको नीतिको प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्न नसकिनु, समाजमा सदाचारको संस्कार र मूल्य-मान्यतालाई स्थापित गर्न नसकिनु, पछौटेपन र गरिबी विद्यमान हुनुलाई प्रमुख समस्याको रूपमा चित्रण गर्न सकिन्छ।

९.३ चुनौती तथा अवसर

सार्वजनिक सेवा प्रवाहमा प्रभावकारिता, गुणस्तरीयता एवम् मितव्ययिता अपनाई जनताको सरल र सहज पहुँच कायम गर्नु, सुशासन र भ्रष्टाचार नियन्त्रणका लागि आवश्यक कानून निर्माण र संस्थागत व्यवस्था गर्नु, प्रदेशको समृद्धिका लागि आवश्यक स्रोतसाधनको उपलब्धता र यथोचित उपयोग गर्नु प्रमुख चुनौतीका रुपमा रहेका छन्।

प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना तयार भइसकेकोले योजनावद्ध विकास निर्माण कार्यहरूको तर्जुमा र कार्यान्वयन गर्न सकिने, प्रदेश सरकारसँगका जनताका सकारात्मक अपेक्षाहरूलाई बीचको तहमा रहेको सरकारका रूपमा तत्काल कार्यान्वयन र आवश्यक समन्वय गर्न सकिने, भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्नेसम्बन्धी कार्यहरूमा नेपाल सरकार, आम नागरिक, नागरिक समाज, संचारजगतबाट समेत सशक्त सहयोग हुनेजस्ता अवसरहरु रहेका छन्।

९.४ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

दीर्घकालीन सोच

संविधानबमोजिम प्रदेशको कार्यकारिणी अधिकारको प्रयोग र प्रदेशको समृद्धि तथा प्रदेशवासीको खुशीका निमित्त अनुकूल वातावरण तयार गर्ने उत्कृष्ट निकाय।

ध्येय

प्रदेशको सार्वजनिक नीति तर्जुमा तथा निर्णय प्रक्रियालाई तथ्यपरक तथा नतिजामूलक बनाउनु र माननीय मुख्यमन्त्रीलाई कर्तव्य र जिम्मेवारी समयमै, दक्षतापूर्ण एवम् प्रभावकारी हिसावले वहन गर्न सहयोग गर्नु।

लक्ष्य

१. प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) का निर्णयहरूलाई तथ्यपरक एवम् कानूनसम्मत गराउन व्यवस्थित तरिकाले तथ्य तथा सूचनामा आधारित प्रस्तावहरू तयार गर्नु, गराउनु।
२. प्रदेश अन्तर्गतका निकायहरूको कार्यप्रक्रिया तथा सेवा प्रवाहमा पारदर्शिता र जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्दै सुशासन प्रवर्द्धन गर्नु।
३. प्रदेशको समृद्धिका लागि विकास योजना, कार्यक्रम तथा आयोजनाको तर्जुमा तथा कार्यान्वयन हुने वातावरण सिर्जना गर्नु र विकास नतिजा हासिल गर्न समन्वय, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन गर्नु।

उद्देश्य

१. प्रदेश सरकार (मन्त्रिपरिषद्) का निर्णयहरूलाई तथ्यपरक एवम् नतिजामूलक वनाउनु ।
२. प्रदेश सरकारका निर्णयहरू प्रभावकारी रूपमा कार्यान्वयन गर्नु, गराउनु ।
३. प्रदेशको प्रशासनयन्त्रलाई विश्वसनीय, परिणाममुखी, उत्तरदायी र सक्षम बनाउनुका साथै प्रदेशका संरचना र जनशक्तिको व्यवस्थित परिचालन गरी सेवा प्रवाहलाई प्रभावकारी वनाउनु ।
४. सदाचारिताको प्रवर्द्धन, प्रभावकारी कानूनी व्यवस्था एवम् शून्य सहनशीलतामार्फत भ्रष्टाचार नियन्त्रण गर्नु।
५. प्रदेशको समृद्धिका निमित्त बढी प्रतिफलदायी विकास नीति, योजना, कार्यक्रम र आयोजना तर्जुमा हुने वातावरण सिर्जना गर्नु।

६. विकास निर्माण कार्यलाई समन्वयात्मक रूपमा र अनुगमन तथा मूल्याङ्कन प्रणालीको प्रभावकारितामार्फत नतिजामूलक वनाउनु ।

रणनीति

१. प्रदेश सरकारका नीति, निर्णय प्रक्रियालाई आवश्यक सूचना तथा तथ्याङ्क व्यवस्थित रूपमा उपलब्ध गराउने ।
२. नीति एवम् निर्णय प्रक्रियालाई विश्वसनीय वनाउन सहभागितामूलक पद्धति अवलम्वन गर्ने ।
३. विद्युतीय शासन प्रणालीको विकास एवम् विस्तार गर्ने ।
४. सार्वजनिक प्रशासनलाई स्वच्छ, सक्षम, निष्पक्ष, पारदर्शी, जनउत्तरदायी वनाउन संस्थागत सुदृढीकरण गर्ने।
५. जनआकांक्षा र जनगुनासो व्यवस्थापन प्रणालीको विकास गर्ने।
६. सार्वजनिक सेवा प्रवाहको अनुगमन तथा मूल्याँकनलाई नतिजामूलक एवम् प्रभावकारी बनाउने ।
७. मानव अधिकारको संरक्षण एवम् प्रवर्द्धन हुने वातावरण सिर्जना गर्ने ।
८. मन्त्रालयहरू, प्रमुख विकास आयोजनाहरू, सेवा प्रदायक निकायहरू र अन्य निकायहरूमा कार्यसम्पादन सूचकमा आधारित नतिजामूलक व्यवस्थापन पद्धति लागू गर्ने ।
९. भौतिक पूर्वाधार विकासमा प्रभावकारिता अभिवृद्धिका लागि सहकार्य, समन्वय र सहभागितामूलक विधि अवलम्वन गर्ने ।
१०. निर्णय निर्माण एवम् कार्यान्वयनमा सहजीकरण र एकरूपता कायम गर्न एकीकृत तथ्याङ्क पद्धतिको विकास गर्ने ।

९.५ आवधिक योजना अनुरूपका विषयक्षेत्रगत सोच, लक्ष्य, उद्देश्य र रणनीति

९.५.१ सुशासन तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रण

दीर्घकालीन सोच

भ्रष्टाचारमुक्त असल शासनको प्रत्याभूति गराई सदाचारयुक्त समाजको निर्माण।

लक्ष्य

प्रदेशको सार्वजनिक क्षेत्रमा हुने भ्रष्टाचार र अनियमितता नियन्त्रण गरी सुशासन सुनिश्चित गर्ने।

उद्देश्य

१. भ्रष्टाचार र अनुचित कार्यनिर्मूल गर्नु र सदाचारको संस्कृति प्रवर्द्धन गर्नु।
२. प्रदेश अन्तर्गतको सरकारी सेवालाई जवाफदेही, जनउत्तरदायी र पारदर्शी बनाई विधिको शासन र सुशासन कायम गर्नु।

रणनीति

१. नैतिकता र सदाचारको संस्कृतिलाई बढावा दिई प्रदेशबाट प्रवाह हुने सार्वजनिक सेवाहरूलाई गुणस्तरीय, मितव्ययी, एवम् पहुँचयोग्य बनाउने।
२. प्रदेशको विकास निर्माण कार्यहरूलाई तोकिएको मापदण्ड बमोजिम समयमा सम्पन्न गर्ने।

३. विकास कार्यक्रमहरूमा सार्वजनिक लेखापरीक्षणलाई अनिवार्य बनाउने।
४. भ्रष्टाचारको सवालमा शून्य सहनशीलताको नीति अबलम्बन गरी सरकारी कामकाजलाई निष्पक्ष, नतिजामुखी, पारदर्शी, जवाफदेही एवम् जनउत्तरदायी बनाउने।
५. सुशासन कायम गर्ने तथा भ्रष्टाचार नियन्त्रणसम्बन्धी कानून तर्जुमा गरी नागरिक समाज र समुदाय समेतको सहयोग र सहकार्यमा कार्यान्वयनमा ल्याउने।
६. मानव अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन गर्ने गराउने।

९.५.२ कार्यान्वयन, अनुगमन तथा मूल्याङ्कन

दीर्घकालीन सोच

प्रभावकारी अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली मार्फत कार्यान्वयन एवम् जवाफदेहिताको सुनिश्चितता।

लक्ष्य

प्रभावकारी कार्यान्वयन संरचना एवम् स्वचालित अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली मार्फत सिकाइ र जवाफदेहिता सुनिश्चित गरी तथ्यपरक नीति निर्माणलाई संस्थागत गर्ने।

उद्देश्य

१. विकास आयोजना तथा कार्यक्रमहरूको कार्यान्वयन पूर्व निर्धारित परिमाण, गुणस्तर, समय र लागतमै सम्पन्न गर्नु।
२. नतिजामूलक एवम् स्वचालित अनुगमन तथा मूल्यांकन प्रणाली संस्थागत गरी निर्णय प्रक्रियालाई तथ्यमा आधारित गर्नुका साथै जवाफदेहिता सुनिश्चित गर्नु।

रणनीति

१. योजनाको कार्यान्वयनको लागि चुस्त तथा प्रभावकारी संरचना निर्माण गर्ने।
२. सरोकारवालाहरूसँग सहकार्यमा प्रदेशको प्राथमिकता अनुसार आयोजनाहरूको कार्यान्वयन गर्ने।
३. अनुगमन तथा मूल्यांकनका लागि आवश्यक नीतिगत व्यवस्था गरी प्रदेशका सबै निकाय र सबै स्थानीय तहमा स्वचालित अनुगमन प्रणालीलाई संस्थागत गर्ने।
४. अनुगमन तथा मूल्यांकनबाट प्राप्त पृष्ठपोषणको बहुउपयोग नीति अवलम्बन गर्ने।
५. साधन स्रोतको उपलब्धताको सुनिश्चितताका साथै जनशक्तिको क्षमता विकास गर्ने।

९.५.३ अन्तर सरकारी तहगत समन्वय र सहकार्य

दीर्घकालीन सोच

तीन तहको सरकारहरू बीच प्रभावकारी समन्वय र सहकार्य गर्दै समृद्धि हासिल।

लक्ष्य

तीन तहको सरकारहरूबीच सहकार्य र समन्वय गर्दै सरकारी कामको प्रभावकारिता बढाउने।

उद्देश्य

प्रभावकारी सहकार्य र समन्वय स्थापित गरी साधनको विनियोजन र कार्यान्वयन दुवैतर्फ प्रभावकारीता र कार्यदक्षता हासिल गर्नु।

रणनीति

१. संघीय र स्थानीय तहहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्न संस्थागत व्यवस्था गर्ने।

२. संघीय र स्थानीय तहहरूसँग समन्वय र सहकार्य गर्ने प्रणाली स्थापित गर्ने।

९.६ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाइ	२०७५/७६	मध्यमकालीन लक्ष्य		
			२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
१. नीति, कानून तर्जुमा	संख्या	५०	२५	२०	१५
२. प्रदेशस्तरीय प्रशिक्षण केन्द्रबाट तालिम	संख्या	-	२००	३००	३००
३. प्राप्त जनगुनासो		१५०			
४. सम्बोधन गरिएको जनगुनासो	प्रतिशत	९५	१००	१००	१००
५. मूल्यांकन भएका आयोजना/कार्यक्रम	जना	-	२	३	४
६. मुख्यमन्त्री ग्रामीण विकास कार्यक्रमबाट लाभान्वित	गाउँपालिका	३५	७३	७३	७३

९.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान (अनुसूची २ र ३ को आधारमा तयार गरिएको)

आ.व.	बजेट अनुमान				स्रोत रू लाखमा							
	कूल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कूल	प्रदेश सरकार	नेपाल सरकार - समानीकरण अनुदान	नेपाल सरकार - समपूरक	नेपाल सरकार - विशेष अनुदान	नेपाल सरकार - सशर्त	वैदेशिक/विकास साझेदारको सहयोग	आन्तरिक ऋण
२०७६/७७	२३३१.६९	१८४८.२४	४८३.४५	-	-	-	-	-	-	१२७.६९	-	-
२०७७/७८	२५५५.३	२०८८.३	४६७	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२०७८/७९	३४०२.६५	२८३५.६५	५६७	-	-	-	-	-	-	-	-	-

९.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	सुरू हुने र सम्पन्न हुने मिति	कूल लागत (रू. लाखमा)	प्रमुख प्रतिफलहरू	गत आ.व. को प्रगति	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	वार्षिक बजेट (रू. लाखमा)
३०१०००११३	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	८.२-१ ७.१-१ ७.१-२ ७.१-४ ७.१-५			सदाचारिता अभिवृद्धि भएको हुने। भ्रष्टाचारमा न्यनीकरण भएको हुने।	सुशासन प्रवर्द्धन सम्वन्धी १० वटा अन्तर्क्रिया कार्यक्रम सम्पन गरिएको	सेवा प्रवाह, सुशासन, भ्रष्टाचार नियन्त्रण र प्रशासन सुधार	१०
					कार्यक्रम कार्यान्वयन चरणमा आईपर्ने समस्या समाधान भएको हुने।	प्रदेश सरकार अन्तर्गतका निकाय तथा राष्ट्रिय गौरवका आयोजना र प्रदेशस्तरका ठूला लगानी रहेका आयोजनाहरूको अनुगमन गरिएको	अनुगमन तथा मूल्यांकंन कार्यक्रम	५४
					सफ्टवेयर जडान भई कार्यसम्पादनमा सहजता आएको हुनेछ।		विभिन्न सफ्टवेयर तथा हार्डवेयर जडान कार्यक्रम	२५
					तहगत समस्याहरूको समाधान भई कार्यवातावरण सहज हुनेछ।	प्रदेश विकास परिषद्का दुइवटा वैठक सम्पन्न भएका	अन्तर सरकारी तहगत समन्वय र सहकार्य	५७
					कर्मचारी तथा पदाधिकारीहरूको क्षमता अभिवृद्धि भई सेवा प्रवाहमा	स्थानीय तहका पदाधिकारी तथा कर्मचारीहरूलाई कानून तर्जुमा	तालिम, गोष्ठी, सेमिनार, अभिमुखीकरण र क्षमता	७०

					सीघ्रता र गुणस्तरीयता अभिवृद्धि हुनेछ।	विधि र प्रक्रियका विषयमा अभिमूखीकरण संचालन गरिएको। प्रदेशमा समायोजन भई आएका कर्मचारी हरूलाई पदस्थापन पूर्व अभिमुखीकरण गरिएको। कार्यालय सहयोगी तथा माननीय मन्त्रीहरूका सचिवालयमा कार्यरत जनशक्तिका लागि अभिमुखीकरण गरिएको।	विकास कार्यक्रम	
					प्रदेश कानूनहरूको तर्जुमा भई कार्यक्रमहरू संचालन गर्न सहज हुनेछ।		प्रदेश कानूनहरूको तर्जुमा र स्वीकृति	३७
					हिंसाजन्य कृयाकलापहरूमा न्यनीकरण हुने।	जेष्ठ नागरिकहरूका लागि दैनिक आवश्यकताका वस्तु वितरण गर्दै मानव अधिकार दिवश कार्यक्रम संचालन गरिएको।	मानव अधिकारको संरक्षण र प्रवर्द्धन	१४
			२०७५–२०७९		गरिव जनतामा केन्द्रित कार्यक्रम भएकोले लक्षितवर्गको जीवनस्तरमा उल्लेखनीय सुधार आउने।	कृषि, शिक्षा, स्वास्थ्य, सीपमुलक, रोजगारमूलक र सामाजिक संरक्षण सम्वन्धी कार्यक्रमहरू १२ जिल्लाका ३५ गाउँपालिकाहरूमा संचालन चरणमा रहेको।	मुख्यमन्त्री ग्रामीण विकास कार्यक्रम	४१००
					१. प्रदेशको परियोजना बैंक निर्माण गर्ने भएको हुने। २. अध्ययन अनुसन्धान भएको हुने। ३. विकास आयोजनाहरूको	१. प्रदेशको प्रोफाइल तयार भएको । २. प्रदेशको प्रथम आवधिक योजना तयार गरिएको । ३. दिगो विकास लक्ष्यसम्बन्धी	१. प्रदेशको परियोजना बैंक निर्माणको शुरुवातगर्ने। २. अध्ययन अनुसन्धान गर्ने। ३. विकास आयोजनाहरूको	२००

					दस्तावेज अध्ययन तथा परिमार्जन भएको हुने। ४. चालू वा सम्पन्न ९ वटा विकास आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन भएको हुने। ५. स्थानीय तहको योजना निर्माणसम्बन्धी क्षमता विकासमा सहयोग भएको हुने।	यस प्रदेशको वेसलाईन प्रतिवेदन तयार गरिएको। ४. २ वटा अनुसन्धानात्मक अध्ययनको संयोजन गरिएको।	दस्तावेज अध्ययन तथा परिमार्जन गर्ने । ४. चालू वा सम्पन्न २ वटा विकास आयोजनाहरूको मूल्याङ्कन गर्ने। ५. स्थानीय तहको योजना निर्माणसम्बन्धी क्षमता विकासमा सहयोग गर्ने।	
							पूर्वाधार विकास प्राधिकरण स्थापनाको लागि तयारी	

९.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

आवश्यक नीति तथा कानुनी व्यवस्था, सम्बन्धित सम्पूर्ण क्षेत्रको उल्लेख्य सहयोग र सहभागिता, संघ तथा स्थानीय तहसँग समन्वय, इमान्दारिता र सदाचारिताको विकास तथा सुशासन सुनिश्चित भएको हुनेछ। उल्लेखित अनुसारको व्यवस्था हुन नसकेमा अपेक्षित नतिजा हासिल गर्ने बिषय जोखिमपूर्ण रहने देखिन्छ।

परिच्छेद १०

प्रदेशका संवैधानिक तथा अन्य निकायहरू

१०.१ प्रदेश सभा सचिवालय

१०.१.१ पृष्ठभूमि

प्रदेश संचालनका लागि र समृद्ध प्रदेश खुशी जनताको चाहना पूरा गर्नको लागि नीति निर्माण तथा कानून वनाउने र कानून अनुसार राज्य सन्चालनको निगरानी गर्ने निकाय प्रदेश सभा हो। यस सभाको भूमिकालाई अध्ययन, अनुसन्धान तथा व्यवस्थापकीय कार्यहरुमार्फत् प्रदेश सभा सचिवालयले सहयोग पुऱ्याउने गर्दछ। प्रदेश सरकारको सफलतासमेत प्रदेश सभाको भूमिकामा निर्भर रहन्छ। साथै प्रदेश सभाका कार्यक्षेत्रभित्र रहेर आगामी वर्षमा गरिने कार्यक्रमहरूलाई यस दस्तावेजमा समावेश गरिएको छ।

१०.१.२ समस्या तथा चुनौती

प्रदेश सभाको सञ्चालनका लागि भौतिक पूर्वाधारको व्यवस्था गर्नु, सभाका कार्य प्रक्रियामा सूचना प्रविधिको प्रयोग बढाउनु र जनशक्तिको क्षमता विकास गरी सभाको कार्य सञ्चालन तथा सम्पादनमा सहयोग पुऱ्याउनु प्रमुख चुनौतीहरू हुन्।

१०.१.३ दीर्घकालीन सोच

अनुसन्धान र कानून निर्माण प्रक्रियालाई प्रभावकारी वनाई पाँच वर्षमा आकर्षक, सुविधासम्पन्न, सक्षम र सवैभन्दा आकर्षक र उत्कृष्ट कार्य सम्पादन हुने नमूना कार्यालय ।

१०.१.४ लक्ष्य तथा उद्देश्य

१. प्रदेश सभा, प्रदेश सभाका समिति, पदाधिकारी र सदस्यलाई आवश्यक सेवा सुविधा उपलब्ध गराउनु।
२. प्रदेश सभाको काम कारबाही सुचारु रूपले सञ्चालन गर्न प्रशासनिक व्यवस्था मिलाउनु ।
३. आर्थिक र भौतिक व्यवस्थापनसम्बन्धी कार्यलाई व्यवस्थित र प्रभावकारी बनाउनु ।
४. प्रदेश सभाको सूचना प्रणालीलाई प्रभावकारी बनाउने तथा प्रदेश सभा परिसरमा सुरक्षा व्यवस्था मिलाउनु ।
५. प्रदेश सभाको दलका कार्यालयलाई आवश्यक सेवा सुविधा उपलब्ध गराउनु।

१०.१.५ रणनीति

१. संसदीय मर्यादा कायम राख्न सुविधा सम्पन्न प्रदेश सभा भवन र आवासगृह निर्माण गरिनेछ।
२. प्रदेश सभाका सदस्यहरुको क्षमताको उच्चतम उपयोग गरी प्रदेश सभालाई अनुसन्धानात्मक क्रियाकलापमा आवद्ध गर्दै जनहित अनुकूलका कानून र नीति निर्माण गरी जनप्रतिनिधिको भूमिकालाई उच्च वनाइनेछ।
३. प्रदेश सभा सचिवालयलाई पाँच वर्षमा अनुसन्धान र खोजमूलक बनाउनुकासाथै सुविधा सम्पन्न सक्षम र आकर्षक उत्कृष्ट सचिवालय बनाउने।

१०.१.६ विषयक्षेत्रगत नतिजा सूचक र लक्ष्य

सूचक	एकाइ	आ.ब. २०७४ सम्मको वास्तविक उपलब्धि	आ.ब. २०७५/७६ सम्मको संशोधित उपलब्धि	मध्यमकालीन लक्ष्य		
				२०७६/७७	२०७७/७८	२०७८/७९
प्रदेशका लागि नयाँ कानून निर्माण	१२०	१२	२६	३५	२५	२२

१०.१.७ विषय क्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान (अनुसूची २ र ३ को आधारमा तयार गरिएको)

(रू. लाखमा)

आ.व.	बजेट अनुमान				स्रोत							
	कूल	चालु	पुंजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कूल	प्रदेश सरकार	नेपाल सरकार समानीकरण - अनुदान	नेपाल सरकार-समपूरक	नेपाल सरकार - विशेषअनुदान	नेपाल सरकार - सशर्त	वैदेशिक/ विकास साझेदारको सहयोग	आन्तरिक ऋण
२०७६/७७	३३१७.७४	२८५६.८५	४६०.८९	-	-	३३१७.७४	-	-	-	-	-	-
२०७७/७८	३५४१.४६	३०९१.०३	४५०.४३	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२०७८/७९	४०१९.३७	३६१६.१६	४०३.२१	-	-	-	-	-	-	-	-	-

१०.१.८ कार्यक्रम/आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	सुरू हुने र सम्पन्न हुने मिति	कूल लागत (रू. लाखमा)	प्रमुख प्रतिफलहरू	गत आ.व. को प्रगति	प्रमुख वार्षिक क्रियाकलापहरू	वार्षिक बजेट (रू. लाखमा)
२०२०००११३ र २०२०००१२३	प्रदेश सभाका माननिय र कर्मचारीको क्षमता विकास		२०७६/७७	२२०.२५	सांसदको र कर्मचारीको कार्यमा प्रभावकारिता आउने छ।	माननीय सदस्यहरूको लागि कार्य दक्षता अभिवृद्धि सम्बन्धि विभिन्न किसिमका तालिम संचालन गरिएको।	प्रदेश सभाका माननीय र कर्मचारीको क्षमता विकास	९६.२५
२०२०००११४ र २०२०००१२४	प्रदेश सभाको भौतिक व्यवस्थापन		२०७६/७७	११२	सांसद र कर्मचारीको लागी उचित कार्य वातावरण बन्ने	प्रदेश सभाको समिति हल, दल कार्यालय, सचिवालय व्यवस्थापन	प्रदेश सभाको भौतिक व्यवस्थापन	११२
२०२०००११४ र २०२०००१२४	प्रदेश सभाको सुरक्षा व्यवस्थापन		२०७६/७७	१५	सभा वरिपरि सुरक्षित स्थान हुने	सि सि क्यामरा जडान र निगरानि	प्रदेश सभाको सुरक्षा व्यवस्थापन	१५
२०२०००११४ र २०२०००१२४	प्रदेश सभाको वैठकको रेकर्ड सरक्षण र पेपरलेस सभा		२०७६/७७	७८.२५	सवै सुचना नेटवाटै पाउन सकिने छ	वैठकको रेकर्ड प्रारम्भ र युटुभमा लाइभ प्रशासरण सुरू	प्रदेश सभाको वैठकको रेकर्ड सरक्षण र पेपरलेस सभा	७८.२५

१०.१.९ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

प्रदेश सभाका लागि आवश्यक भौतिक संरचनाको व्यवस्था भएको हुनु, आवश्यकता अनुसारका दक्ष जनशक्ति उपलव्ध भएको हुनु र सूचना प्रविधिको व्यापक प्रयोग हुनु प्रमुख अनुमान हुन् ।

१०.२ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय

१०.२.१ पृष्ठभूमि

स्वच्छ, निष्पक्ष, न्यायपूर्ण समाजको विकास लोकतान्त्रिक शासन प्रणालीको दिगो आधार हो। नेपालको संविधानले महान्यायाधिवक्ताको मातहतमा रहने गरी प्रत्येक प्रदेशमा एक मुख्य न्यायाधिवक्ता रहने व्यवस्था गरेको छ। मुख्य न्यायाधिवक्ताको मुख्य काम कर्तव्य र अधिकार नै प्रदेश कानून बमोजिम न्यायपूर्ण समाज स्थापना गर्नुपर्ने रहेको छ। यसका अलावा मुख्य न्यायाधिवक्तालाई प्रदेश सरकारको हक, हित वा सरोकार रहेको संविधान वा कानूनको व्याख्यासम्वन्धी कुनै जटिल संवैधानिक वा कानूनी प्रश्न समावेश भएको वा सम्वन्धित प्रदेशको सन्दर्भमा सार्वजनिक महत्व वा सार्वजनिक सरोकारको मुद्दामा प्रदेश सरकारको तर्फबाट वहस पैरवी गर्ने र प्रदेश सरकार, प्रदेश सरकारको कार्यालय वा प्रदेश सरकारले तोकिदिएको अधिकारीलाई कुनै संवैधानिक वा कानूनी प्रश्नमा राय माग गरेमा कानूनी राय दिने मुख्य काम कर्तव्य तोकिएको छ। यसैमा अडिग भै आगामी तीन बर्षमा यस कार्यालयले आफ्नो कार्यक्षेत्रमा संचालन गर्ने प्रतिफलमुखी कार्यक्रम तथा आयोजनालाई यस मध्यमकालीन खर्च संरचनामा समावेश गरेको छ ।

संविधानप्रदत्त तथा कानूनले निर्दिष्ट गरेको जिम्मेवारी सफलतापूर्वक सम्पन्न गर्न तथा प्रदेशमा कानूनको शासन स्थापना गरी संस्थागत सुदृढीकरण गर्न तथा व्यावसायिकता विकासमा केन्द्रित हुनका लागि प्रतिफलमुखी कार्यक्रमहरू अगाडि बढाइएको छ। मध्यमकालीन खर्च संरचनाले प्राथमिकतामा राखेका त्रिवर्षीय कार्यक्रमहरूलाई मध्यनजर गर्दै यस कार्यालयले आफ्नो कार्यक्षेत्रमा आगामी आर्थिक वर्षमा संचालन गर्ने नतिजामूलक वार्षिक कार्यक्रमहरू तयार गरेको छ।

१०.२.२ दीर्घकालीन सोच, लक्ष्य, उद्देश्य तथा रणनीति

सोच

स्वच्छ, निष्पक्ष, न्यायपूर्ण समाजको निर्माण गरी कानूनी राज्यको अवधारणालाई व्यवहारमा लागू गर्नु।

लक्ष्य तथा उद्देश्य

१. व्यावसायिक कानूनी राय प्रदान गरी प्रदेश सरकारप्रतिको जनविश्वास बढाउनु।
२. प्रभावकारी रूपमा प्रदेश सरकारको प्रतिरक्षा गर्ने तथा प्रदेश सरकारको तर्फबाट मुद्दा दायर गर्नु।
३. लोकतान्त्रिक शासन प्रणालीको दिगो आधारका रुपमा रहेको न्याय व्यवस्थाको सुनिश्चितता गर्नु।
४. व्यावसायिक, प्रभावकारी र जनविश्वास प्राप्त संस्थाको रूपमा स्थापना गर्नु।

रणनीति

१. प्रदेश सरकार र यस मातहतका निकायबाट माग भएअनुसार व्यावसायिक कानूनी राय प्रदान गर्ने ।
२. ऐन, नियम र कार्यविधि वनाउने कार्यमा प्रदेश सरकारका मन्त्रालय तथा अन्य कार्यालयलाई राय सुझाव दिने ।

३. प्रदेश सरकारलाई प्रतिपक्षी बनाई दायर भएका मुद्दा एवम् रीटको प्रभावकारी प्रतिरक्षा एवम् मुद्दा दायर गर्ने ।

४. फैसलाको प्रभावकारी कार्यान्वयन गर्ने, गराउने ।

५. मानव अधिकारको रक्षाको लागि आवश्यक कार्य गर्ने ।

६. हिरासत तथा थुनुवा कक्ष एवम् कारागारको अनुगमन र निरीक्षण गर्ने ।

७. पुस्तकालय व्यवस्थापन गर्ने ।

८. मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालयमा कार्यरत सरकारी वकील तथा कर्मचारीहरूको आचार संहिता बनाई लागू गर्ने ।

९. जनशक्ति व्यवस्थापन गर्ने ।

१०.२.३ विषयक्षेत्रगत खर्च तथा स्रोतको त्रिवर्षीय अनुमान (अनुसूची २ र ३ को आधारमा तयार गरिएको)

आ.व.	बजेट अनुमान (रू.लाखमा)				स्रोत (रू.लाखमा)							
	कूल	चालु	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	कूल	प्रदेश सरकार	नेपाल सरकार - समानीकरण अनुदान	नेपाल सरकार- समपूरक	नेपाल सरकार विशेष - अनुदान	नेपाल सरकार – सशर्त	वैदेशिक कासवि/ साझेदारको सहयोग	आन्तरिक ऋण
२०७६/७७	२२५.२७	१५२.६७	७२.६	-	-	२२५.२७	-	-	-	-	-	-
२०७७/७८	२३९.१६	१६५.०४	७४.१२	-	-	-	-	-	-	-	-	-
२०७८/७९	२५५.६२	१७७.४२	७८.२०	-	-	-	-	-	-	-	-	-

१० ४.२.कार्यक्रम तथा आयोजनाको संक्षिप्त विवरण

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/ आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	सुरू हुने र सम्पन्न हुने मिति	वार्षिक बजेट (रू. लाखमा)	कूल लागत (रू. लाखमा)	प्रमुख प्रतिफलहरू	गत आ.व. को प्रगति	प्रमुख कार्यक्रमहरू
२१६००४८०	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय		सालबसाली	०.५	०.५	प्रदेशका सबै निकायबाट अवलम्बन गरिने कानुनी कामकारवाहीमा एकरूपता कायम भएको हुने		यस कार्यालय र प्रदेशका अन्य कार्यालयसगको अन्तरिक्रिया गोष्ठी
				३२०	३२०	प्रदेश अन्तगर्तका कार्यालयबाट तयार गरिने लिखित जवाफमा स्तरियतामा अभिबृद्धि भएको हुने		रिट प्रतिरक्षा लिखित जवाफको स्तरियता एवंकानुनी रायमा प्रभावकारिता विषयक गोष्ठी/सेमिनार
				६००	६००	स्थानिय निकायबाट सम्पादन हुने न्यायिक कामकारवाहीमा प्रभावकारिता अभिबृद्धि भएको हुने		कानून र न्यायाका विषयमा स्थानिय तहका पदाधिकारि सँग छलफल एवं अन्तरक्रिया
				४००	४००	कानुनी राज्यको स्थापना गर्ने प्रदेश सरकारको जिम्मेवारी पुरा गर्न सहयोग पुग्ने।		बैज्ञानिक अनुसन्धान र प्रभावकारी अभियोजन /प्रतिरक्षा कार्यक्रम
				३००	३००	समाजमा शान्ती सुरक्षा कायम हुने।		बातावरण र अपराधको प्रबृति सम्बन्धमा अनुसन्धानको गरी प्रतिवेदन तयार गर्ने (Crime Trend Analysis)

ब.उ.शि.नं.	कार्यक्रम/ आयोजना	विषय क्षेत्रगत रणनीति नं.	सुरू हुने र सम्पन्न हुने मिति	वार्षिक बजेट (रू. लाखमा)	कूल लागत (रू. लाखमा)	प्रमुख प्रतिफलहरू	गत आ.व. को प्रगति	प्रमुख कार्यक्रमहरू
				५००	५००	कार्यालयको कार्य सम्पादन स्तर तथा भौतिक अवस्थामा सुधार भएको हुने		मुख्य न्यायाधिबक्ताको कार्यालयको प्रथम पञ्च बर्षीय रणनितिक योजना निर्माण
				२००	६००	कैदी तथा हिरासतमा रहेका मानिसको मानव अधिकारको सुनिश्चिततामा सघाउ पुग्ने।		हिरासत तथा कारागार व्यवस्थापन सम्बन्धी अन्तरक्रिया गोष्ठी
				१०००	१०००	कार्यसम्पादन स्तरमा सुधार हुने। नयाँ नयाँ सिर्जनात्मक गतिविधिहरूको अनुसरण भएको हुने।		अन्तर प्रदेश स्तरीय अध्ययन अवलोकन तथा अनुभव आदानप्रदान
				२००	२००	विद्यालय तथा अन्य निकायमा जानि नजानी हुने वाल दुराचारको कमि भएको हुनुका साथै बाल श्रमशोषणमा कमि भएको हुने।		बाल न्याय सम्बन्धी सरोकारवालाहरूसगँ कार्यशाला गोष्ठी
				३००	९००	मुख्य न्यायाधिबक्ता कार्यालयको वार्षिक प्रतिवेदन छपाई भएको हुने।		मुख्य न्यायाधिबक्ता कार्यालयको वार्षिक प्रतिवेदन छपाइ
				३००	३००	कार्यालयको समग्र कार्यसम्पादन स्तरमा बृद्धि भएको हुने।		कर्मचारी क्षमता अभिबृद्धि कार्यक्रम

१०.२.५ जोखिम पक्ष तथा अनुमान

आवश्यक स्रोतको उपलब्धता, पर्याप्तता, निरन्तरता, कार्यभार अनुरूप जनशक्तिको व्यवस्थापन गर्ने अनुमान गरिएको छ ।

१०.३ प्रदेश लोकसेवा आयोग

प्रदेश तहमा संवैधानिक निकायको रूपमा प्रदेश लोकसेवा आयोग गठन तथा संचालन गर्नका लागि प्रदेश लोक सेवा आयोग ऐन २०७६ प्रमाणीकरण भइसकेको छ । यस अनुसार आर्थिक वर्ष २०७६/७७ मा प्रदेश लोक सेवा आयोग गठन गरी यसको संस्थागत संरचना, नियमावली तथा कार्यविधिहरुको निर्माण र जनशक्तिको व्यवस्था गरी प्रदेश र स्थानीय तहको आवश्यकता अनुसारका जनशक्तिहरुको छनौट तथा आपूर्तिसम्बन्धी कार्य प्रारम्भ गरिनेछ । यसका लागि आवश्यक बजेट विनियोजन गरिएको छ ।

अनुसूचीहरू

अनुसूची १: प्रदेश सरकार (माननीय मुख्यमन्त्री तथा आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्री स्तर) को मिति २०७५/११/०५ को निर्णयानुसारका समितिहरू

क) मध्यमकालीन खर्च संरचना तर्जुमा निर्देशक समिति

१. उपाध्यक्ष, प्रदेश योजना - संयोजक
२. सदस्यहरू, प्रदेश योजना आयोग - सदस्य
३. सचिव, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - सदस्य
४. सचिव विषयगत मन्त्रालयहरु - सदस्य
५. महाशाखा प्रमुख, प्रशासन, आर्थिक नीति तथा राजश्व महाशाखा, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - सदस्य
६. महाशाखा प्रमुख, योजना तथा बजेट महाशाखा, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - सदस्य सचिव

स्थायी आमन्त्रित सदस्यः

७. प्रमुख सचिव, प्रदेश नं ५, प्रदेश सरकार।

ख) मध्यमकालीन खर्च संरचना प्राविधिक समिति

१. सचिव - आर्थिक मामिला तथा योजना - संयोजक
२. महाशाखा प्रमुख, प्रशाशन, आर्थिक नीति तथा राजश्व महाशाखा, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - सदस्य
३. महाशाखा प्रमुख, योजना तथा बजेट महाशाखा, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - सदस्य
४. योजना महाशाखा प्रमुख, विषयगत मन्त्रालय वा निकाय - सदस्य
५. शाखा अधिकृत, योजना तथा बजेट महाशाखा, आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय - सदस्य सचिव

ग) निकायगत मध्यमकालीन खर्च संरचना कार्यदल

१. महाशाखा प्रमुख, योजना तथा बजेट महाशाखा (विषयगत मन्त्रालय वा निकाय) - संयोजक
२. प्रमुख, आर्थिक प्रशाशन शाखा (सम्बन्धित निकाय) - सदस्य
३. सम्बन्धित मन्त्रालय अन्तर्गतको बिभाग वा निर्देशनालयको प्रतिनिधि - सदस्य
४. प्रमुख, योजना तथा बजेट शाखा (सम्बन्धित मन्त्रालय वा निकाय) - सदस्य सचिव

अनुसूची २ : आ. ब. २०७६/७७ को मन्त्रालयगत प्रस्तावित बजेटको विवरण

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय		बजेट						
		चालु	पूँजीगत	वित्तिय	जम्मा	प्रदेश सरकार	संघ	वैदेशिक
२०२	प्रदेश सभा	२८५,६८५	४६,०८९		३३१,७७४	३३१,७७४		
२१६	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	१५,२६७	७,२६०		२२,५२७	२२,५२७		
३०१	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को	१८४,८२४	४८,३४५		२३३,१६९	२२०,४००	१२,७६९	
३०५	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	११८,९३७	४०,६६५		१५९,६०२	१५९,६०२		
३०७	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण	१,३५२,०३१	१,५३६,०८०		२,८८८,१११	१,७१०,५३७	१,१७७,५७४	
३१२	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी	३,७९८,०२९	२७८,५६०		४,०७६,५८९	२,५८५,४०५	१,४९१,१८४	
३१४	आन्तरिक मामिला तथा कानून	३४२,२४६	४६५,८२०		८०८,०६६	६५८,०६६	१५०,०००	
३३७	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	९७१,५०४	१४,८७०,४०५		१५,८४१,९०९	५,६५१,८९६	१०,१९०,०१३	
३५०	सामाजिक विकास मन्त्रालय	३,५८०,९९८	८११,२२८		४,३९२,२२६	१,७०७,४१७	२,६८४,८०९	
६०२	अर्थ - विविध	२,८०१,०००	४७२,०२७		३,२७३,०२७	२,३६८,८७६	९०४,१५१	
८०१	स्थानीय तह	४,३८९,८००			४,३८९,८००	४,३८९,८००		
	कुल जम्मा	१७,८४०,३२१	१८,५७६,४७९		३६,४१६,८००	१९,८०६,३००	१६,६१०,५००	

अनुसूची ३ : बजेट शीर्षक गत खर्च प्रक्षेपण (वित्तिय व्यवस्था सहित)

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय / बजेट उपशीर्षक	प्रस्तावित बजेट								
	पहिलो बर्ष	दोस्रो बर्ष				तेस्रो बर्ष			
		जम्मा	चालु खर्च	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	जम्मा	चालु खर्च	पुँजीगत	वित्तीय व्यवस्था
२०२ प्रदेश सभा	३३१७७४	३१४०७२	२६९०२९	४५०४३	०	३७०१८८	३२९८६७	४०३२१	०
२०२०००० प्रदेश सभा	५१९१	५८१३	५८१३	०	०	६४२६	६४२६	०	०
२०२०००१ प्रदेश सभा	२४१२०३	२१३८४८	१८०९६०	३२८८८	०	२५५९३३	२२८४३८	२७४९५	०
२०२०००१ प्रदेश सभा सचिवालय	८५३८०	९४४११	८२२५६	१२१५५	०	१०७८२९	९५००३	१२८२६	०
२१६ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	२२५२७	१३७५८	१२७५८	१०००	०	१३९१८	१२९१८	१०००	०
२१६०००१ मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	२२५२७	१३७५८	१२७५८	१०००	०	१३९१८	१२९१८	१०००	०
३०१ मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२३३१६९	२५४२३०	२०८८३०	४५४००	०	२९०२६५	२३३५६५	५६७००	०
३०१०००१ मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	२२०४००	२५४२३०	२०८८३०	४५४००	०	२९०२६५	२३३५६५	५६७००	०
३०१००१२ मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय (संघ शसर्त अनुदान)	१२७६९	०	०	०	०	०	०	०	०
३०५ आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१५९६०२	१३७८२५	११९५७५	१८२५०	०	१५२१९०	१३२०९०	२०१००	०
३०५०००१ आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	१३१२६४	११४७३०	९८३८०	१६३५०	०	१२८६५०	११०४५०	१८२००	०
३०५०१०१ प्रदेश लेखा नियन्त्रक कार्यालय	२८३३८	२३०९५	२११९५	१९००	०	२३५४०	२१६४०	१९००	०
३०७ उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	२८८८१११	२०४९००४	९३८७४७	१११०२५७	०	१८८२११३	८२५१२४	१०५६९८९	०
३०७०००१ उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	८१८८०	८२१२९	७७८२९	४३००	०	१०३६७४	८१९२४	२१७५०	०
३०७०००१ वन, वन्यजन्तु, जैविक विविधता संरक्षण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	३६६०००	३४७६००	१०४२००	२४३४००	०	३१२३००	१०६४००	२०५९००	०
३०७०००१ पर्यटन विकास तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	७५२१५०	५७४१००	४९०००	५२५१००	०	५४८५००	५८५००	४९००००	०
३०७०००१ जडिबुटी तथा गैरकाष्ठ वन पैदावार विकास कार्यक्रम	३००००	२९७००	१०७००	१९०००	०	३१०००	११०००	२००००	०
३०७०००१ भु-संरक्षण तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यक्रम	१६२०००	१७०२००	२०००	१६८२००	०	१३५०००	२०००	१३३०००	०
३०७०००१ वाणिज्य तथा आपुर्ति व्यवस्थापन कार्यक्रम	३९१५०	१८१५०	१८१५०	०	०	१८४५०	१८४५०	०	०
३०७०००१ औधोगिक विकास तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	१६१२१०	१६२४६०	१११९१०	५०५५०	०	२४३२८४	१३८२८४	१०५०००	०
३०७०००१ खानी तथा खनिज अन्वेषण तथा विकास कार्यक्रम	८०००	१२५००	२५००	१००००	०	१८८००	३८००	१५०००	०
३०७०००१ विज्ञान, प्रविधि, वातावरण तथा जलवायु अनुकुलन कार्यक्रम	४६७००	७३७२७	१५१००	५८६२७	०	७४९००	३४९००	४००००	०
३०७००१२ उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय(संघ शसर्त अनुदान),	४२५४२४	०	०	०	०	०	०	०	०
३०७०१०१ उद्योग, वाणिज्य तथा उपभोक्ता हित संरक्षण निर्देशनालय	१२८३५	१३५०	९५०	४००	०	१२६७	१०६७	२००	०
३०७०१०१ घरेलु तथा साना उद्योग कार्यालयहरु	८८९८९	३२७४	२९१४	३६०	०	३३५९	२८८९	४७०	०

बजेट शीर्षक गत खर्च प्रक्षेपण(वित्तिय व्यवस्था सहित)

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय / बजेट उपशीर्षक	प्रस्तावित बजेट								
	पहिलो बर्ष	दोस्रो वर्ष				तेस्रो बर्ष			
		जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था
३०७०२०१ वन निर्देशनालय	२५०३०	२६०१०	२३८००	२२१०	०	२४८७	९८०	१५०७	०
३०७०२०१ डिभिजन वन कार्यालयहरु	६३५४६४	५१४८५७	४८८९०७	२५९५०	०	३८१८३६	३५९१६६	२२६७०	०
३०७०२०१ भू तथा जलाधार व्यवस्थापन कार्यालयहरु	२५५८२	२८१२४	२७४६४	६६०	०	३६२१	३२४९	३७२	०
३०७०३०१ वन अनुसन्धान तथा प्रशिक्षण केन्द्र	१३९२९	३३३५	१८३५	१५००	०	३११०	१९९०	११२०	०
३०७६११० औघोगिक व्यवसाय विकास प्रतिष्ठान	१३७६८	१४८८	१४८८	०	०	५२५	५२५	०	०
३१२ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	४०७६५८९	२८९७१३०	२८०३७५२	९३३७८	०	२७०९८१७	२६१६३०९	९३५०८	०
३१२०००१ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१७६९२५	८९५४०	८५८५०	३६९०	०	८८३६५	८५४६५	२९००	०
३१२०००१ कृषि उत्पादन, खाद्य तथा पोषण सुरक्षा कार्यक्रम	३९२४४०	४१४१४०	४१४१४०	०	०	३६२५४४	३६२५४४	०	०
३१२०००१ स्मार्ट कृषि गाँउ कार्यक्रम	३५००००	२२०५००	२२०५००	०	०	१२५५००	१२५५००	०	०
३१२०००१ मत्स्य विकास तथा प्रवर्द्धन कार्यक्रम	६६६५०	५००	५००	०	०	५००	५००	०	०
३१२०००१ भुमि तथा गुठी व्यवस्थापन कार्यक्रम	१२६९५०	७५६००	३५६००	४००००	०	६००००	२००००	४००००	०
३१२०००१ सहकारी विकास तथा गरिवी निवारण कार्यक्रम	२७९९५०	२९५०००	२९५०००	०	०	३०२१००	३०२१००	०	०
३१२०००१ अभियानमुखि (मिसन) कृषि तथा पशुपन्छि विकास कार्यक्रम	२४६७००	२३७३७५	२३७३७५	०	०	२३७१७५	२३७१७५	०	०
३१२०००१ कृषि तथा पशुपन्छी स्रोत तथा प्रविधि सेवा टेवा विस्तार कार्यक्रम	१६०२५५	३७३२०	२७३२०	१००००	०	३७३२०	२७३२०	१००००	०
३१२०००१ कृषि तथा पशुपन्छीजन्य उद्योग, यन्त्र तथा पूर्वाधार विकास कार्यक्रम	७६३८९०	७९६०१	५९६०१	२००००	०	८०६००	५९६००	२१०००	०
३१२०००२ युवा लक्षित कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कार्यक्रम	२२०५००	१११०१००	१११०१००	०	०	१०६८०००	१०६८०००	०	०
३१२०००२ पशुपन्छी विकास तथा पशु स्वास्थ्य नियमन कार्यक्रम	७८४४८	१५६००	१५६००	०	०	९६००	९६००	०	०
३१२०००२ कृषि क्षमता अभिवृद्धि तथा सीप विकास तालिम कार्यक्रम	५०६५६	२६५४०	२६५४०	०	०	२६८५०	२६८५०	०	०
३१२००१२ भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय(संघ शसर्त अनुदान),	७४९१००	०	०	०	०	०	०	०	०
३१२०१०१ कृषि विकास निर्देशनालय	४०६९२	८६१५	७८१५	८००	०	८९०५	८१०५	८००	०
३१२०१०१ कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सहयोग तथा तालिम केन्द्र	१४५०६	१४६९७	१२११७	२५८०	०	१५१३५	१२५५५	२५८०	०
३१२०१०१ माटो तथा मल परिक्षण प्रयोगशाला	१०४८२	८००५	७६०५	४००	०	८६६८	८२६८	४००	०
३१२०१०१ बिउ विजन प्रयोगशाला	२१८७३	२१७३२	१९१७२	२५६०	०	२३०२५	२०७६५	२२६०	०
३१२०१०१ बाली संरक्षण प्रयोगशाला	७८९४	७५९९	६७४९	८५०	०	७९७६	७१२६	८५०	०
३१२०१०१ कृषि ज्ञान केन्द्रहरु	११४३६२	१०४४३५	१०३४२५	१०१०	०	११०७९१	१०९७८१	१०१०	०

बजेट शीर्षक गत खर्च प्रक्षेपण(वित्तिय व्यवस्था सहित)

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय / बजेट उपशीर्षक	पहिलो बर्ष	दोस्रो बर्ष				तेस्रो बर्ष			
		जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था
३१२०२०१ पशुपन्छी तथा मत्स्य विकास निर्देशनालय	२६५१९	११३०६	९२७६	२०३०	०	११९२४	९८९४	२०३०	०
३१२०२०१ पशु सेवा तालिम केन्द्र	२७५६६	२४३०९	१८३६९	५९४०	०	२४६७०	१८७३०	५९४०	०
३१२०२०१ कुखुरा विकास फार्म	४५७७२	३८४६	३८४६	०	०	३९२१	३९२१	०	०
३१२०२०१ मत्स्य विकास केन्द्र	१३७५१	१३३८०	१२९८०	४००	०	१३७५६	१३३५६	४००	०
३१२०२०१ भेटेरिनरी अस्पताल तथा पशु सेवा विज्ञ केन्द्रहरु	७९९९७	६५२५१	६२७६३	२४८८	०	६९७५५	६७०६७	२६८८	०
३१२०३०१ सहकारी प्रशिक्षालय	१०७११	१२१३९	११५०९	६३०	०	१२७३७	१२०८७	६५०	०
३१४ आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	८०८०६६	६५५५७९	२५०६७९	४०४९००	०	६०६७५४	२६४५०४	३४२२५०	०
३१४०००१ आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	७८४२६	८०६९९	६९४९९	११२००	०	७८४७४	७३४७४	५०००	०
३१४०००१ सुशासन प्रवर्द्धन तथा विपद् व्यवस्थापन	१४७२००	१४०७५०	८२७५०	५८०००	०	१४२२००	८२२००	६००००	०
३१४०००१ शान्ति सुरक्षा व्यवस्थापन तथा सूचना र सञ्चार क्षेत्रको प्रवर्द्धन	५८२४४०	४३४१३०	९८४३०	३३५७००	०	३८६०८०	१०८८३०	२७७२५०	०
३३७ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	१५८४१९०९	१९५६६३११	५७५०२०	१८९९१२९१	०	२११७५३८५	६०४८२४	२०५७०५६१	०
३३७०००१ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	२७०८१०	२७५०२१	९७८२१	१७७२००	०	३०८७०६	१०६५७६	२०२१३०	०
३३७००१२ भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय(संघ शसर्त अनुदान),	५०८५०१३	४६०६६८३	३४९६१	४५७१७२२	०	५०५२८३१	४०५६१	५०१२२७०	०
३३७०१०१ यातायात पूर्वाधार निर्देशनालय	११६८५७	११९१७८	१६१७८	१०३०००	०	१२७१९८	१६६९८	११०५००	०
३३७०१०१ पूर्वाधार विकास कार्यालयहरु	७४६७८	९७६०९	९७६०९	०	०	९८४८९	९८४८९	०	०
३३७०१०१ सडक तथा पुल निर्माण कार्यक्रम	५१२५०००	५९८४१७८	०	५९८४१७८	०	६७५३१५५	०	६७५३१५५	०
३३७०१०१ सडक, पुल मर्मत सुधार तथा सडक सुरक्षा कार्यक्रम	५५२०००	५०३१३०	०	५०३१३०	०	५४४३००	०	५४४३००	०
३३७०२०१ यातायात व्यवस्था कार्यालयहरु	७४२७५	७४४८५	७४४८५	०	०	७७१८५	७७१८५	०	०
३३७०२०१ यातायात व्यवस्था सेवा कार्यालयहरु	९२१९	११००७	११००७	०	०	११६५२	११६५२	०	०
३३७०२०१ यातायात व्यवस्था तथा सुदृढीकरण कार्यक्रम	४५७३५	५६६००	०	५६६००	०	६२०२०	०	६२०२०	०
३३७०३०१ जलस्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरु	८४५३८	८९५९३	८९५९३	०	०	९४६६२	९४६६२	०	०
३३७०३०१ भूमिगत जलस्रोत तथा सिंचाइ विकास डिभिजन कार्यालयहरु	१८७७९	१९८७८	१९८७८	०	०	२०८७८	२०८७८	०	०
३३७०३०१ सिंचाइ व्यवस्थापन कार्यालयहरु	१९३६१	२१८२७	२१८२७	०	०	२२००२	२२००२	०	०
३३७०३०१ मझौला तथा वैकल्पिक प्रविधिमा आधारित सघन सिंचाई कार्यक्रम	७७३००२	१७२३६३२	०	१७२३६३२	०	११८१५८१	०	११८१५८१	०
३३७०३०१ भुमिगत स्यालो तथा डिपट्युवबेल सिंचाई कार्यक्रम	३०९६३०	३९९०७०	०	३९९०७०	०	०	०	०	०
३३७०३०१ जलासय निर्माण तथा पोखरी संरक्षण कार्यक्रम	३५०००	२००००	०	२००००	०	०	०	०	०

बजेट शीर्षक गत खर्च प्रक्षेपण(वित्तिय व्यवस्था सहित)

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय / बजेट उपशीर्षक	प्रस्तावित बजेट								
	पहिलो बर्ष	दोस्रो बर्ष				तेस्रो बर्ष			
		जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था
३३७०३०१ सिंचाई आयोजना मर्मत सुधार तथा विस्तार कार्यक्रम	९६२००	२३४८२१	०	२३४८२१	०	४६९६४१	०	४६९६४१	०
३३७०३०१ उर्जा विकास कार्यक्रम	३३००००	४८६०००	०	४८६०००	०	५१५०००	०	५१५०००	०
३३७०३०१ जल उत्पन्न प्रकोप न्युनीकरण तथा व्यवस्थापन कार्यक्रम	१७३७६८	१७५००	०	१७५००	०	११०००	०	११०००	०
३३७०४०१ भवन तथा शहरी विकास कार्यालयहरु	३७०६६	४६०३२	४६०३२	०	०	४७४६२	४७४६२	०	०
३३७०४०१ आवास व्यवस्था तथा वस्ती विकास कार्यक्रम	४५००००	६४००००	०	६४००००	०	६८७०००	०	६८७०००	०
३३७०४०१ भवन तथा सभाहल निर्माण कार्यक्रम	२६३०००	१६६१००	०	१६६१००	०	१७६२००	०	१७६२००	०
३३७०४०१ शहरी पुर्वाधार विकास कार्यक्रम	१८३०००	२३९८००	०	२३९८००	०	२३६५००	०	२३६५००	०
३३७०४०१ आवास, भवन मर्मत सुधार तथा विस्तार कार्यक्रम	११९०००	०	०	०	०	०	०	०	०
३३७०५०१ खानेपानी तथा सरसफाई डिभिजन कार्यालयहरु	६२५७८	६५६२९	६५६२९	०	०	६८६५९	६८६५९	०	०
३३७०५०१ सघन खानेपानी विकास आयोजना	१३९९४००	३६००७३८	०	३६००७३८	०	४५३२९६४	०	४५३२९६४	०
३३७०५०१ सरसफाई तथा ढल व्यवस्थापन कार्यक्रम	४८०००	६६३००	०	६६३००	०	७४८००	०	७४८००	०
३३७०५०१ खानेपानी आयोजना गुणस्तर अभिवृद्धि तथा श्रोत संरक्षण कार्यक्रम	१६०००	१५००	०	१५००	०	१५००	०	१५००	०
३३७०५०१ खानेपानी आयोजना मर्मत सुधार तथा विस्तार कार्यक्रम	७००००		०		०	०	०	०	०
३५० सामाजिक विकास मन्त्रालय	४३९२२२६	३४१५००४	२३७४६६४	१०४०३४०	०	३१४७९४३	२३७९०७८	७६८८६५	०
३५००००१ सामाजिक विकास मन्त्रालय	९६३६४	११६४३३	९७७९३	१८६४०	०	१०५६८३	८६८९३	१८७९०	०
३५००००१ एकीकृत स्वास्थ्य तथा सरसफाई कार्यक्रमहरु	३३२१००	३६९१००	२३३१००	१३६०००	०	३९६१००	२६४९००	१३१२००	०
३५००००१ वालअधिकार तथा सामाजिक न्याय कार्यक्रम	८७०००	१४१६००	१०१६००	४००००	०	२११३००	१३१३००	८००००	०
३५००००१ शैक्षिक विकास तथा प्राविधिक शिक्षा कार्यक्रम	१९०२५०	१६२९००	१५२९००	१००००	०	२१६९००	२०६९००	१००००	०
३५००००१ लैगिक सशक्तिकरण तथा मूलप्रवाहीकरण कार्यक्रम	४८६५०	५५१००	५५१००	०	०	५८४००	५८४००	०	०
३५००००१ श्रम तथा रोजगार कार्यक्रम	४३५००	३९४४०	३९४४०	०	०	३९४४०	३९४४०	०	०
३५००००१ भाषा तथा संस्कृति कार्यक्रम	७१०००	५२५००	५१०००	१५००	०	४८९००	४७४००	१५००	०
३५००००१ युवा तथा खेलकुद कार्यक्रम	१६६९००	२१३९००	५१९००	१६२०००	०	२१४४००	५२४००	१६२०००	०
३५००००१ उच्च शिक्षा कार्यक्रम	२३२४००	२९५०००	२९५०००	०	०	१७८९००	१७८९००	०	०
३५००००२ व्यवसायिक तथा सीप विकास तालिम केन्द्रहरु	१६६५८	१६८४१	१६२४१	६००	०	१६८५०	१६२५०	६००	०
३५००००२ प्रादेशिक अस्पताल सुदृढीकरण कार्यक्रम	४११९६५	६२५५००	७६०००	५४९५००	०	३८८९००	७६४००	३१२५००	०
३५००००२ नमुना विद्यालय र विशेष शिक्षा कार्यक्रम	१४७७०८	१५५३०८	१५५३०८	०	०	१५६३०८	१५६३०८	०	०
३५०००१२ सामाजिक विकास मन्त्रालय(संघ शसर्त अनुदान),	१५१८०९४	०	०	०	०	०	०	०	०

बजेट शीर्षक गत खर्च प्रक्षेपण(वित्तिय व्यवस्था सहित)

(रू. हजारमा)

	मन्त्रालय / बजेट उपशीर्षक	प्रस्तावित बजेट								
		पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष				तेस्रो वर्ष			
			जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था
	३५००१०१ शिक्षा विकास निर्देशनालय	२९९९६	२५६५५	२५१५५	५००	०	२४९११	२४३८६	५२५	०
	३५००२०१ स्वास्थ्य निर्देशनालय	२९४३९	३२९४८	३१८९८	१०५०	०	३४०४८	३२९४८	११००	०
	३५००२०१ प्रादेशिक अस्पतालहरु	६७२४६६	७४२१५८	६९४५५८	४७६००	०	७३२९२५	७०४२२५	२८७००	०
	३५००२०१ स्वास्थ्य कार्यालयहरु	१३४११६	१५५१३५	१४३१३५	१२०००	०	१५५४५५	१४३४५५	१२०००	०
	३५००२०१ आयुर्वेद चिकित्सालयहरु	३३८०८	५९७४७	५४९४७	४८००	०	५८७६२	५५७६२	३०००	०
	३५००२०१ जिल्ला आयुर्वेद स्वास्थ्य केन्द्रहरु	५१५०८	८८६१६	४९४१६	३९२००	०	५६७५३	५३५५३	३२००	०
	३५००३०१ स्वास्थ्य तालिम केन्द्र	२१४४१	२५२९८	१४३९८	१०९००	०	१७८९५	१५६९५	२२००	०
	३५००४०१ प्रदेश स्वास्थ्य आपूर्ति व्यवस्थापन केन्द्र	१६८२६	५७६१	५४६१	३००	०	६३८६	६०८६	३००	०
	३५००५०१ शिक्षा तालिम केन्द्र	१६७५६	१६३२४	१६०७४	२५०	०	१२७६३	१२५१३	२५०	०
	३५००६०१ प्रदेश जनस्वास्थ्य प्रयोगशाला	२३२८१	१९७४०	१४२४०	५५००	०	१५९६४	१४९६४	१०००	०
६०२	अर्थ - विविध	३२७३०२७	०	०	०	०	०	०	०	०
	६०२०००० दण्ड जरिवाना फिर्ता (अदालतहरुको धरौटी फिर्ता समेत)	१०००			०	०	०	०	०	०
	६०२०००१ भैपरी आउने - साधारण प्रशासन	३२७२०२७	०	०	०	०	०	०	०	०
८०१	स्थानीय तह	४३८९८००	४०१५००	४०१५००	०	०	४०१५००	४०१५००	०	०
	८०१०५०३ बुटवल उपमहानगरपालिका	९२५९६	०	०	०	०	०	०	०	०
	८०१०५०३ घोराही उपमहानगरपालिका	४२९८७	०	०	०	०	०	०	०	०
	८०१०५०३ तुल्सीपुर उपमहानगरपालिका	२२६०७	०	०	०	०	०	०	०	०
	८०१०५०३ नेपालगञ्ज उपमहानगरपालिका	२२६५२	०	०	०	०	०	०	०	०
	८०१०५१० बर्दघाट नगरपालिका	१५९५७	०	०	०	०	०	०	०	०
	८०१०५१० रामग्राम नगरपालिका	१५९६७			०	०	०	०	०	०
	८०१०५१० सुनवल नगरपालिका	१५९४५			०	०	०	०	०	०
	८०१०५१० तिलोत्तमा नगरपालिका	१६७४०			०	०	०	०	०	०
	८०१०५१० देवदह नगरपालिका	१५७३६			०	०	०	०	०	०
	८०१०५१० लुम्बिनी सांस्कृतिक नगरपालिका	१६२०३			०	०	०	०	०	०
	८०१०५१० सिद्धार्थनगर नगरपालिका	१५९७६			०	०	०	०	०	०
	८०१०५१० सैनामैना नगरपालिका	१५९३०			०	०	०	०	०	०
	८०१०५१० कपिलवस्तु नगरपालिका	१६३८५			०	०	०	०	०	०
	८०१०५११ कृष्णनगर नगरपालिका	१५९९०			०	०	०	०	०	०

बजेट शीर्षक गत खर्च प्रक्षेपण(वित्तिय व्यवस्था सहित)

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय / बजेट उपशीर्षक	प्रस्तावित बजेट								
	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष				तेस्रो वर्ष			
		जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था
८०१०५११ बाणगंगा नगरपालिका	१६३६६			०	०	०	०	०	०
८०१०५११ बुद्धभुमी नगरपालिका	१६१५८			०	०	०	०	०	०
८०१०५११ महाराजगञ्ज नगरपालिका	१५७८८			०	०	०	०	०	०
८०१०५११ शिवराज नगरपालिका	१६१७३			०	०	०	०	०	०
८०१०५११ भुमिकास्थान नगरपालिका	१५३३९			०	०	०	०	०	०
८०१०५११ शितगंगा नगरपालिका	१५५२१			०	०	०	०	०	०
८०१०५११ सन्धिखर्क नगरपालिका	१५४९८			०	०	०	०	०	०
८०१०५११ तानसेन नगरपालिका	१५७४६			०	०	०	०	०	०
८०१०५११ रामपुर नगरपालिका	५५५२७			०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ मुसिकोट नगरपालिका	१५३३७			०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ रेसुंगा नगरपालिका	१५३२७			०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ रोल्पा नगरपालिका	१५३४०			०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ प्यूठान नगरपालिका	२५७२९			०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ स्वर्गद्वारी नगरपालिका	१५३३८	०	०	०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ लमही नगरपालिका	१५७३८			०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ कोहलपुर नगरपालिका	८६१४२			०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ गुलरिया नगरपालिका	१६१७७			०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ ठाकुरबाबा नगरपालिका	१५७६५			०	०	०	०	०	०
८०१०५१२ बाँसगढी नगरपालिका	१५९६५			०	०	०	०	०	०
८०१०५१३ मधुवन नगरपालिका	१५७६५			०	०	०	०	०	०
८०१०५१३ राजापुर नगरपालिका	१५९३७			०	०	०	०	०	०
८०१०५१३ बारबर्दिया नगरपालिका	१६१७६	०	०	०	०	०	०	०	०
८०१०५३० सुस्ता गाउँपालिका	५९७५७	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३० पाल्हीनन्दन गाउँपालिका	१८७६३	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३० प्रतापपुर गाउँपालिका	१८९६७	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३० सरावल गाउँपालिका	१७७५८	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३० ओमसतिया गाउँपालिका	१७५६०	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३० कन्चन गाउँपालिका	१७५५३	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३० कोटहीमाई गाउँपालिका	१८७७१	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०

बजेट शीर्षक गत खर्च प्रक्षेपण(वित्तिय व्यवस्था सहित)

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय / बजेट उपशीर्षक	प्रस्तावित बजेट								
	पहिलो बर्ष	दोस्रो बर्ष				तेस्रो बर्ष			
		जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था
८०१०५३० गैडहवा गाउँपालिका	४०९७५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३० मर्चवारी गाउँपालिका	१८७७४	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ मायादेवी गाउँपालिका	१७९७८	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ रोहिणी गाउँपालिका	१७७६३	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ शुद्धोधन गाउँपालिका	१७५५९	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ सम्मरीमाई गाउँपालिका	१८७८८	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ सियारी गाउँपालिका	१७७६१	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ मायादेवी गाउँपालिका	१७९७४	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ यसोधरा गाउँपालिका	१८७६८	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ विजयनगर गाउँपालिका	१८७५९	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ शुद्धोधन गाउँपालिका	१८९५९	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३१ छत्रदेव गाउँपालिका	१८५३८	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ पाणिनी गाउँपालिका	१८५३३	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ मालारानी गाउँपालिका	२८७४५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ तिनाउ गाउँपालिका	१७३१९	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ निस्दी गाउँपालिका	१८३३०	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ पूर्वखोला गाउँपालिका	१७३२६	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ बगनासकाली गाउँपालिका	१७३३१	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ माथागढी गाउँपालिका	१८५२५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ रम्भा गाउँपालिका	१७३३०	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ रिब्दीकोट गाउँपालिका	१७३२५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३२ रैनादेवी छहरा गाउँपालिका	१८५३१	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३३ इस्मा गाउँपालिका	१७३३८	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३३ कालीगण्डकी गाउँपालिका	१८३२५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३३ गुल्मीदरबार गाउँपालिका	१७३३५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३३ चन्द्रकोट गाउँपालिका	१७३२४	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३३ छत्रकोट गाउँपालिका	१७३३३	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३३ धुर्कोट गाउँपालिका	१७३४०	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३३ मदाने गाउँपालिका	१८३४१	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०

बजेट शीर्षक गत खर्च प्रक्षेपण(वित्तिय व्यवस्था सहित)

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय / बजेट उपशीर्षक	प्रस्तावित बजेट								
	पहिलो वर्ष	दोस्रो वर्ष				तेस्रो वर्ष			
		जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था
८०१०५३३ मालिका गाउँपालिका	१८३४१	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३३ रुरु गाउँपालिका	१७३३०	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३३ सत्यवती गाउँपालिका	१७३३०	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ पुथा उत्तरगंगा गाउँपालिका	१८३४३	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ भूमे गाउँपालिका	१८३४३	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ सिस्ने गाउँपालिका	१८३३७	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ त्रिवेणी गाउँपालिका	१७३३९	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ थवाङ गाउँपालिका	१८३३०	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ परिवर्तन गाउँपालिका	१८३४४	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ माडी गाउँपालिका	१७३४०	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ रुन्टीगढी गाउँपालिका	१७५४४	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ लुङग्री गाउँपालिका	१७३५१	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३४ गंगादेव गाउँपालिका	१७३४७	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ सुनछहरी गाउँपालिका	१८३४२	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ सुनिल स्मृति गाउँपालिका	१७५४५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ ऐरावती गाउँपालिका	१८३३७	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ गौमुखी गाउँपालिका	१८५५१	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ झिमरुक गाउँपालिका	१७५४७	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ नौबहिनी गाउँपालिका	२८७५५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ मल्लरानी गाउँपालिका	१७३३६	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ माण्डवी गाउँपालिका	२७५२५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ सरुमारानी गाउँपालिका	१७३३४	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३५ गढवा गाउँपालिका	१७७२७	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३६ दंगीशरण गाउँपालिका	१७३४४	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३६ बंगलाचुली गाउँपालिका	१८३४१	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३६ बबई गाउँपालिका	१८५४८	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३६ राजपुर गाउँपालिका	१८५११	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३६ राप्ती गाउँपालिका	१७७५३	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३६ शान्तिनगर गाउँपालिका	१७५४७	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०

बजेट शीर्षक गत खर्च प्रक्षेपण(वित्तिय व्यवस्था सहित)

(रू. हजारमा)

मन्त्रालय / बजेट उपशीर्षक	प्रस्तावित बजेट								
	पहिलो बर्ष	दोस्रो बर्ष				तेस्रो बर्ष			
		जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था	जम्मा	चालु खर्च	पूँजीगत	वित्तीय व्यवस्था
८०१०५३६ खजुरा गाउँपालिका	६७९६९	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३६ जानकी गाउँपालिका	१८७६८	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३६ डुडुवा गाउँपालिका	१८७६९	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३६ नरैनापुर गाउँपालिका	१८७७२	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३७ बैजनाथ गाउँपालिका	१७९६५	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३७ राप्तीसोनारी गाउँपालिका	१८०९८	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३७ गेरुवा गाउँपालिका	१८५५६	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५३७ बढैयाताल गाउँपालिका	१८९६२	५५००	५५००	०	०	५५००	५५००	०	०
८०१०५८० स्थानीय तह अनुदान	२१२०४००			०	०	०	०	०	०
जम्मा	३६४१६८००	२९७०४४१३	७९५४५५४	२१७४९८५९	०	३०७५००७३	७७९९७७९	२२९५०२९४	०

अनुसूची ४ : आ.ब. २०७६/७७ को लागि रणनीति संकेतको आधारमा बजेट बाँडफाँड

संकेत	रणनीति	रकम	प्रतिशत
०१	कृषि, उधोग र पर्यटन क्षेत्रको उत्पादन र उत्पादकत्व बृद्धि गरी आर्थिक वृद्धि	७९०७२७७	२१.७१
०२	भौतिक पुर्वाधार निर्माण तथा विस्तार	१७७०५०४७	४८.६२
०३	गुणस्तरीय शिक्षा र स्वास्थ्य विस्तार गरी मानवीय पुँजी निर्माण	४१९९४२४	११.५३
०४	सामाजिक समावेशिता र लैङ्गिक समता प्रवद्धन	३४८८०४१	९.५८
०५	प्रभावकारी विपद् व्यवस्थापन र जलवायू परिवर्तन अनुकूलित विकास	१६११७४४	४.४३
०६	विधिको शासन कायम गर्दै सुशासन प्रत्याभूति	१५०५२६७	४.१३
	कुल जम्मा	३६४१६८००	१००

अनुसूची ५ : आर्थिक वर्ष २०७६/७७ को लैंगिक उत्तरदायी बजेट अनुसारको व्यय अनुमान

(रू.हजारमा)

	निकाय	प्रत्यक्ष लाभ	अप्रत्यक्ष लाभ	तटस्थ	जम्मा
२०२	प्रदेश सभा	०	०	३३,१७,७४	३३,१७,७४
२१६	मुख्य न्यायाधिवक्ताको कार्यालय	०	०	२,२५,२७	२,२५,२७
३०१	मुख्यमन्त्री तथा मन्त्रिपरिषद्को कार्यालय	०	०	६१,२७,६९	६१,२७,६९
३०५	आर्थिक मामिला तथा योजना मन्त्रालय	०	०	१५,९६,०२	१५,९६,०२
३०७	उद्योग, पर्यटन, वन तथा वातावरण मन्त्रालय	१,३७,६८	९१,३३,६०	१,९६,०९,८३	२,८८,८१,११
३१२	भूमि व्यवस्था, कृषि तथा सहकारी मन्त्रालय	१,०१,०१,९६	२,७३,११,५३	७२,५०,४०	४,४६,६३,८९
३१४	आन्तरिक मामिला तथा कानून मन्त्रालय	०	७२,९६,४०	७,८४,२६	८०,८०,६६
३३७	भौतिक पूर्वाधार विकास मन्त्रालय	६,२५,७८	३,४३,३७,९९	१२,३४,५५,३२	१५,८४,१९,०९
३५०	सामाजिक विकास मन्त्रालय	२,६१,४१,४८	१,७७,८०,७८	०	४,३९,२२,२६
६०२	अर्थ - विविध	०	३,२७,२०,२७	१०,००	३,२७,३०,२७
८०१	स्थानीय तह	१,५०,००,००	०	२,१२,०४,००	३,६२,०४,००
	कुल जम्मा	**५,२०,०६,९०**	**१२,८५,८०,५७**	**१८,३५,८०,५३**	**३६४१६८००**

संकेत	लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट	रकम	प्रतिशत
१	प्रत्यक्ष लाभ	५,२०,०६,९०	१४.२८
२	अप्रत्यक्ष लाभ	१२,८५,८०,५७	३५.३१
३	तटस्थ	१८,३५,८०,५३	५०.४१

द्रष्टव्यः लैङ्गिक उत्तरदायी बजेट छुट्टयाईएका आधारहरू

बजेटका प्रत्येक क्रियाकलाप लैङ्गिक दृष्टिले कता उन्मुख छ भनी निर्क्योल गर्न निम्नानुसार वर्गीकरण गरिएको छ :

(क) महिलालाई ५० प्रतिशत वा सो भन्दा बढी लाभ पुग्ने क्रियाकलाप - प्रत्यक्ष लाभ

(ख) महिलालाई २० प्रतिशत वा सो भन्दा माथि तर ५० प्रतिशत भन्दा कम लाभ पुग्ने क्रियाकलाप - अप्रत्यक्ष लाभ

(ग) महिलालाई २० प्रतिशत भन्दा न्यून लाभ पुग्ने क्रियाकलाप - तटस्थ

उपरोक्तानुसार प्रतिशत निकाल्दा देहायका क्रियाकलापहरूको सूचकहरुका आधारमा मूल्यांकन गरी सो मूल्यांकन का आधारमा प्राप्त हुने नतिजा बमोजिम लैङ्गिक बजेटलाई वर्गीकरण गरिएको

क्र. सं.	सूचक	प्रतिशत
१	योजना तर्जुमा र कार्यन्वयनमा महिला सहभागिता	२०
२	महिलाहरूको क्षमता अभिवृद्धि	२०
३	कार्यक्रममा महिलाहरुको लागि लाभ तथा नियन्त्रणमा सुनिश्चितता -अन्य लक्षित वर्गका कार्यक्रममा समेत	३०
४	महिलाहरूको रोजगारी र आय आर्जन अभिवृद्धि	२०
५	महिलाहरूको समयको प्रयोगमा गुणात्मक सुधार तथा कार्यबोझमा कमी	१०
	जम्मा	**१००**

अनुसूची ६ : प्रत्येक मन्त्रालयले अवलम्बन गर्नुपर्ने वार्षिक कार्ययोजनाको खाँका

आषाढ १ देखि श्रावण १ गते भित्र निम्न खाका अनुसारको प्रत्येक मन्त्रालयले वार्षिक कार्ययोजना तयार गर्नुपर्ने छ।

रु. एक करोड भन्दा माथि संचालन हुने योजनाहरुको कार्ययोजना विवरण।

क. सं.	बजेट/कार्यक्रम	योजना संख्या	बजेट (करोडमा)	प्रमुख क्रियाकलाप	प्रतिफल सूचक	बार्षिक लक्ष्य	कार्यान्वयन			जिम्मेवार निकाय	कैफियत
							प्र.चौ.	द्वि.चौ.	तृ. चौ.		
१											
२											
३											
४											
५											

अनुसूची ७ : प्रति एकाई लागत अनुमान

(यस अनुसूची संघिय सरकारले प्रकाशित गरेको मध्यमकालिन खर्च संरचना (आ.ब.२०७५/७६-२०७७/७८) बाट साभार गरिएको हो ।)

प्रतिफल	एकाई	प्रति एकाई लागत (रु. हजारमा)	कैफियत
कृषि वन तथा भुमि सुधार			
रासायनिक मल			अन्तराष्ट्रिय मूल्य र विनिमय दर तथा ओभरहेड खर्चको आधारमा औशत लागत
युरिया	मे.टन.	४२	
डी.ए.पी.	मे.टन.	५८.१२	
पोटास	मे.टन.	४१.३५	
प्रांगारिक मल			बजारमा उपलब्ध विभिन्न ब्रान्ड तथा गुणका प्रांगारिक मलको औषत मुल्यको आधारमा
कम्पोस्ट (धुलो)	क्विन्टल	१.५ देखि २	
कम्पोस्ट (दानादर)	क्विन्टल	२ देखि २.५	
भर्मिकम्पोष्ट	क्विन्टल	२.५ देखि ३	
बीउ			
धान	क्विन्टल	२.१	विभिन्न खाद्यान्न बिउहरुको उत्पादन लागत औषतको आधारमा
गहुँ	क्विन्टल	३.१	
मकै	क्विन्टल	२.४	
तरकारीको उन्नत बीउ	के.जी.	२.८६	विभिन्न खाद्यान्न बिउहरुको उत्पादन लागत औषतको आधारमा
तरकारीको मूल बीउ	के.जी.	१.९७	
दलहन बीउ	क्विन्टल	८.१	
तेलहन बीउ	क्विन्टल	९	
फलफुल तथा तरकारी बिरुवा			विभिन्न फलफुल बिरुवाहरुको सरकारी मुल्यको औषतको आधारमा
कलमी विरुवा	गोटा	०.०४१	
विजु विरुवा	गोटा	०.०२२	

फलफुलको कटिंग विरुवा	गोटा	०.०१९	
जमिनको तरकारी विरुवा	गोटा	०.००१	
साना कृषि यन्त्रहरू			
मिनी टिलर	गोटा	४० देखि १५०	
पावर टिलर	गोटा	१५० देखि १८०	
रिपर	गोटा	१८० देखि माथि	
पशुपन्छी			
चिलिंग भ्याट ३००० लिटर	संख्या	४००	
चिलिंग भ्याट २००० लिटर	संख्या	३००	
चिलिंग भ्याट १००० लिटर	संख्या	२००	
बाख्रा वितरण	गोटा	७	
बाख्राको खोर निर्माण	गोटा	६	
ड्युल प्रपोजका कुखुराका चल्ला	गोटा	०.०६	
कुखुराको खोर निर्माण	गोटा	६	
बंगुरको पाठापाठी वितरण	गोटा	५	
खोर निर्माण सहयोग	संख्या	१०	
गाई भैंसी लाई सुत्केरी भत्ता	संख्या	२.५	
सहकारी तथा गरिबी निवारण			
सहकारी शिक्षा र प्रशिक्षण	वटा	७५००	
सहकारी प्रशिक्षक प्रशिक्षण	वटा	७५००	
सहकारी संघ संस्थाको रणनीतिक योजना तर्जुमा तालिम, १५ दिने	वटा	७५००	
सहकारी व्यवसाय प्रवर्धन तालिम, १५ दिने	वटा	७५००	

सहकारी नेतृत्व तथा व्यवस्थापनविकास तालिम. १५ दिने	वटा	७५००	
शिक्षा तथा बिज्ञान प्रविधि			
कक्षा कोठा निर्माण	वटा	८००	
कक्षा कोठाको सबलीकरण	प्रति ब्लक	१५००	
पाठ्यपुस्तक विकास	प्रति बिषय	३००	
कार्यशाला (३ देखि ५ दिने)	प्रति सहभागी	१५	
शिक्षक तालिम दश दिने	प्रति सहभागी	२०	
छोटो अबधिको तालिम ३९० घन्टे	प्रति सहभागी	२१	
संदर्व सामाग्री विकास	प्रति बिषय	२५०	
सेवाकालिन तालिम ३० दिने	प्रति सहभागी	५५	
स्वास्थ्य तथा जनसंख्या			
१५ शैया अस्पताल	वटा	१५००००	
जिल्ला अस्पताल	वटा	३०००००	
एक्सरे मेशिन (साधारण)	वटा	५००	
एक्सरे मेशिन (डिजिटल)	वटा	२०००-१००००	
सिटी स्क्यान मेशिन	वटा	३०००	
एम आर आइ मेशिन	वटा	५०००	
खानेपानी			
प्रति आयोजना (विकास चरण)		१०००	
प्रति आयोजना (कार्यान्वयन चरण)		५५००	
खानेपानी उत्पादन वृद्धि	प्रतिएम एल डी	३२६००	
ढल प्रशोधन केन्द्रको लागि जग्गा अधिग्रहण	रोपनी	६१००	

युवा तथा खेलकुद			
युवा प्रतिभा सम्मान	जना	१००	
स्वरोजगार व्यवसायको बिमा	वटा	३.२५	
खेलकुदका प्रदेश प्रतिभा सम्मान	जना	१००	
स्काउट तथा विपद ब्यबस्थापन तालिम संचालन	जना	१२.५	
प्रदेशमा रंगशाला निर्माण	वटा	२००००००	
कबर्ड हल निर्माण	वटा	६००००	
पौडी पोखरी निर्माण	वटा	२३००००	
महिला बालबालिका तथा जेष्ठ नागरिक			
बृद्द बृद्धालाई आश्रय प्रदान	जना	१९	
लैंगिक सम्पर्क व्यक्तिहरुलाई तालिम	पटक	१००	
प्रदेशस्तरीय अपांगता स्याहार केन्द्र स्थापना	जिल्ला	३००	
प्रदेश स्तरीय जेस्ठ नागरिक मैत्री आश्रम	जना	२७७	
सिमान्तकृत महिलाहरुलाई उद्यमशीलता कार्यक्रम संचालन	जना	४६.६६	
श्रम तथा रोजगार			
व्यवसायिक तथा सीपविकास तालिम	पटक	६००	
बालश्रम उन्मुलन चेतना मुलक कार्यक्रम	पटक	१२००००	

भौतिक पुर्बाधार तथा यातायात			
पिच सडक	कि. मि.	५००००-१०००००	डबल लेन
ग्रावेल सडक	कि.मि.	५०००-१००००	डबल लेन
पुल	प्रति मि.	१०००-२०००	डबल लेन
उर्जा जलश्रोत तथा सिंचाई			
मूल नहर तथा संरचना निर्माण कार्य	कि. मि.	१७२५	
सर्भिस सडक निर्माण	कि.मि.	२०००	
मूल नहर निर्माण कार्य	कि. मि.	४२०००	
नहर प्रणाली रिमोडलिंग गर्ने कार्य	कि. मि.	८२५००	
शाखा उपशाखा नहर निर्माण कार्य	कि. मि.	२०००	
सिंचित क्षेत्र बचाबट कार्य	कि. मि.	४००००	
सिंचित क्षेत्र विकास कार्य	हे.	३००	
नहर संचालन तथा मर्मत	प्र.श.	१५००	
सर्भिस रोद मर्मत तथा बचावट कार्य अन्वेषण डिप ट्युबेल निर्माण तथा पम्प टेस्ट	कि. मि.	५००	
ग्राउन्ड वाटर मनिटरिंग	संख्या	०.९७	
वाटर क्वालिटी अध्ययन	वटा	३००	
जलवायु परिवर्तन सम्बन्धि अध्ययन	वटा	३००	
तटबन्ध निर्माण	कि. मी.	१५००००	